

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет економіки та управління

Кафедра фінансів

Наталія Ткачук

«Аналіз фінансової діяльності підприємств»

Конспект лекцій

Луцьк - 2023

УДК 336.64

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки

(протокол № ____ від ____ ____ 2023 р.)

Рецензент:

Ясіновська І. Ф. – к. е. н., доцент кафедри фінансового менеджменту Львівського національного університету імені Івана Франка

Ткачук Н.В.

Аналіз фінансової діяльності підприємств: конспект лекцій. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки. Електронне видання. 2023. 114 с.

Видання містить конспект лекцій, питання для самоконтролю знань студентів, список літератури.

Рекомендовано студентам четвертого року навчання в галузі знань 07 – управління та адміністрування спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» ОПП «Фінанси і кредит».

УДК 336.64

© Ткачук Н.В. 2023
© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.	
Тема 1. Суть та теоретичні основи аналізу фінансової діяльності підприємства	6
Тема 2. Загальна оцінка фінансового стану підприємства	16
Тема 3. Аналіз майна підприємства	33
Тема 4. Аналіз платоспроможності та ліквідності підприємства	45
Тема 5. Аналіз фінансової стійкості підприємства	56
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.	
Тема 6. Аналіз грошових потоків підприємства	63
Тема 7. Аналіз ділової активності підприємства	74
Тема 8. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства	91
Тема 9. Аналіз фінансового стану неплатоспроможних підприємств	98
Тема 10. Аналіз інвестиційної привабливості підприємства	106
Список використаної літератури	112

Вступ

Дисципліна «**Аналіз фінансової діяльності підприємств**» є нормативною дисципліною для забезпечення навчального процесу для підготовки студентів з спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування».

З кожним роком все більше зарубіжних та українських вчених і практиків шукають нові підходи до удосконалення схем та методів аналізу фінансової діяльності підприємств різних форм власності. Особливо це актуально для періоду відбудови нашої країни після закінчення війни Росії проти України.

Водночас, студентам важливо розібратися з різноманітними методами аналізу фінансової звітності підприємств в Україні. Визначення основних показників аналізу, порівняння їх з нормативними значення та розуміти їх економічне значення і відповідно, вміти приймати відповідне фінансове рішення на підставі здійсненого аналізу.

Загалом, ознайомлення студентів з особливостями здійснення аналізу фінансової діяльності підприємств забезпечить набуття ними інтегральних, загальних та фахових компетентностей.

Предметом вивчення дисципліни є: особливості здійснення аналізу фінансової діяльності підприємств в Україні у довоєнний час та після припинення війни Росії проти нашої країни.

Метою вивчення дисципліни є: Метою є – формування у студентів професійних знань та навичок щодо аналізу фінансової діяльності підприємств.

Вивчення цього курсу дає можливість майбутнім фахівцям приймати обґрунтовані рішення в сфері управління діяльністю підприємств різних форм власності.

Завдання курсу є: формування у студентів теоретичних знань та практичних вмінь аналізу фінансової діяльності підприємств; формування теоретичної та методологічної бази, необхідної для оцінки фінансової звітності підприємств; вироблення вміння оцінювати й аналізувати звітність підприємств різних форм власності; вивчення математичних та статистичних прийомів і методів аналізу господарської діяльності підприємств.

При вивченні курсу студенти набудуть інтегральні, загальні та фахові компетентності.

Інтегральні компетенції:

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у професійній діяльності або у процесі навчання у сфері фінансів, банківської справи та страхування, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності

- ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК02. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК04. Здатність спілкуватися іноземною мовою.
- ЗК05. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій.
- ЗК06. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні
- ЗК07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК08. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК09. Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК10. Здатність працювати у команді.
- ЗК11. Здатність спілкуватися з представниками інших професій груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК12. Здатність працювати автономно.

Спеціальні компетентності

- СК01. Здатність досліджувати тенденції розвитку економіки за допомогою інструментарію макро- та мікроекономічного аналізу, оцінювати сучасні економічні явища.
- СК02. Розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури.
- СК03. Здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).
- СК04. Здатність застосовувати економіко-математичні методи та моделі для вирішення фінансових задач.
- СК05. Здатність застосовувати знання законодавства у сфері монетарного, фіскального регулювання та регулювання фінансового ринку.
- СК06. Здатність застосовувати сучасне інформаційне та програмне забезпечення для отримання та обробки даних у сфері фінансів, банківської справи та страхування.
- СК07. Здатність складати та аналізувати фінансову звітність.
- СК08. Здатність виконувати контрольні функції у сфері фінансів, банківської справи та страхування.
- СК09. Здатність здійснювати ефективні комунікації.
- СК10. Здатність визначати, обґрунтовувати та брати відповідальність за професійні рішення.
- СК11. Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати свою професійну підготовку.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Тема 1. Суть та теоретичні основи аналізу фінансової діяльності підприємства

План

1. Теоретична сутність аналізу фінансової діяльності підприємства
2. Мета і завдання аналізу фінансової діяльності підприємства
3. Методи та види фінансового аналізу
4. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу

1. Теоретична сутність аналізу фінансової діяльності підприємства

Як вважають В. Артеменко та М. Беллендір «аналіз господарської діяльності – це спеціальна галузь наукових знань, що постійно розвивається відповідно до змін, котрі відбуваються в економіці й практиці обліку». Так, розподіл бухгалтерського обліку на фінансовий і управлінський зумовив відповідний поділ й аналіз господарської діяльності.

Узагальнена порівняльна характеристика фінансового та управлінського аналізів подана в табл. 1.1 .

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика видів аналізу

Сектор порівняння	Фінансовий аналіз	Внутрішньовиробничий аналіз
1. Користувачі інформацією	Внутрішні, сторонні, зацікавлені	Керівники підприємства та його підрозділів
2. Об'єкти аналізу	Підприємство як єдине ціле	Підприємство як єдине ціле та його різні підрозділи
3. Джерела інформації	Форми бухгалтерської звітності	Комплекс економічної інформації
4. Одиниці вимірювання для розрахунку показників	Грошова форма	Натуральні та грошові одиниці
5. Періодичність аналізу	Відповідно до дат складання звітності (квартал, рік)	У межах необхідності та для внутрішніх регламентацій
6. Доступність результатів інформації	Доступна для всіх	Суворо конфіденційна (тільки для менеджерів підприємства)

Отже, при окремому використанні фінансовий і управлінський аналіз не дають повного уявлення про фінансовий стан на підприємстві. Комплексний аналіз

відповідає на ряд важливих запитань, які зводяться здебільшого до наступних: «Що робити?» і «Як це робити?» Ми підтримуємо думку вчених, що фінансовий аналіз – це метод оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності.

2. Мета і завдання аналізу фінансової діяльності підприємства

Метою фінансового аналізу є отримання інформації, що дає об'єктивну й точну картину фінансового стану підприємства, його прибутку та збитків, змін у структурі активів і пасивів, у розрахунках із дебіторами та формуванні його капіталу.

Основної мети аналізу досягають у результаті виконання відповідного взаємопов'язаного набору аналітичних завдань. Аналітичне завдання – це конкретизація мети аналізу з урахуванням організаційних, інформаційних, технічних і методичних можливостей його проведення. Змістом фінансового аналізу є оцінка і прогнозування фінансового стану організації за даними бухгалтерської звітності й обліку. Це зокрема: 1) розроблення системи показників для оцінки фінансового стану підприємства, його структурних підрозділів; 2) об'єктивна оцінка фінансового стану підприємства та його структурних підрозділів; 3) визначення впливу факторів та виявлення відхилення за показниками, 4) прогнозування фінансового стану підприємства; 5) виявлення резервів поліпшення фінансового стану підприємства; 6) обґрунтування і підготовка управлінських рішень щодо поліпшення фінансового стану підприємства.

Розрізняють, як уже було відзначено, зовнішній і внутрішній фінансовий аналіз. Внутрішній аналіз здійснюють працівники підприємства з широким залученням усієї інформації – бухгалтерського обліку, бухгалтерської звітності, даних інших підприємств, розроблених нормативних значень фінансових показників.

Основними складовими частинами внутрішнього фінансового аналізу є:

- оцінка виконання бізнес-плану з фінансовими показниками;
- аналіз бухгалтерського балансу та інших форм звітності;
- розрахунок і аналіз фінансових коефіцієнтів;
- аналіз прибутку;
- аналіз використання виробничих ресурсів.

Особливості внутрішнього аналізу:

- орієнтація результатів аналізу на своє керівництво;
- використання всіх джерел інформації для аналізу;
- відсутність регламентації аналізу зі сторони;
- комплексність аналізу, вивчення всіх сторін діяльності підприємства;
- інтеграція обліку, аналізу, планування і прийняття рішень;
- максимальна закритість результатів аналізу з метою збереження комерційної таємниці.

Зовнішній аналіз проводять здебільшого за даними бухгалтерської звітності сторонні організації, тому він лише аналітичний.

Особливостями зовнішнього фінансового аналізу є:

- багатогранність суб'єктів аналізу, користувачів інформації про діяльність підприємства;
- різнобічність мети й інтересів суб'єктів аналізу;
- використання типових методик аналізу, стандартів обліку і звітності;
- орієнтація аналізу тільки на публічну, зовнішню звітність підприємства;
- обмеженість завдань аналізу як дія попереднього фактора;
- максимальна відкритість результатів аналізу для користувачів інформацією про діяльність підприємства.

Фінансовий аналіз, що базований на даних тільки бухгалтерської звітності, набуває характеру зовнішнього аналізу, тобто аналізу, який проводять за межами підприємства його здійснюють зацікавлені контрагенти, власники або державні органи. Такий цей аналіз на основі тільки звітних даних, які містять лише обмежену частину інформації про діяльність підприємства, не дає змоги розкрити всі таємниці успіхів фірми.

Введення нового плану рахунків бухгалтерського обліку, зміна форм бухгалтерської звітності відповідно до вимог міжнародних стандартів зумовлюють необхідність використання нової методики фінансового аналізу, що відповідає умовам ринкової економіки. Така методика необхідна для обґрунтованого вибору ділового партнера, визначення рівня фінансової стійкості підприємства, оцінки ділової активності й ефективності підприємницької діяльності.

Фінансовий аналіз – це засіб нагромадження, трансформації і використання фінансової інформації, що має на меті:

- оцінити поточний і перспективний фінансовий стан підприємства;
- визначити можливі й доцільні темпи розвитку підприємства з позиції їх фінансового забезпечення;
- виявити доступні джерела засобів і оцінити можливість та доцільність їхньої мобілізації;
- спрогнозувати місце підприємства на ринку капіталів.

3. Методи та види фінансового аналізу

Аналіз фінансової звітності підприємства має на меті оцінити результати діяльності підприємства за звітний період і його поточний фінансовий стан.

Метод аналізу господарської діяльності використовують завдяки ряду конкретних методик аналітичного дослідження.

Під методикою розуміють сукупність способів, правил найдоцільнішого виконання певної роботи. Головним елементом методики аналізу господарської діяльності служать технічні прийоми і способи аналізу.

Для вивчення впливу факторів на результати господарської діяльності й підрахунку резервів у аналізі використовують такі способи: порівняння, зведення і групування, метод елімінування, що охоплює спосіб ланцюгових підстановок, абсолютних та відносних різниць. В окремих випадках можна

використовувати методи економіко-математичного моделювання (регресійний і кореляційний), кластерний аналіз. Згадані прийоми детально вивчають у курсі «Економічний аналіз». У практиці проведення фінансового аналізу використовують наступні прийоми:

- □ горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;
- □ вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури підсумкових фінансових показників із виявленням впливу кожної позиції звітності на результат у цілому;
- □ трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників. Із допомогою тренда формують можливі значення показників у майбутньому і, відповідно, здійснюють перспективний (прогнозний) аналіз;
- □ аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язку показників;
- □ порівняльний (просторовий) аналіз – охоплює як внутрігосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками підприємства, так і міжгосподарський аналіз показників даного підприємства з показниками конкурентів, із середньогалузевими та середніми господарськими даними;
- □ факторний аналіз – аналіз впливу окремих факторів на узагальнюючий (результативний) показник із допомогою детермінованого або стохастичного методів дослідження. Факторний аналіз може бути прямим, коли узагальнюючий показник розкладають на частини, й оберненим (синтез), коли його окремі елементи об'єднують у загальний узагальнюючий (результативний) показник. На думку І. М. Герчикової, залежно від мети аналізу фінансової звітності та вимог зацікавлених у його результатах користувачів використовують різні види аналізу й різний набір показників фінансових, коефіцієнтів, а саме:
 - □ абсолютні показники, що дають змогу зробити висновки про джерела залучення коштів, напрямки їх вкладення, джерела надходження грошових коштів, величину отриманого прибутку, систему розподілу дивідендів;
 - □ порівняльні процентні показники для читання фінансової звітності та виявлення відхилень за її важливими статтями;
 - □ аналіз горизонтальних процентних змін, що характеризують зміну окремих статей фінансової звітності за рік або ряд років (наприклад, чистих продажів, собівартості реалізованої продукції, валового прибутку, чистого прибутку, виробничих витрат тощо);
 - □ аналіз вертикальних процентних змін, що передбачає співвідношення показників різних статей до одної вибраної статті (наприклад, частка у відсотках

від обсягу продажів: собівартості реалізованої продукції, валового прибутку, виробничих витрат, доходу від основної діяльності, чистого доходу);

➤ □аналіз тенденцій (трендовий аналіз), що характеризує зміну показників діяльності фірми протягом ряду років порівняно з базовим показником, який дорівнює 100. Метою аналізу є оцінка роботи фінансових менеджерів у минулому періоді та визначення перспектив їх поведінки є;

➤ □порівняльний аналіз із метою зіставлення окремих показників діяльності своєї фірми з показниками фірм-конкурентів однієї галузі та приблизно однаковими доходами (з урахуванням різних методів ведення звітності). Цей аналіз дає змогу виявити стратегію конкурентів і перспективи їх розвитку.

➤ □аналіз показників шляхом використання фінансових коефіцієнтів, розрахунок яких ґрунтований на відповідних співвідношеннях між окремими статтями звітності;

Значення таких коефіцієнтів визначене можливістю зіставлення отриманих результатів із загальноприйнятими стандартними нормами – усередненими галузевими коефіцієнтами, а також прийнятими в країні або конкретній фірмі показниками аналізу фінансової звітності.

Аналіз фінансового становища, таким чином, можна поділити на **внутрішній** та **зовнішній**. **Зовнішній аналіз** проводять здебільшого можливі кредитори підприємства, які, маючи змогу інвестування, шукають на ринку фірми з низькими ризиками економічної діяльності та високими показниками ліквідності. Зовнішній аналіз можуть здійснювати також акціонери компанії. Зовнішній аналіз здійснюють аналітики, які є сторонніми особами для підприємства, і тому не мають доступу до внутрішньої інформаційної бази підприємства. Такий аналіз більш формалізований і менш деталізований.

Особливостями зовнішнього фінансового аналізу є:

– □значна чисельність суб'єктів діагностики користувачів інформації про діяльність підприємства;

– □різноманітність цілей та інтересів суб'єктів діагностики;

– □наявність типових методик діагностики, стандартів обліку і звітності;

– □орієнтація діагностики тільки на публічну зовнішню звітність підприємства;

– □обмеженість завдань діагностики;

– □максимальна доступність результатів діагностики для користувачів інформації.

Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу є:

1) аналіз показників прибутку;

2) аналіз показників рентабельності;

3) аналіз фінансового стану, ринкової стійкості, ліквідності балансу, платоспроможності підприємства;

4) аналіз ефективності використання позикового капіталу;

5) економічна діагностика фінансового стану підприємства і рейтингова оцінка емітентів.

Основний зміст внутрішнього фінансового аналізу такий самий, як і зовнішнього, проте при його здійсненні використовують як джерело інформації оперативні дані системного бухгалтерського обліку, нормативну і планову інформацію. Він включає аналіз ефективності авансування капіталу, аналіз взаємозв'язку витрат, обороту і прибутку, а також оцінку ефективності господарської діяльності.

Внутрішній аналіз проводять директори та їх фінансові служби з єдиною метою – досягнення на здійснення сприятливих економічних показників для зовнішнього аналізу. Методику та порядок внутрішнього аналізу кожен директор розробляє окремо, не забуваючи при цьому про позитивні аспекти, відомі у практиці інших менеджерів. При такому аналізі наголошують не лише на підтримці економічних показників на сприятливому рівні, а й на оперативності відображення господарських процесів у бухгалтерських регістрах та фінансових звітах.

За обсягом аналітичного дослідження розрізняють повний та тематичний фінансовий аналіз підприємства. Повний фінансовий аналіз підприємства проводять з метою вивчення усіх аспектів фінансової діяльності підприємства в комплексі.

Залежно від об'єкта фінансового аналізу можна виділити такі його види:

- аналіз фінансової діяльності підприємства в цілому. У процесі такого аналізу об'єктом вивчення є фінансова діяльність підприємства загалом без виділення окремих його структурних одиниць та підрозділів;
- аналіз фінансової діяльності окремих підрозділів підприємства. Він ґрунтується в основному на результатах внутрішнього аналізу підприємства;
- аналіз окремих фінансових операцій підприємства. Предметом його можуть бути окремі операції, пов'язані з коротко- або довгостроковими фінансовими вкладеннями, з фінансуванням окремих реальних проектів.

Залежно від періоду проведення виділяють попередній, поточний (оперативний) та прогнозний фінансовий аналіз. Попередній фінансовий аналіз пов'язаний з вивченням умов фінансової діяльності в цілому або здійснення окремих фінансових операцій підприємства. Наприклад, оцінка власної платоспроможності при необхідності отримання банківського кредиту.

Поточний (оперативний) фінансовий аналіз проводиться в процесі поточної фінансової діяльності з метою оперативного впливу на результати фінансової діяльності. Як правило, вона обмежується невеликим періодом часу (місяць, квартал).

Прогнозний (ретроспективний) фінансовий аналіз здійснюється підприємством за певний перспективний або звітний період (місяць, квартал, рік). Він дає змогу глибше та повніше проаналізувати фінансовий стан і результати фінансової діяльності підприємства порівняно з попереднім та поточним аналізом, оскільки ґрунтується на звітних матеріалах, а також спрогнозувати діяльність підприємства на перспективу.

Відтак зовнішній аналіз – аналіз економічних показників, що здійснюють зовнішні зацікавлені особи (акціонери та потенційні інвестори) на основі результатів господарської діяльності підприємства в минулому.

Зовнішній перспективний аналіз економічних показників – здійснюють зовнішні зацікавлені особи на базі перспективних економічних проектів, які запропонували директор та його фінансові служби.

Внутрішній аналіз – аналіз оперативних економічних показників, який здійснюють внутрішні особи (директор) на основі результатів господарської діяльності в минулому, що здійснювали фінансові служби підприємства.

Внутрішній перспективний аналіз – аналіз можливих короткотермінових напрямків фінансування та перспективних економічних показників, що здійснюють внутрішні особи на базі економічних проектів, котрі запропонували фінансові служби підприємства.

Отже, фінансовий аналіз багатогранний. Однак при цьому його всетаки здійснюють за певною схемою, подібною до тієї, яку ми розглянули вище, інакше він буде безкорисний і не дасть відповідей на ті питання, заради яких його здійснюють. Як ми побачимо буде висвітлено далі, невід’ємною складовою фінансового аналізу є аналіз фінансових показників чи індексів, що повністю займуть нашу увагу в наступному розділі.

4. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу

Основне та єдине джерело інформації про фінансову діяльність ділового партнера – бухгалтерська звітність. Звітність підприємств у ринковій економіці базована на узагальнених даних фінансового обліку і є інформаційною ланкою, що зв’язує підприємство зі суспільством.

Бухгалтерська звітність – це система показників, що відображають майновий та фінансовий стан організації на відповідну дату, а також фінансові результати його діяльності за звітний період.

Загальні вимоги до фінансової звітності викладені в Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (далі – НП(С)БО 1), затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73, зареєстрований у Мін’юсті 28.02.2013 р. за № 336/22868. Юридичні особи (крім банків та бюджетних установ), які зобов’язані подавати фінансову звітність згідно із законодавством, застосовують форми фінансової звітності, визначені цим наказом.

Дане положення встановлює:

- мету фінансових звітів;
- їх склад;
- звітний період;
- якісні характеристики та принципи, якими слід керуватися під час складання фінансових звітів;
- вимоги до розкриття інформації у фінансових звітах.

НП(С)БО 1 мають застосовувати при підготовці й наданні фінансових звітів підприємства, організації, установи та інші юридичні особи (надалі –

підприємствами) всіх форм власності (крім банків і бюджетних установ), починаючи із звітності за I квартал 2013 року. НП(С)БО 1 змінив низку вже звичних для нас П(С)БО: № 1, № 2, № 3, № 4, № 5. Також, що є новим, тут розглянуті правила складання консолідованої фінансової звітності. Консолідована фінансова звітність - звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці. Основою НП(С)БО 1 є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (переглянутий у 1997 р.) Комітету з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Фінансова звітність, визначена НП(С)БО 1 як бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Метою такої звітності є забезпечення загальних інформаційних потреб широкого кола користувачів, котрі покладаються на неї як на основне джерело фінансової повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства для прийняття управлінських рішень. Тобто, бухгалтерська звітність складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Інформаційні потреби основних користувачів фінансових звітів

Користувачі звітності	Інформаційні потреби
Інвестори, власники	Придбання продаж та володіння цінними паперами. Участь у капіталі підприємства Оцінка якості управління Визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу
Керівництво підприємства	Регулювання діяльності підприємства
Банки, постачальники та інші кредитори	Забезпечення зобов'язань підприємства Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати зобов'язання щодо кредитів, відсотків за ними та погашення кредиторської заборгованості
Замовники	Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати зобов'язання
Працівники підприємства	Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати зобов'язання перед працівниками та їх забезпечення
Органи державного управління	Формування макроекономічних показників

Для того, щоби користувачі фінансових звітів прийняли економічні рішення, необхідна інформація про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані підприємства. Зазначені інформаційні потреби обумовили склад фінансової звітності. За НП(С)БО 1, до неї належать:

- баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1);
- звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма № 2);
- звіт про рух грошових коштів (за прямим методом) (форма № 3) або звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом) (форма № 3-н);

- звіт про власний капітал (форма № 4);
- примітки до річної фінансової звітності (форма № 5);
- додаток до приміток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами» (форма № 6);
- фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (форми № 1-м, 2-м);
- спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (форми № 1-мс, 2-мс).

Формами консолідованої фінансової звітності є:

- Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан)
- Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупні доходи)
- Звіт про рух грошових коштів
- Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом) ➤ Консолідований звіт про власний капітал (Звіт про зміни у власному капіталі)

Компоненти фінансової звітності відображають різні аспекти одних і тих самих господарських операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього звітного періоду та розкриття облікової політики та її змін, що робить можливим ретроспективний та перспективний аналіз діяльності підприємства (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Призначення основних компонентів фінансової звітності

Компоненти фінансової звітності	Зміст	Використання інформації
1	2	3
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	Наявність економічних ресурсів, що контролює підприємство, на дату балансу	Оцінка структури ресурсів підприємства, їх ліквідності та платоспроможності підприємства. Прогнозування майбутніх потреб у показниках; оцінка та прогнозування змін в економічних ресурсах, які підприємство, ймовірно, контролюватиме
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	Доходи, витрати та фінансові результати діяльності підприємства за звітний період	Оцінка та прогноз: прибутковості діяльності підприємства; структури доходів та витрат
Звіт про власний капітал	Зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз змін у власному капіталі
Звіт про рух грошових коштів (за прямим і непрямим методом)	Генерування та використання грошових коштів протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз руху грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства

Примітки	Обрана облікова політика. Інформація, не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але обов'язкова за П(С)БО. Додатковий аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її зрозумілості	Оцінка та прогноз: облікової політики; ризиків або непевності, що впливають на підприємство, його ресурси та зобов'язання; діяльності підрозділів підприємства тощо
----------	---	---

Такі компоненти фінансової звітності, як баланс, звіт про фінансові результати, звіт про власний капітал та звіт про рух грошових коштів, складаються зі статей, що об'єднують у відповідні розділи. Форми, перелік статей фінансових звітів та їх зміст установлені у НП(С)БО 1 та «Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності» затвердженими Наказом Мініну від 28.03.2013 р. № 433, а також «Методичними рекомендаціями з перевірки порівнянності показників фінансової звітності» затвердженими наказом Мініну від 11.04.2013 р. № 476.

Контрольні запитання

1. Суть фінансового аналізу.
2. Зміст фінансового аналізу.
3. Історія виникнення фінансового аналізу.
4. Роль фінансового аналізу в сучасних умовах господарювання.
5. Предмет фінансового аналізу.
6. Метод фінансового аналізу.
7. Види фінансового аналізу.
8. Моделювання у фінансовому аналізі.
9. Які відмінні риси внутрішньовиробничого і фінансового аналізу?
10. Яке коло питань розглядається зовнішнім аналізом?
11. Хто зацікавлений в проведенні внутрішньовиробничого аналізу?
12. Який склад інформаційної бази фінансового аналізу?
13. Склад і характеристика Балансу підприємства?
14. Що таке звіт про фінансові результати і яка інформація міститься в ньому?
15. Дати характеристику звіту про власний капітал?
16. Фінансова звітність – це ...

Тема 2. Загальна оцінка фінансового стану підприємства

План

1. Методика експрес-аналізу у здійсненні аналізу фінансового стану підприємства
2. Оцінка динаміки і структури бухгалтерського балансу
3. Аналітичний баланс

1. Методика експрес-аналізу у здійсненні аналізу фінансового стану підприємства

Для здійснення комерційних та виробничих завдань будь-яке підприємство повинно мати певну кількість основних та обігових засобів, що потрібні для його поточної і перспективної діяльності. Тому формування та ефективне їх використання є одним із головних завдань керівництва підприємства.

Основним джерелом інформації для фінансового стану служить бухгалтерський баланс підприємства. Баланс – це групування інформації на початок та на кінець звітного періоду, тобто підсумок господарських операцій на певну звітну дату. Тому, вивчаючи баланс, керівники підприємства переконуються у правильності вибраного стратегічного курсу, ефективності використання ресурсів тощо.

Для аналізу фінансового стану підприємства важливо вміти читати баланс, тобто знати зміст кожної статті, спосіб її оцінки, якісну характеристику, взаємозв'язок із іншими статтями. Уміння читати баланс дає змогу:

- отримати необхідну інформацію про підприємство;
- розрахувати рівень забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- встановити причину зміни величини оборотних коштів;
- оцінити фінансовий стан підприємства за звітний період.

Аналізувати баланс починають з експрес-аналізу, метою якого є поточна та достатньо швидка оцінка фінансового стану і динаміки розвитку підприємства. У загальному виді методикою експрес-аналізу звітності передбачено аналіз ресурсів та їхньої структури, результатів господарювання, ефективності використання власних і позикових засобів. Зміст експресаналізу – вибір невеликої кількості найістотніших і порівняно непомилоквих в обчисленні показників та постійне відстеження їхньої динаміки.

Експрес-аналіз фінансового стану підприємства доцільно виконувати в три етапи:

- підготовчий етап;
- попередній огляд бухгалтерської звітності;
- економічне читання й аналіз звітності.

Мета першого етапу – прийняти рішення про доцільність аналізу фінансової звітності й переконатися в її готовності до читання. Перше завдання вирішують, ознайомлюючись із аудиторським висновком. Є два основних типи

аудиторських висновків: стандартний (qualified opinion) і нестандартний (unqualified opinion). Перший – це підготовлений в уніфікованому і короткому викладі документ, що містить позитивну оцінку аудитора (аудиторської фірми) про правдивість поданої у звіті інформації та її відповідність нормативним документам.

Нестандартний аудиторський висновок звичайно об'ємніший і, як правило, містить деяку додаткову інформацію, що може бути корисною користувачам звітності; цю інформацію аудитор розглядає як доцільну до опублікування, враховуючи прийняту технологію аудиторської перевірки.

Нестандартний аудиторський висновок може містити або беззастережну позитивну оцінку представленої звітності та фінансового стану, що вона підтверджує, або позитивну оцінку, але зі застереженнями. У випадку нестандартного аудиторського висновку доцільність укладення контракту з даним потенційним контрагентом має визначити фінансовий менеджер чи інша особа, яка бере участь у переговорах, після ретельнішого аналізу поданого звіту й іншої формальної та неформальної інформації.

Мета другого етапу – ознайомлення з Примітками до звіту. Це необхідно для того, щоб оцінити умови роботи в звітному періоді, визначити тенденції основних показників діяльності, а також якісні зміни в майновому і фінансовому становищі суб'єкта, який господарює. Аналізуючи тенденції основних показників, необхідно брати до уваги вплив деяких факторів, що спотворюють реальність інформації, зокрема інфляції. Крім того, не варто забувати, що і баланс, будучи основною звітною й аналітичною формою, не вільний від деяких обмежень. Вкажемо найістотніші з них.

1. Баланс за своєю природою історичний: він фокусує сформовані до моменту його складання підсумки фінансово-господарських операцій.

2. Баланс відповідає на запитання, що становить підприємство на даний момент, але не відповідає на запитання, у результаті чого склалося таке становище. Відповісти на останнє питання не можна тільки за даними балансу. Для цього потрібний глибший аналіз, базований не лише на залученні додаткових джерел інформації, а й на осмисленні багатьох факторів, що не відображенні у звітності (інфляція, науково-технічний прогрес, фінансові утруднення в суміжників та ін.).

3. За даними звітності можна розрахувати цілий ряд аналітичних показників, однак усі вони будуть марні, якщо їх нема з чим порівняти. Баланс, розглянутий ізольовано, не забезпечує просторової і тимчасової порівнянності. Тому його слід аналізувати в динаміці та при можливості доповнюватися оглядом аналогічних показників схожих підприємств, їх середньогалузевими і середньопрогресивними значеннями.

4. Інтерпретація балансових показників можлива лише зі залученням даних про обороти. Зробити висновок про те, великі чи малі суми за тією або іншою статтею, можна лише після зіставлення балансових даних із відповідними сумами оборотів. Наприклад, у балансах двох підприємств за статтею «Виробничі запаси» числиться однакова сума – 10 тис. грн. Оборот

запасів за рік на першому підприємстві становить 120 тис. грн., а на другому – 20 тис. грн. Отже, у першому випадку запас забезпечує 1/12 річного споживання (місячний запас), а в другому випадку – половину річного споживання (піврічний запас).

5. Баланс є узагальненням даних на кінець звітного періоду й через це не відображає адекватно стан засобів підприємства протягом звітного періоду. Це стосується насамперед найдинамічніших статей балансу. Так, наявність на кінець року великих за питомою вагою запасів готової продукції аж ніяк не означає, що цей стан був протягом року постійним, хоча само собою це не унеможлиблюють.

6. Фінансове становище підприємства і перспективи його зміни перебувають під впливом не тільки фінансових, а й багатьох інших факторів, що взагалі не мають вартісної оцінки. У їх числі можливі політичні й загальноекономічні зміни, перебудова організаційної структури керування галуззю чи підприємством, зміна форм власності, професійна і загальноосвітня підготовка персоналу й т. п. Тому аналіз бухгалтерської звітності є лише одним із розділів комплексного економічного аналізу, що використовує не тільки формалізовані критерії, а й неформальні оцінки.

7. Одне з істотних обмежень балансу – закладений у ньому принцип використання цін придбання. В умовах інфляції, зростання цін на використовувані на підприємстві сировину й устаткування, низького рівня оновлення основних засобів багато статей відображають сукупність однакових за функціональним призначенням, але різних за вартістю облікових об'єктів. Природно, істотно спотворюються результати діяльності підприємства, реальна оцінка його господарських засобів, «ціни» підприємства в цілому.

8. Необхідно ще раз підкреслити, що підсумок балансу не відображає тієї суми засобів, якою реально розпоряджається підприємство, його «вартісної оцінки». Основна причина цього – в можливій невідповідності балансової оцінки господарських засобів реальним умовам унаслідок інфляції, кон'юнктури ринку, використовуваних методів обліку й ін. По-перше, баланс дає лише облікову оцінку активів підприємства і джерел їхнього покриття; поточна ринкова оцінка цих активів може бути абсолютно іншою до того ж, чим довший термін експлуатації та відображення на балансі даного активу, тим більша різниця між його обліковою і поточною цінами. По-друге, навіть якщо припустити, що активи наведені в балансі за їхньою поточною вартістю, валюта балансу все ж таки не відобразатиме точної «вартісної оцінки» підприємства, оскільки «ціна» підприємства в цілому, як правило, вища сумарної оцінки його активів. Ця різниця характеризує ціну репутації підприємства і може бути виявлена лише в процесі його продажу. Не випадково у ряді країн дискутували питання про можливість і доцільність періодичної вартісної оцінки іміджу фірми та відображення його в активі балансу.

9. Дуже актуальним і для обліку, і для аналізу є питання про допустимий і можливий ступінь уніфікації балансу. З технологічної точки зору функціонування системи бухгалтерського обліку на підприємстві – це процес безупинної агрегації даних. Її рівень визначає ступінь аналітичності балансу. Зв'язок обернено пропорційний: чим вищий рівень агрегації, тим менш аналітичний баланс.

10. У західній обліково-аналітичній практиці проблему агрегації звітних даних також широко обговорюють фахівці. На думку Р. Фокса, бухгалтерський облік має бути коротким і вміщатися на візитній картці. В. Бивер вважає навпаки – що фінансову звітність не слід спрощувати враховуючи рівень її розуміння з боку наївного інвестора. Істина, як завжди, посередині. Доцільно заповнювати кілька форм балансів, орієнтованих на різних користувачів. Саме такий підхід прийнятий в економічно розвинутих країнах.

Третій етап – основний в експрес-аналізі; він передбачає попереднє загальне ознайомлення з результатами роботи підприємства та його фінансовим станом безпосередньо за бухгалтерським балансом, а також розрахунок коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан підприємства. Під час читання балансу з'ясовують:

- характер зміни підсумків балансу та його окремих розділів і статей;
- доцільність розміщення майна підприємства;
- поточну платоспроможність та ліквідність підприємства.

Читання й аналіз балансу починають із визначення зміни суми валюти балансу, а також побудови балансу в агрегованому (спрощеному) вигляді, тобто побудови балансу по основних розділах і деяких важливих групах статей (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Спрощений варіант бухгалтерського балансу, тис. грн.

Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4	5	6
I. Необоротні активи	8557,0	9761,0	I. Власний капітал, у т. ч.:	9092,0	9439,0
II. Оборотні активи, у т. ч.	4410,0	5039,0	Зареєстрований (пайовий) капітал	6841,0	6841,0
– запаси	3346,00	4369,00	Нерозподілений прибуток (непо критий збиток)	2251,0	2598,0
– векселі одержані	0,00	0,00	II. Забезпечення наступних витрат і	0,0	0,0

			платежів			
– дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	716,0	127,0	II. Довготермінові зобов'язання і забезпечення		0,0	0,0
– дебіторська заборгованість за розрахунками та інша	233,00	421,00	III. Поточні зобов'язання і забезпечення у т. ч.:		3884,0	5424,0
– поточні фінансові інвестиції	0,00	0,00	Короткотермінові кредити банків		190,0	765,0
– грошові кошти та їх еквіваленти	70,00	71,00	Векселі видані		0,0	0,0
– витрати майбутніх періодів	9,00	63,00	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями		0,0	0,0
– інші оборотні активи	45,00	51,00	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги		1 781,0	2 844,0
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття		Поточні зобов'язання за розрахунками:	1227,0	1756,0		
Інші поточні зобов'язання		686,0	59,0			
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття						
Баланс		12976,0	14863,0	Баланс	12976,0	14863,0

Попередня оцінка фінансового стану підприємства дає змогу виявити:

- недоліки в роботі підприємства, що можуть бути виявлені за даними аналітичного обліку в примітках до бухгалтерської звітності: «Довготермінові кредити банку», «Короткотермінові кредити банку» не погашені в термін, протермінована дебіторська і кредиторська заборгованість, «Векселі видані» (одержані) протерміновані;

- незадовільну роботу підприємства протягом звітного періоду і сформованому в результаті цього поганому фінансовому стані: «Непокритий збиток» (ряд. 1420, ф. 1).

Збільшення суми балансу – явище позитивне, зменшення – негативне. Збільшення валюти балансу свідчить, як правило, про зростання виробничих можливостей підприємства. Але при цьому слід враховувати фактор інфляції.

Зменшення валюти балансу означає спад у господарській діяльності підприємства (зниження попиту на продукцію, нестача сировини, матеріалів, тощо).

Із табл. 2.1 видно, що дане підприємство поліпшило фінансове становище, оскільки сума фінансових ресурсів, що перебуває в його розпорядженні, збільшилася за рік на 1887 тис. грн. (14863 – 12976), або на 14,54% ($1887/12976 \times 100\%$).

Підприємство прибуткове, сума нерозподіленого прибутку на кінець року становить 2598 тис. грн. Також позитивним є те, що заборгованість за товари, роботи і послуги значно зменшилася. Разом із тим на підприємстві є зростаюча дебіторська заборгованість за розрахунками, та збільшення суми за статтею «Інші оборотні активи».

Збільшення валюти балансу свідчить про зростання виробничих можливостей підприємства і заслуговує на позитивну оцінку. Доцільно порівняти аналізований баланс із плановим, із балансами минулих років, даними підприємств конкурентів, із кращими господарствами району. Для отримання загальної оцінки динаміки фінансового стану можна зіставити зміни підсумку валюти балансу зі змінами фінансових результатів діяльності підприємства (виручкою) від реалізації продукції (робіт, послуг), прибутком від реалізації, загальним балансовим прибутком.

Для цього розраховують коефіцієнт зміни валюти балансу за формулою:

$K_{вб} = \frac{VB_{ср1} - VB_{ср0}}{VB_{ср0}} \cdot 100,$	(2.1)
де – коефіцієнт зміни валюти балансу;	

$K_{вб}$ $VB_{ср1}$ та $VB_{ср0}$ – середня величина підсумку балансу за звітний і попередній періоди.

Середню величину підсумку балансу за звітний період розраховують як суму валют балансу на початок та кінець даного періоду, поділена на число 2. Аналогічно за середньою арифметичною простою розраховують середню величину підсумку балансу за попередній період.

Коефіцієнт зміни чистого доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) розраховують за формулою: $K_{чд} = \frac{ЧД1 - ЧД0}{ЧД0} \times 100$, (2.2),

де $K_{чд}$ – коефіцієнт зміни чистого доходу від реалізації продукції (робіт, послуг); $ЧД1$ та $ЧД0$ – чистий дохід від реалізації за звітний та попередній періоди.

Коефіцієнт зміни прибутку від реалізації ($K_{пр}$):

$$K_{пр} = \frac{ПР1 - ПР0}{ПР0} \cdot 100, \quad (2.3)$$

де $ПР1$ та $ПР0$ – прибуток від реалізації продукту за звітний та попередній періоди.

Коефіцієнт зміни балансового прибутку ($K_{бп}$):

$$K_{бп} = \frac{БП1 - БП0}{БП0} \cdot 100, \quad (2.4)$$

де $БП1$ та $БП0$ – балансовий прибуток за звітний та попередній періоди.

Випередження темпів підвищення зазначених показників порівняно з темпами зростання валюти балансу свідчить про поліпшення використання засобів. Потім оцінюють зміну валюти балансу за період, який аналізують.

Можна обмежитися порівнянням підсумків валюти балансу на кінець та початок звітного періоду (за вирахуванням збитків) і визначити приріст або зниження в абсолютному виразі. Зростання валюти балансу свідчить, як правило, про збільшення виробничих можливостей підприємства і заслуговує позитивної оцінки. Однак необхідно врахувати фактор інфляції. Зниження валюти балансу оцінюють негативно, оскільки згортають господарську діяльність підприємства (може зменшуватися попит на продукцію; нема сировини; матеріалів, напівфабрикатів для виробництва).

Необхідно порівняти баланс із плановим балансом, із балансами попередніх років одного й того самого підприємства з даними підприємств-конкурентів.

Для одержання загальної оцінки динаміки фінансового стану можна порівняти зміну підсумку балансу зі змінами фінансових результатів у господарській діяльності (чистий дохід від реалізації продукції, прибутку від реалізації, прибутку від фінансово-господарської діяльності) використавши Звіт про фінансові результати (про сукупний дохід). Випередження темпів зростання чистого доходу від реалізації (прибутку реалізації, прибутку від фінансово-господарської діяльності) свідчить про поліпшення використання коштів на підприємстві порівняно з попереднім періодом, і навпаки – відставання характеризує погіршення використання коштів підприємства.

Необхідно також детально вивчити шляхи поліпшення структури балансу підприємства.

Основними напрямками такого аналізу можуть бути:

1. Вивчення валюти балансу:

а) зменшення валюти балансу свідчить, як правило, про скорочення підприємством господарського обороту. А це, в свою чергу, викликано спадом попиту на продукцію даного підприємства, значним зменшенням доступу на ринки сировини та ін. Причини зменшення валюти балансу детально вивчають фахівці й дають рекомендації щодо виходу підприємства зі стану неплатоспроможності.

б) збільшення валюти балансу можливе за рахунок переоцінки фондів, подорожчання виробничих запасів, готової продукції внаслідок інфляційних процесів.

2. Оцінка динаміки і структури бухгалтерського балансу

Необхідно також проаналізувати характер змін окремих статей балансу. Таке дослідження здійснюють із допомогою горизонтального (часового) і вертикального (структурного) аналізу (таблиці 2.2, 2.3).

Горизонтальний аналіз цих показників дає змогу встановити абсолютні відхилення і темпи зростання за кожною статтею балансу, а вертикальний аналіз балансу – зробити висновки про співвідношення власного й позикового капіталів, що свідчить про рівень автономності підприємства, та фінансову стабільність.

Цінність горизонтального аналізу значно зменшується в умовах інфляції. Щоб уникнути негативного впливу, аналізовані показники необхідно коригувати на індекс інфляції.

Горизонтальний і вертикальний аналізи взаємодоповнюють один одного, а деякі показники можна віднести до інструментів як горизонтального, так і до вертикального аналізу.

Отже, наведемо показники, наявність яких у балансі дає підстави вважати його «позитивним»:

1) збільшення валюти балансу в кінці звітного періоду порівняно з його початком;

2) зростання темпів приросту всіх активів над темпами приросту необоротних активів;

3) приблизно однакові темпи приросту дебіторської і кредиторської заборгованості;

4) перевищення власного капіталу підприємства над позиковим і збільшення темпів його зростання проти темпів зростання залученого капіталу;

5) перевищення частки власних оборотних коштів понад 10%.

На аналізованому підприємстві позитивної оцінки заслуговує збільшення перманентного (постійного) капіталу на 3,82%, або на 347 тис. грн., необоротного капіталу – на 14,7%, або на 1204 тис. грн.

Таблиця 2.2

Горизонтальний аналіз балансу

Показник	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	Відхилення (+,-)			
	%	тис. грн	%	тис. грн	%	
1	2	3	4	5	6	7
АКТИВ						
I. Необоротні активи (ряд. 1095)	8557,0	100,00	9761,0	114,07	1204,00	14,07
II. Оборотні активи (ряд. 1195), у т. ч.:	4410,0	100,00	5039,0	114,26	629,00	14,26
– запаси і витрати (ряд. 1101+1102+1103+1105)	3346,00	100,00	4369,00	130,57	1023,00	30,57
– векселі одержані (ряд. 1120)	0,00	100,00	0,00			
– дебіторська заборгованість за товари,	716,0	100,00	127,0	17,74	-589,00	-82,26

роботи, послуги (ряд. 1125)						
– дебіторська заборгованість за розрахунками та інша (ряд. 1130+1135+1136+1140+1145+1155)	233,00	100,00	421,00	180,69	188,00	80,69
– поточні фінансові інвестиції (ряд. 1160)	0,00	100,00	0,00			
– грошові кошти та їх еквіваленти (ряд. 1166+1167)	70,00	100,00	71,00	101,43	1,00	1,43
– витрати майбутніх періодів (ряд. 1170)	9,00	100,00	63,00	700,00	54,00	600,00
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття						
Баланс (ряд. 1300)	12976,0	100,00	14863,0	114,54	1887,00	14,54
ПАСИВ						
I. Власний капітал (ряд. 1495), у т. ч.:	9092,0	100,00	9439,0	103,82	347,00	3,82
Зареєстрований (пайовий) капітал (ряд. 1400)	6841,00	100,00	6841,00	100,00	0,00	0,00
Капітал у дооцінках (ряд. 1405)	0,00	100,00	0,00			
Додатковий капітал (ряд. 1410)	0,00	100,00	0,00			
Резервний капітал (ряд. 1415)	0,00	100,00	0,00			
Нерозподілений прибуток (ряд. 1420)	2251,00	100,00	2598,00	115,42	347,00	15,42
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (ряд. 1595)	0,00	100,00	0,00			
III. Поточні зобов'язання і забезпечення (ряд. 1695), у т. ч.:	3884,0	100,00	5424,0	139,65	1540,00	39,65
– короткострокові кредити банку (ряд. 1600)	190,00	100,00	765,00	402,63	575,00	302,63
– поточна кредиторська заборгованість за розрахунками та інші (ряд. 1610+1615+1620+1621+1625+1630+1635+1640+1645+1690)	1913,00	100,00	1815,00	94,88	-98,00	-5,12
– поточні забезпечення (ряд. 1660)	0,00	100,00	0,00			
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття						
Баланс (ряд. 1900)	12976,0	100,00	14863,0	114,54	1887,00	14,54

Таблиця 2.3

Вертикальний аналіз балансу

Показник	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду		
	пит. вага %	тис. грн.	пит. вага %	
1	2	3	4	5
АКТИВ				
I. Необоротні активи (ряд. 1095)	8557,0	65,94	9761,0	65,67
II. Оборотні активи (ряд. 1195), у т. ч.:	4410,0	33,99	5039,0	33,90
– запаси і витрати (ряд. 1101+1102+1103+1105)	3346,00	25,79	4369,00	29,40
– векселі одержані (ряд. 1120)	0,00	0,00	0,00	0,00
Дебіторська заборгованість, у т. ч.:	949,00	7,31	548,00	3,69
– дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (ряд. 1125)	716,0	5,52	127,0	0,85
– дебіторська заборгованість за розрахунками та інша (ряд. 1130+1135+1136+1140+1145+1155)	233,00	1,80	421,00	2,83
– поточні фінансові інвестиції (ряд. 1160)				
– грошові кошти та їх еквіваленти (ряд. 1166+1167)	70,00	0,54	71,00	0,48
– витрати майбутніх періодів (ряд. 1170)	9,00	0,07	63,00	0,42
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття (ряд. 1200)				
Баланс (ряд. 1300)	12976,0	100,00	14863,0	100,00
ПАСИВ	0,00			
I. Власний капітал (ряд. 1495), у т. ч.:	9092,0	70,07	9439,0	63,51
Зареєстрований (пайовий) капітал (ряд. 1400)	6841,00	52,72	6841,00	46,03
Капітал у дооцінках (ряд. 1405)				
Додатковий капітал (ряд. 1410)				
Резервний капітал (ряд. 1415)				
Нерозподілений прибуток (ряд. 1420)	2251,00	17,35	2598,00	17,48
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (ряд. 1595)				
III. Поточні зобов'язання і забезпечення (ряд. 1695), у т. ч.:	3884,0	29,93	5424,0	36,49
– короткострокові кредити банку (ряд. 1600)	190,00	1,46	765,00	5,15
– векселі видані (ряд. 1605)				
– поточна кредиторська заборгованість за розрахунками та інші (ряд. 1610+1615+1620+1621+1625+1630+1635+1640+1645+1690)	1913,00	14,74	1815,00	12,21
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними				

активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття				
Баланс (ряд. 1900)	12976,0	100,00	14863,0	100,00

Дебіторська заборгованість зменшилася на 401 тис. грн., або на 57,4%, тобто більше ніж у 2 рази, грошові кошти зросли на 1,43%. Негативним є збільшення кредиторської заборгованості на 39,65%, або на 1540 тис. грн. Горизонтальний аналіз міститься в побудові однієї або кількох аналітичних таблиць, в яких абсолютні балансові показники доповнені відносними темпами зростання (зниження). При цьому порівнюють базисні темпи зростання за кілька періодів (краще поквартально).

Варіантом горизонтального аналізу є аналіз тенденцій розвитку (трендовий аналіз), за якого кожен позицію звітності порівнюють із рядом попередніх періодів і визначають тренд, тобто основну тенденцію динаміки показників, очищену від випадкового впливу та індивідуальних особливостей періодів. Цей аналіз – перспективний прогнозний.

Велике значення для оцінки фінансового стану має і вертикальний (структурний) аналіз активу й пасиву балансу (табл. 2.3), що дає уяву про фінансовий звіт у вигляді відносних показників. Мета вертикального аналізу – розрахунок питомої ваги окремих статей у підсумку балансу та оцінки його змін. Із допомогою вертикального аналізу можна проводити міжгосподарські порівняння підприємств, а відносні показники згладжують негативний вплив інфляційних процесів. Якщо збільшується частка обігових коштів, то можна зробити наступні висновки:

- може бути сформована мобільніша структура активів, що поліпшить фінансовий стан підприємства і прискорить оборот обігових коштів;
- може відволікти частину активів на кредитування споживачів товарів, інших дебіторів. Це свідчить про фактичну іммобілізацію частини обігових коштів із виробничої програми;
- може бути скорочення виробничої бази.

Як видно з таблиць, значну питому вагу в загальному капіталі підприємства мають позаоборотні активи – 65,94% на початок року і 65,67% на кінець року, хоча й спостерігається зменшення їх частки в динаміці. Незважаючи на те, що за аналізований період незначно збільшилася частка оборотних засобів, все ж таки їх питома вага у валюті балансу порівняно велика. Це негативно характеризує діяльність підприємства. При цьому слід відзначити, що спадає частка дебіторської заборгованості – з 7,31% до 3,69%, і це впливає на фінансове становище підприємства.

Аналізуючи структуру пасиву балансу, слід відзначити як позитивний момент фінансової стійкості підприємства, високу частку капіталу, фондів і резервів, тобто власних та прирівняних до них джерел фінансування, хоча частка їх зменшилася – з 70,07% до 63,51%. Позитивним є також те, що підприємство зовсім не користується довготерміновими кредитами.

3. Аналітичний баланс

Інструментом загальної оцінки фінансового стану суб'єкту господарювання виступає баланс. Аналіз за балансом проводять за допомогою одного із способів:

- аналіз безпосередньо за балансом без попередньої зміни складу балансових статей;
- використання аналітичного балансу;
 - проведення коректування статей балансу на індекс інфляції.

Аналітичні розрахунки за балансом є достатньо трудомісткими і не завжди ефективними, так як множина обчислених при цьому фінансових показників не дозволяє визначити головні тенденції зміни фінансового стану підприємства. Один із фундаторів балансоведення М. Блатов пропонував досліджувати структуру і динаміку фінансового стану підприємства за допомогою порівняльного аналітичного балансу, який будується шляхом агрегування окремих однорідних за складом елементів балансових статей та доповнення балансу показниками структури, динаміки та структурної динаміки складових майна та джерел їх фінансування.

Порівняльний аналітичний баланс дає змогу оцінити фінансовий стан підприємства у найбільш узагальненому вигляді за допомогою ряду характеристик оцінки активів, власного капіталу та зобов'язань. Схемою аналітичного балансу охоплена велика множина показників, які характеризують статику і динаміку фінансового стану підприємства. Цей баланс містить показники як горизонтального, так і вертикального аналізу. Групування статей балансу для складання аналітичного балансу наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Групування статей балансу для складання аналітичного балансу підприємства

Статті балансу	Код рядка балансу
Майно разом	1300
Необоротні активи	1095 + 1170 понад 1 рік
Оборотні активи	1195 + 1170 до 1 року
Запаси	1100
Дебіторська заборгованість	1120 + 1125 + 1130 + 1135 + 1140 + 1145 + 1155+1190
Грошові кошти та їх еквіваленти	1160 + 1165
Капітал разом	1190
Власний капітал	1495
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400
Капітал у дооцінках	1405
Додатковий капітал	1410
Неоплачений капітал	1425
Позиковий капітал	1595+ 1695
Довгострокові	1595 + 1665 понад 1 рік

зобов'язання	
Короткострокові кредити та позики	1600 + 1610
Поточні зобов'язання за рахунками	1605 + 1615 + 1620 + 1621 + 1625 + 1630 + 1635 + 1640 ± 1645 ± 1690 + 1660 до 1 року + 1665 до 1 року
Власний оборотний капітал	1195 ± 1170 до 1 року – 1695

При побудові аналітичного балансу обов'язково слід врахувати вплив витрат і доходів майбутніх періодів та забезпечень наступних витрат і платежів на обсяг оборотних активів та довгострокових і поточних зобов'язань.

Запропоновані коригувальні дії вартості поточних активів та поточних зобов'язань можуть бути зроблені за умов доступу до облікової інформації підприємства та при проведенні переважно внутрішнього фінансового аналізу.

Горизонтальний і вертикальний аналіз доповнюють один одного, і на їх основі будують порівняльний аналітичний баланс (табл. 2.5). В порівняльному аналітичному балансі можна відобразити лише основні розділи активу і пасиву балансу.

Порівняльний аналітичний баланс характеризує як структуру звітної бухгалтерської форми, так і динаміку окремих її показників. Він систематизує її попередні розрахунки. Всі показники порівняльного аналітичного балансу можна розбити на три групи:

- показники структури балансу;
- показники динаміки балансу;
- показники структурної динаміки балансу.

На основі порівняльного балансу аналізують структуру майна. Це дає загальне уявлення про фінансовий стан підприємства. Вона показує питому вагу кожного елемента в активах та співвідношення залучених і власних коштів, що їх покривають, у пасивах. У структурі вартості майна відображають специфіку діяльності кожного підприємства.

Порівнюючи структури змін в активі й пасиві, можна зробити висновки про те, через які джерела здебільшого надходили нові кошти, переважно в які активи ці нові кошти вкладені.

Якщо приріст відбувся здебільшого за рахунок залучених джерел, у попередні періоди цих джерел може не бути, принаймні, в попередніх розмірах. У цьому випадку підвищення мобільності майна – нестабільне. Якщо головним джерелом приросту стали власні кошти підприємства, то висока мобільність майна не випадково, її слід розглядати як постійний фінансовий показник підприємства. Сама собою структура майна і навіть її динаміка не дає відповіді на запитання, наскільки вигідно для інвестора вкладати гроші у підприємство, а лише оцінює стан активів і наявність коштів для погашення боргів. Складемо порівняльний аналітичний баланс, що поєднує дані для горизонтального і вертикального аналізів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Порівняльний аналітичний баланс

Актив	Абсолютні величини	Питом а вага, %	Зміни					
				на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	в абсолютних величинах (3-2)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Необоротні активи	8557,00	9761,00	65,94	65,67	+1204,00	-0,27	+14,07	+63,80
II. Оборотні активи	4410,00	5039,00	33,99	33,90	+629,00	-0,09	+14,26	+33,33
У т. ч.: – запаси	3346,00	4369,00	25,79	29,40	+1023,00	+3,61	+30,57	+54,21
– векселі одержані	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00
– дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	716,00	127,00	5,52	0,85	-589,00	-4,67	-82,26	-31,21
– дебіторська заборгованість за розрахунками та інша	233,00	421,00	1,80	2,83	+188,00	+1,03	+80,69	+9,96
– грошові кошти та їх еквіваленти	70,00	71,00	0,54	0,48	+1,00	-0,06	+1,43	+0,05
– інше	45,00	51,00	0,35	0,34	+6,00	-0,01	+13,33	+0,32
– витрати майбутніх періодів	9,00	63,00	0,07	0,42	+54,00	+0,35	+600,00	+2,86
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття								
Баланс	12976,00	14863,00	100,00	100,00	+1887,00	0,00	+14,54	+100,0

								0
--	--	--	--	--	--	--	--	---

Таблиця 2.5 (закінчення)

Пасив	Абсолютні величини		Питома вага,%		Зміни			
	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	на початок звітного періоду	на кінець звітного періоду	в абсолютних величинах (3-2)	у питомій вазі (5-4)	у% на початок періоду (6:2)*100	у% до зміни підсумку балансу (6:6б)*100
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Власний капітал	9092,00	9439,00	70,07	63,51	+347,00	-6,56	+3,82	+18,39
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	3884,00	5424,00	29,93	36,49	+1540,00	+6,56	+39,65	+81,61
у т. ч.: – коротко термінові кредити банків	190,00	765,00	1,46	5,15	+575,00	+3,69	+302,63	+30,47
– поточна заборгованість за довготерміновими зобов'язаннями	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00
– векселі видані	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00
– кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1781,00	2844,00	13,73	19,13	+1063,00	+5,40	+59,69	+56,33
– поточні	1913,00	1815,00	14,74	12,21	-98,00	-2,53	-5,12	-5,19

зобов'язан ня за розрахунка ми та інші								
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротн ими активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	*	0,00
Баланс	12976,00	14863,00	100,00	100,00	+1887,00	0,00	+14,54	+100,00

Усі показники порівняльного аналізу можна розділити на три групи:

- показники структури балансу (гр. 7);
- показники динаміки балансу (гр. 8);
- показники структурної динаміки балансу (гр. 9).

Найважливішими для аналізу загальної картини зміни фінансового стану є показники гр. 9. Порівнюючи структурні зміни в активі й пасиві, можна визначити, через які джерела здебільшого були надходження нових засобів, і в які активи ці нові засоби вкладені в минулому.

Потрібно звернути увагу на те, що спосіб групування статей у порівняльному аналітичному балансі вибирають індивідуально, залежно від значимості тієї чи іншої статті для конкретного підприємства. Із табл. 2.5 видно, що фірма значно поліпшила своє становище, валюта балансу зросла на 1887 тис. грн., тобто на 14,54% збільшилася сума фінансових ресурсів, що перебуває в її розпорядженні. Таке збільшення загального капіталу свідчить про збільшення виробничих потужностей господарства і заслуговує високої оцінки його діяльності.

Позитивним є збільшення власного капіталу на 347 тис. грн., але у питомій вазі в нас – зменшення на 6,56%. За звітний рік спостерігається також збільшення вартості як необоротних, так і оборотних активів – на 13275,5 тис. грн. (305,5%) і 2019,7 (34,5%) відповідно. Це свідчить про те, що фірма активно працює. Негативним аспектом є збільшення поточних зобов'язань на 1540 тис. грн. (6,56%).

Як видно з табл. 2.5, структура активів фірми майже не змінилась. Якщо на початок року необоротні активи становили 65,94% від загальної

суми балансу, то на кінець року вони дорівнювали 65,67%, тобто їх питома вага зменшилася на 0,27%. Оборотні активи зменшилися – на величину 0,09%. Значно збільшилося запасів – на 1023 тис. грн., тобто на 30,57%, а це майже третина. Необхідно дослідити причини, що призвели до такого різкого збільшення запасів.

Аналізуючи структуру пасиву балансу, слід відзначити зменшення частки власного капіталу на 6,56%, зростання поточних зобов'язань із 3884 тис. грн. на початок періоду до 5424 тис. грн., тобто 6,56%. Значно зросли короткотермінові кредити банків – на 765 тис. грн. Зростання за цією статтею – 302,63%. Також зросла кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги – на 59,69%.

Можна зробити висновок, що у цьому звітному періоді підприємство збільшило свої оборотні активи (запаси) за рахунок зростання кредиторської заборгованості. Крім того, підприємство активно користувалося короткотерміновими кредитами банків, що свідчить про активну діяльність та неспроможність підприємства задовольняти свої потреби в грошових коштах, що в сучасних ринкових умовах цілком прийнятно.

Контрольні запитання

- 1. Яке призначення загальної оцінки фінансового стану підприємства і його змін за звітний період?*
- 2. Види фінансового стану?*
- 3. Дайте характеристику складу і структурі бухгалтерського балансу.*
- 4. Як визначити коефіцієнт приросту майна?*
- 5. У чому сутність і яка методика проведення горизонтального і вертикального аналізу?*
- 6. Що входить в активи підприємства?*
- 7. Поясніть значення основного та оборотного капіталу в господарському житті підприємства?*
- 8. Для чого здійснюється попередня оцінка фінансового стану підприємства?*

Тема 3. Аналіз майна підприємства

План

1. Сутність майна підприємства та необхідність його аналізу
2. Етапи та показники аналізу майна підприємства
3. Аналіз складу та динаміки оборотних та необоротних активів підприємства
4. Аналіз коефіцієнтів структури активів.

1. Сутність майна підприємства та необхідність його аналізу

Загальну оцінку фінансового стану розпочинають з аналізу майна підприємства та джерел його придбання. Усе майно, яке належить підприємству і яке відображено в його балансі, називають активами.

Активи - це економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, які використовуються в господарській діяльності з метою отримання прибутку; ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Для цілей аналізу загалом активи підприємства можна класифікувати за декількома ознаками (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Класифікація активів підприємства

Активи підприємства
1. За формою функціонування: Матеріальні активи (основні засоби, запаси, незавершене будівництво). Нематеріальні активи (гудвіл, патенти, авторські права). Фінансові активи (дебіторська заборгованість, фінансові інвестиції, грошові кошти).
2. За характером участі в господарському процесі: Необоротні активи (основні засоби, нематеріальні активи, незавершене будівництво, довгострокові фінансові інвестиції). Оборотні активи (запаси, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти).
3. За належністю: Валові активи. Чисті активи (активи за вирахуванням зобов'язань). Робочий капітал (оборотні активи за вирахування поточних зобов'язань).
4. За фінансуванням: Постійні активи [сформовані за рахунок постійного (довгострокового) капіталу]. Змінні активи [сформовані за рахунок змінного (короткострокового) капіталу].
5. За ступенем ліквідності: Високоліквідні (абсолютноліквідні) активи (грошові кошти, поточні фінансові інвестиції). Швидколіквідні активи (дебіторська заборгованість). Повільноліквідні активи (запаси, витрати майбутніх періодів та інші оборотні

активи, зокрема дебіторська заборгованість, строк сплати якої минув).
Важколіквідні активи (необоротні активи).

В процесі аналізу майна підприємства використовують прийоми горизонтального (визначають абсолютні та відносні зміни різних статей балансу) та вертикального аналізу (визначають питому вагу окремих статей та їх змін). Показники аналізу активів балансу можна об'єднати у три групи:

- структури балансу;
- динаміки балансу;
- структурної динаміки балансу.

Дослідження змін структури активів підприємства дозволяє отримати важливу інформацію. Так, збільшення частки оборотних активів у майні може свідчити про:

- формування більш мобільної структури активів, що буде сприяти прискоренню оборотності засобів підприємства;
- відвертання частини поточних активів на кредитування споживачів товарів, готової продукції, послуг, дочірніх підприємств та інших дебіторів, що свідчить про фактичну іммобілізацію цієї частини оборотних активів із господарського обороту;
- викривлення реальної оцінки основних засобів внаслідок існуючого порядку їх бухгалтерського обліку і т. п.

Основними ознаками «гарного» балансу є:

- збільшення валюти балансу;
- перевищення темпів росту оборотних активів над темпами росту необоротних;
- власний капітал за розміром перевищує позиковий та темпи його росту вищі ніж позикового;
- приблизно однакові темпи приросту дебіторської та кредиторської заборгованості;
- частка власного капіталу в оборотних активах перевищує 50%;
- в балансі відсутні статті «Непокриті збитки», «Вилучений капітал», «Неоплачений капітал».

Аналіз майна підприємства має важливе значення, оскільки від його величини та структури залежать обсяги діяльності, соціально-економічний розвиток господарюючого суб'єкту, рівень платоспроможності, ліквідності та фінансова сталість.

Групування статей балансу для аналізу майна підприємства наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Групування статей балансу для аналізу майна підприємства

Стаття балансу	Код рядка балансу
1. Майно разом	1300
2. Необоротні активи	1895+ 1170 понад 1 рік
3. Оборотні активи	1195
3.1. Запаси	1100

3.2. Грошові кошти та розрахунки	1195 – (1100 ± 1170 до 1 року)
3.2.1. Кошти в розрахунок	1195 – (1100 + 1160 ± 1165 + 1170 до 1 р.)
3.2.2. Грошові кошти та їх еквіваленти	1165

Оцінка майнового стану підприємства дає змогу визначити абсолютні й відносні зміни статей балансу за визначений період, відстежувати тенденції їхньої зміни та визначити структуру фінансових ресурсів підприємства.

Основним завданням аналізу є оцінка ефективності використання активів, доходів, витрат та результатів діяльності підприємства за звітний період, виявлення факторів, що позитивно або негативно вплинули на кінцеві фінансові результати.

Стабільність фінансового стану підприємства залежить від правильності й доцільності вкладення фінансових ресурсів у активи, тому для його оцінки необхідно передусім вивчити структуру майна та джерела його формування, причини зміни складових майна. Особлива увага, при цьому, приділяється вивченню причин, що негативно впливають на мановий стан підприємства, як важливої складової стабільного і стійкого фінансового стану підприємства. Ціна майна підприємства визначається як грошова сума, за якою можливий перехід права власності на об'єкт або передача права управління ним; грошовий еквівалент вартості майна, визначений за допомогою експертної чи стандартизованої оцінки.

2. Етапи та показники аналізу майна підприємства

Аналіз майна (майнового стану) підприємства можна розподілити на такі етапи:

1. Вертикальний і горизонтальний аналіз балансу підприємства.
2. Загальна оцінка стану майна підприємства та його складових частин.
3. Аналіз виробничого потенціалу підприємства.
4. Основні показники оцінки майнового стану підприємства.
5. Аналіз складу і динаміки мобільних (оборотних) коштів.
6. Аналіз складу і динаміки необоротних активів.
7. Аналіз коефіцієнтів структури активів.
8. Аналіз ефективності використання майна підприємства

Перший етап – вертикальний і горизонтальний аналіз балансу. В основі вертикального аналізу лежить представлення бухгалтерської звітності у вигляді відносних величин, це характеризують структуру узагальнюючих підсумкових показників.

Обов'язковим елементом аналізу слугують динамічні ряди цих величин, що дозволяє відстежити і спрогнозувати структурні зрушення в складі господарських засобів і джерел їхнього покриття протягом певного часу.

Горизонтальний аналіз дозволяє виявити тенденції зміни окремих статей чи їхніх груп, що входять до складу бухгалтерської звітності. В основі цього аналізу лежить обчислення базисних темпів зростання

балансових статей або статей звіту про фінансові результати. Приріст (зменшення) активу свідчить про розширення (звуження) діяльності підприємства. Підприємство зацікавлене здійснювати свою господарську діяльність при мінімальних запасах активів. Водночас не виправдане зменшення, а також значний надлишок активів (більше ніж на 20%) створюють ланцюг негативних явищ щодо ускладнень господарської діяльності та погіршення фінансових результатів господарювання.

2. **Загальна оцінка стану майна підприємства та його складових частин.** Аналіз структури майна підприємства може проводитися і при іншому згрупуванні (табл. 3.3, 3.4), за допомогою якого дається оцінка складових частин та загальна його оцінка.

Таблиця 3.3

Загальна оцінка стану майна

На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Модифікації за звітний період	
Усього майна (тис. грн.), у т. ч.	147098	1814857	1667759
1. Основні засоби та інші необоротні активи, (тис. грн.)	62778	750566	687788
у % до майна	42,67	41,35	-1,32
2. Оборотні активи, (тис. грн.)	84320	1064291	979971
у % до майна, з них:	57,33	58,65	1,32
2.1. Матеріальні оборотні кошти, (тис. грн.)	69845	751358	681513
у % до оборотних коштів	82,83	70,60	-12,24
2.2. Грошові кошти та їх еквіваленти і поточні фінансові інвестиції, (тис. грн.)	3253	102437	99,184
у % до оборотних коштів	3,86	9,62	5,76

Таблиця 3.4

Аналіз структури майна

Показник	Абсолютна величина	Питома вага	Відхилення			
				на початок звітного періоду, тис. грн.	на кінець звітного періоду, тис. грн.	на початок звітного періоду, %
Майно	147098	1814857	100	100	—	—
1. Необоротні активи	62778	750566	42,67	41,35	687788	-1,32
2. Оборотні активи:	84320	1064291	57,33	58,65	979971	1,32
2.1. Запаси і затрати	69845	751358	47,48	41,40	681513	-6,08
2.2.	11222	210496	7,62	11,60	199274	3,98

Дебіторська заборгованість						
2.3. Грошові кошти та їх еквіваленти і поточні фінансові інвестиції	3253	102437	2,23	5,65	99184	3,42

Порівнюючи питому вагу окремих складових майна, можна зробити висновки щодо змін його структури. Так, збільшення питомої ваги в майні основних засобів і водночас збільшення капітальних вкладень і вкладень в обладнання – усе це тільки на користь підприємству, оскільки в умовах інфляції вкладання коштів у нерухомість є найбільш вигідними та надійними фінансовими операціями.

Якщо ж виробничі запаси збільшилися, то ця структурна модифікація майна може розглядатися як явище, яке, з одного боку, згубно позначається на фінансовому стані підприємства, оскільки заморожуються кошти, що могли б бути задіяні в обороті, але з іншого боку (при дефіциті сировини і високих темпах зростання цін), створення запасів є доцільним.

У складі майна може мати велику питому вагу дебіторська заборгованість, тоді для оцінки такого стану вивчається передусім стаття «дебітори», особливо розрахунки з дебіторами за товар. Якщо тут є збільшення, то це говорить про неефективність використання коштів.

Третій етап аналізу майна – аналіз виробничого потенціалу підприємства, до якого відносяться основні засоби, виробничі запаси, незавершене виробництво (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Аналіз модифікації виробничого потенціалу підприємства

Показник	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Темпи модифікації	Відхилення			
	тис. грн.	тис. грн.	%	тис. грн.	%		
1. Основні засоби	62778	47,34	750566	49,98	11,96	687788	2,64
2. Виробничі запаси	69845	52,66	751358	50,02	10,76	68151	–2,64
3. Незавершене виробництво	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4. Виробничий потенціал, грн.	132623	100	1501924	100	11,32	13693	0,00
5. У % до майна	–	90,16	–	82,76	–	–	–

Ці статті формують також реальні активи, що характеризують виробничу потужність підприємства. Виробничий потенціал підприємства аналізується шляхом визначення питомої ваги його складових у динаміці.

Збільшення виробничого потенціалу підприємства завжди сприяє збільшенню та розширенню обсягів виробничої діяльності. За даними бухгалтерської звітності можна детально проаналізувати один із найважливіших елементів виробничого потенціалу підприємства – основні засоби.

Для аналізу інших показників виробничого потенціалу використовуються дані поточного бухгалтерського обліку та внутрішнього обліку підприємства.

Четвертий етап аналізу майна підприємства – розрахунок і аналіз основних показників оцінки майнового стану підприємства.

Основні показники майнового стану підприємства і методика їх розрахунку такі:

1. Сума господарських засобів, що знаходяться у розпорядженні підприємства:

Підсумок балансу: а) на початок року; б) на кінець року.

2. Частка основних засобів у активах визначається відношенням вартості основних засобів до підсумку балансу-нетто.

3. Частка активної частини основних засобів визначається за формою 5 (або за формою 11):

➤ вартість активної частини основних засобів / вартість основних засобів.

4. Коефіцієнт зносу активної частини основних засобів визначається співвідношенням зносу активної частини основних засобів і первісної вартості активної частини основних засобів

5. Коефіцієнт зносу основних засобів визначається за формою 1:

➤ знос / балансова вартість основних засобів за первісною вартістю.

Збільшення коефіцієнта зносу є ознакою погіршення стану матеріально-технічної бази підприємства. Проте цей коефіцієнт не відображає фактичного зносу основних засобів унаслідок ряду причин. Наприклад, на законсервоване обладнання та транспортні засоби нараховується амортизація на повне відновлення, тобто фізично ці засоби не зношуються, але загальна оцінка зносу цих основних засобів змінюється.

6. Коефіцієнт відновлення визначається за формою 5 (або за формою 11):

➤ балансова вартість основних засобів, що надійшли за період звіту / балансова вартість основних засобів на кінець періоду.

Цей коефіцієнт показує, яку частину від наявних на кінець звітного періоду основних засобів складають нові основні засоби.

7. Коефіцієнт вибуття визначається за формою 5 (або за формою 11):

➤ балансова вартість основних засобів, що вибули за цей період / балансова вартість основних засобів на початок періоду.

Цей коефіцієнт показує, що частина основних засобів, із якими підприємство розпочинало діяльність у звітному періоді, вибула в результаті зносу та з інших причин.

3. Аналіз складу та динаміки оборотних та необоротних активів

П'ятим етапом характеристики змін у майновому стані підприємства є аналіз складу та динаміки мобільних (оборотних) коштів. Аналіз складу і динаміки оборотних коштів підприємства здійснюється за даними балансу (форма 1). В аналітичній таблиці 3.6 подано перелік показників за якими здійснюється аналіз з даного напрямку.

Таблиця 3.6

Аналіз складу і динаміки оборотних коштів підприємства

Показник	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Модифікації за звітний період
Усього оборотних активів (тис. грн.) у тому числі	58612	80500	21888
1. Запаси (тис. грн.)	18982	24009	5027
у % до оборотних активів	32,38	29,82	
2. Незавершене виробництво (тис. грн.)	2930	2172	-758
у % до оборотних активів	5	2,7	
<i>Продовження табл. 3.6</i>			
3. Готова продукція (тис. грн.)	132	291	159
у % до оборотних активів	0,23	0,36	
4. Товари (тис. грн.)	165	233	68
у % до оборотних активів	0,28	0,29	
5. Векселі одержані (тис. грн.)	22288	30212	7924
у % до оборотних активів	38,02	37,53	
6. Дебіторська заборгованість (тис. грн.)	7729	9831	2102
у % до оборотних активів	13,19	12,21	
7. Поточні фінансові інвестиції (тис. грн.)	—	—	—
у% до оборотних активів	—	—	—
8. Грошові кошти та їх еквіваленти (тис.	959	765	-194

грн.)			
у % до оборотних активів	1,64	0,95	
9. Інші оборотні активи (тис. грн.)	5399	5069	-330
у % до оборотних активів	9,21	6,3	
10. Витрати майбутніх періодів (тис. грн.)	28	7918	7890
у % до оборотних активів	0,048	9,84	

Для складання таблиці 3.6 порівнюються дані балансу на кінець звітного періоду з початком (підсумок розділу II активу) і вивчаються зміни, що відбулися в складі оборотних коштів у цілому, а після цього – у розрізі окремих статей оборотних коштів.

Причини збільшення оборотних коштів:

- а) збільшення прибутку (після сплати податку);
- б) збільшення амортизаційних відрахувань;
- в) приріст власних засобів;
- г) збільшення заборгованості за кредитами і позиками;
- д) збільшення зобов'язань за поточними зобов'язаннями тощо.

Причини зменшення оборотних коштів:

- а) витрати за рахунок прибутку, що залишався в розпорядженні підприємства;
- б) капітальні вкладення;
- в) довгострокові фінансові вкладення;
- г) зменшення кредиторської заборгованості.

За даними балансу необхідно також порівняти розмір модифікації необоротних активів (основні засоби та необоротні активи) з оборотними активами. Якщо темп приросту основних засобів вищий, ніж необоротних активів, то це значить, що на підприємстві існує тенденція до зменшення оборотності всієї сукупності коштів підприємства.

Майновий стан підприємства – одна з найбільш важливих характеристик фінансово-господарської діяльності підприємства. Дана сторона економічної діяльності підприємства зазнає впливу з боку багатьох факторів, у числі яких знаходиться також і такий, що визначається співвідношенням між необоротними і оборотними активами підприємства. У фінансово-економічній літературі немає однозначного визначення яким повинно бути дане співвідношення. Зазначимо, що воно формується залежно від галузі, в якій функціонує підприємство, від стану ринку в країні загалом і конкретного ринку продукції, яку виготовляє підприємство та деяких інших факторів.

На фінансовий стан підприємства впливає як співвідношення між необоротними і оборотними активами у загальній величині активів

підприємства, так і внутрішня структура, динаміка необоротних та оборотних активів підприємства.

Шостий етап. Далі необхідно проаналізувати складові необоротних активів підприємства. Аналіз складу динаміки необоротних активів підприємства здійснюється за даними балансу (форма 1). Даний аналіз виконується за допомогою таблиці 3.7. Для складання таблиці 3.7 порівнюються дані балансу на кінець звітної періоду з його початком (підсумок I розділу активу балансу) і вивчаються зміни, що відбулися в складі необоротних коштів у цілому, а після цього – у розрізі окремих статей необоротних активів. Якщо в складі цих коштів значну частину складають довгострокові фінансові вкладення в інші підприємства, то виробничий потенціал даного підприємства буде знижуватись. Виконується аналогічно до п'ятого етапу.

Таблиця 3.7

Аналіз складу і динаміки необоротних активів підприємства

Показник	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду	Модифікації за звітний період
Усього необоротних активів (тис. грн.) у тому числі:	62778	1814857	687788
1. Нематеріальні активи (тис. грн.)	0,00	0,00	0,00
у % до необоротних активів	0,00	0,00	0,00
2. Незавершене будівництво (тис. грн.)	0,00	0,00	0,00
у % до необоротних активів	0,00	0,00	0,00
3. Основні засоби (тис. грн.)	62778	1814857	687788
у % до необоротних активів	100	100	100
4. Довгострокові фінансові інвестиції (тис. грн.)	0,00	0,00	0,00
у % до необоротних активів	0,00	0,00	0,00
5. Довгострокова дебіторська заборгованість	0,00	0,00	0,00
у % до необоротних активів	0,00	0,00	0,00
6. Відстрочені податкові активи (тис. грн.)	0,00	0,00	0,00
у % до необоротних активів	0,00	0,00	0,00
7. Інші необоротні активи (тис. грн.)	0,00	0,00	0,00
у % до необоротних активів	0,00	0,00	0,00

Оцінка фінансового стану підприємства, загалом, повинна враховувати дану складову – вплив складу і динаміки необоротних активів на кінцеві фінансові результати діяльності підприємства. Окрім того, аналітик має включати до фінансових прогнозів розвитку підприємства питання, пов'язані з вивченням можливостей розширення бази основних засобів виробництва підприємства, підвищення їх технічного рівня, формування і реалізацію заходів, спрямованих на відносне зниження норм витрат усіх видів ресурсів, які використовує підприємство у процесі економічної діяльності, для досягнення одиниці корисного ефекту.

Загальним і найбільш повним показником, який визначає рівень впливу факторів, пов'язаних із майновим станом підприємства, складом і динамікою його необоротних активів виступає вартість майна підприємства, що повинна зростати від періоду до періоду. Темпи зростання мають бути не занадто високими оскільки це може призвести до диспропорцій у розвитку підприємства, погіршення фінансового становища і фінансових результатів підприємства. Темпи зростання повинні коригуватися відповідно зі зміною загальної структури активів і кожної їх складової в сукупному обсязі. Вони мають бути також не занадто низькими, або взагалі бути відсутніми так як це призведе до застою в розвитку підприємства, до відставання його на фоні розвитку конкурентів та партнерів.

4. Аналіз коефіцієнтів структури активів.

Сьомий етап. Аналіз коефіцієнтів структури активів. Це вивчення коефіцієнтів постійності і мобільності активів підприємства та співвідношення між необоротними і оборотними активами.

Коефіцієнт постійності (КП) – це відношення необоротних активів до всіх активів. Якщо цей показник низький, то це говорить про низький виробничий потенціал, тобто необхідно здійснювати додаткові капітальні інвестиції (необхідно поповнення власного капіталу або залучення довгострокових позичкових коштів).

Коефіцієнт мобільності (КМ) – це відношення оборотних активів до всіх активів (або одиниця мінус коефіцієнт постійності).

Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів (чи навпаки) (КОБАНА) – це відношення оборотних активів до необоротних активів. Цей коефіцієнт повинен збільшуватися, що дасть можливість підвищити ліквідність балансу підприємства. Негативною є різка зміна.

Якщо частка необоротних активів складає більше 40%, деякі аналітики говорять про «важку» структуру активів, менше – «легку». «Важка» структура свідчить

про значні накладні витрати і високу чутливість до зміни виручки, «легка» – про мобільність підприємства. За нормальних умов темпи приросту оборотних активів повинні бути вищі ніж темпи приросту необоротних активів.

Восьмий етап. Аналіз ефективності використання майна передбачає розрахунок показників ефективного використання майна підприємства, основними з яких є:

1. Рентабельність активів (майна):
 - прибуток у розпорядженні підприємства (форма 2) $\times 100$ / середня величина активів. Цей показник показує, який прибуток одержує підприємство з кожної гривні, вкладеної в активи.
2. Рентабельність поточних активів:
 - прибуток у розпорядженні підприємства (форма 2) $\times 100$ / середня величина поточних активів.
3. Рентабельність інвестицій:
 - прибуток до сплати податку 100 / валюта балансу –короткострокові зобов'язання.
4. Рентабельність власного капіталу:
 - прибуток у розпорядженні підприємства (форма 2) $\times 100$ /джерела власних засобів. Цей показник указує на величину прибутку, що утримується з кожної гривні власних коштів, вкладеної в підприємство.
5. Рентабельність реалізованої продукції:
 - прибуток у розпорядженні підприємства $\times 100$ / виручка від реалізації продукції.

Отже, проаналізувавши склад, структуру майна підприємства та джерела їх утворення, можна зробити висновок, що для вивчення цього питання застосовується модель економічного аналізу, сутність якої зводиться до такого:

а) визначення питомих складників майна та джерела його формування в загальній вартості майна на початок і кінець звітного періоду;

б) зіставлення даних на кінець звітного періоду з даними на початок і визначення причин модифікації;

в) вивчення причин модифікації складу, структури майна та джерел його формування, і першочергово тих, що негативно позначаються на фінансовому стані підприємства;

г) доведення до відома керівництва підприємства даної інформації вимагає від нього прийняття управлінських рішень, спрямованих на усунення причин, що негативно впливають на фінансовий стан підприємства. Завершує деталізований аналіз структури майна підприємства складання аналітичного висновку, що є дев'ятим етапом методики аналізу за цією темою.

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність поняття активів (майна) підприємства.
2. У чому полягає значення аналізу майна підприємства для оцінки фінансового стану підприємства?
3. Назвіть основні методи аналізу майна підприємства.
4. Дайте характеристику окремих елементів майна підприємства.
5. У чому полягають основні напрями поліпшення використання майна підприємства та оптимізації джерел його формування?
6. Яким чином майновий стан підприємства впливає на його фінансовий стан і рівень фінансових результатів?
7. Подайте таблицю за якою здійснюють аналіз структури майна підприємства.
8. Як визначають частку активної частини основних засобів?
9. Як визначають коефіцієнт зносу?
10. Як визначають коефіцієнт оновлення?
11. Як визначають коефіцієнт вибуття?
12. Розкрийте сутність поняття активів (майна) підприємства.

Тема 4. Аналіз платоспроможності та ліквідності підприємства

План

1. Сутність платоспроможності та ліквідності та їх значення для оцінки фінансового стану підприємства.
2. Комплексна оцінка ліквідності балансу. Основні показники ліквідності та платоспроможності.
3. Факторний аналіз показників платоспроможності та ліквідності. Заходи щодо оптимізації показників ліквідності.

1. Сутність платоспроможності та ліквідності та їх значення для оцінки фінансового стану підприємства.

Платоспроможність підприємства визначається як здатність покриття усіх зобов'язань (коротко- і довгострокових) всіма активами.

Важливим індикатором фінансового здоров'я підприємства є його платоспроможність.

Платоспроможність підприємства характеризується його можливістю і здатністю своєчасно й повністю виконувати свої фінансові зобов'язання перед внутрішніми та зовнішніми партнерами, а також державою.

Основними ознаками платоспроможності є: а) наявність у достатньому обсязі коштів на поточному рахунку; б) відсутність простроченої кредиторської заборгованості.

Розрізняють поточну (короткострокову) та перспективну платоспроможність. Перспективна платоспроможність очікується в середньостроковій та довгостроковій перспективі і показує здатність підприємства вчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями в перспективний період. Поточна платоспроможність означає спроможність підприємства сплатити свої поточні зобов'язання негайно та в найближчому періоді. Поточна платоспроможність тотожна поняттю ліквідності.

Ліквідність – здатність підприємства покривати свої зобов'язання активами, строк перетворення яких в грошову форму відповідає строку погашення зобов'язань.

Розрізняють ліквідність:

Ліквідність балансу – можливість підприємства перетворити свої активи у гроші і погасити зобов'язання

Ліквідність підприємства – використання платіжних коштів для покриття зобов'язань за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел

Ліквідність активів - це час, необхідний для перетворення активів у грошові кошти

Поточна ліквідність – відповідність між розміром дебіторської заборгованості та грошових активів підприємства і кредиторської заборгованості товарного і нетоварного характеру.

Недостатня ліквідність – неможливість підприємства повно розрахуватися з боргами, що може призвести до його неплатоспроможності і банкрутства.

Від рівня ліквідності залежить рівень платоспроможності підприємства. Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні активів, які згруповані за ступенем їх ліквідності (у порядку зменшення) і пасивів, які згруповані за строками погашення зобов'язань.

Залежно від ступеня ліквідності активи поділяються на:

I Найбільш ліквідні активи (A1):

Грошові кошти (1165)

Поточні фінансові інвестиції (1160)

II Середньоліквідні активи (A2)

Дебіторська заборгованість та інші оборотні активи (1125+1130+1135+1155+1170+1190)

III Низьколіквідні активи (A3)

Запаси підприємства (1100+1110)

IV Важколіквідні активи (A4)

Активи першого розряду, необоротні активи (1095)

Пасиви балансу залежно від терміновості сплати зобов'язань групують:

I. Поточні зобов'язання за розрахунками (П1)
(1615+1620+1625+1630+1660+1665+1690+1700)

II. Короткострокові кредити банків і позики (П2) (1600+1610)

III. Довгострокові зобов'язання (П3) – сума за другим розділом пасиву (1595)

IV. Постійні пасиви (П4) – власний капітал підприємства (1495) Баланс вважають ліквідним, якщо $A1 \geq P1$, $A2 \geq P2$, $A3 \geq P3$, $A4 \leq P4$

Комплексна оцінка ліквідності балансу проводиться на основі загального показника платоспроможності.

Збільшення значення його свідчить про зміцнення платоспроможності підприємства та зрушення в бік покращення структури активів і пасивів.

Таблиця 4.1.

Розрахунок показників ліквідності представлено в таблиці.

Назва показника	Економічна сутність показника	Оптимальне значення
Коефіцієнт ліквідності абсолютної	Яку частину поточної заборгованості підприємства може бути погашено наявними грошовими коштами	0.2-0.3

Коефіцієнт ліквідності термінової	Яку частину поточної заборгованості може бути погашено за рахунок грош. коштів та очікуваних надходжень від дебіторів	> 0.5 (0.7-0.8)
Коефіцієнт ліквідності загальної	В якій мірі поточні активи покривають поточні зобов'язання	2-2.5
Коефіцієнт ліквідності запасів	Показує наскільки матеріальні цінності покривають поточні зобов'язання	-
Коефіцієнт ліквідності коштів у розрахунках	Показує наскільки надходження від кредиторів покривають поточні зобов'язання	-
Коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості	Який розмір кредиторської заборгованості припадає на 1 грн. дебіторської заборгованості	-
Коефіцієнт мобільності активів	Частка оборотних активів у активах підприємства	>0.5
Коефіцієнт співвідношення активів	Співвідношення між оборотними та необоротними активами	>1

2. Комплексна оцінка ліквідності балансу. Основні показники ліквідності та платоспроможності.

У бухгалтерському балансі активи групуються за ступенем зростання їх ліквідності, а зобов'язання розміщені в міру скорочення термінів їх погашення. Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнянні активів, згрупованих за рівнем їхньої ліквідності із зобов'язаннями, згрупованими за строками. Завдання аналізу ліквідності балансу виникає у зв'язку з необхідністю давати оцінку кредитоспроможності підприємства, тобто його здатності вчасно й повністю розраховуватися за всіма своїми зобов'язаннями.

Ліквідність балансу визначається як ступінь покриття зобов'язань організації її активами, строк перетворення яких у гроші відповідає строку погашення зобов'язань. Від ліквідності балансу варто відрізнити ліквідність активів, що визначається як величина, зворотна часу, необхідному для перетворення їх у коштів. Чим менше час, який потрібний, щоб даний вид активів перетворився в гроші, тим вища їхня ліквідність.

Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнянні коштів по активу, згрупованих за ступенем їхньої ліквідності й розташованих у порядку зменшення ліквідності, із зобов'язаннями по пасиву, згрупованими за строками їхнього погашення й розташованими в порядку зростання

строків їхнього погашення. Активи підприємства залежно від швидкості перетворення їх у грошові кошти поділяються на 4 групи:

Таблиця 4.1

Групування активів підприємства

Групи	Умовне позначення	Сума рядків балансу	Характеристика
Високо- (абсолютно) ліквідні	A1	P. 1160+p.1165 (Ф.1)	Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції
Швидко ліквідні	A2	P.1125+...+p.1155 (Ф.1)	Отримані векселі, дебіторська заборгованість, яка буде погашена за умовами договорів
Повільно ліквідні	A3	P.1100+p.1170+p.1190 (Ф.1)	Запаси (виробничі запаси, готова продукція, незавершене виробництво); дебіторська заборгованість (платежі по якій очікується не раніше ніж через 12 місяців після звітної дати); витрати майбутніх періодів, у тій частині, яка підлягає списанню протягом менше ніж 12 місяців; інші оборотні активи (зокрема, дебіторська заборгованість, строк сплати якої минув)
Важко ліквідні	A4	P. 1095 (ф.1)	Необоротні активи, які передбачено використовувати більше ніж один рік (або операційний цикл, якщо він перевищує рік), а також дебіторська заборгованість, що знаходиться у важкому фінансовому стані; запаси готової продукції, що не мають попиту; витрати майбутніх періодів, які підлягають списанню протягом більше ніж 12 місяців, та ін.

Групування зобов'язань підприємства за строками їх погашення наведено в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Групування пасивів підприємства

Групи	Умовне позначення	Сума рядків балансу	Характеристика
Найбільш термінові	П1	P. 1615+...+p.1660+p.1690 (Ф.1)	Кредиторська заборгованість та поточні зобов'язання за розрахунками

Коротко строкові	П2	Р.1600+p.1610+p.1665(Ф.1)	Короткострокові кредити та інші позикові кошти, що підлягають погашенню впродовж 12 місяців, в т. ч. доходи майбутніх періодів та векселі видані
Довгостро кові	П3	Р. 1595-p.1525 (Ф.1)	Довгострокові зобов'язання; доходи майбутніх періодів, у частині понад 12 місяців
Постійні (стійкі)	П4	Р. 1495 + р. 1525 (ф.1)	Зобов'язання перед власниками з формування власного капіталу; забезпечення наступних витрат і платежів

Баланс вважається ліквідним, якщо виконуються такі умови:

$$A1 \geq P1$$

$$A2 \geq P2$$

$$A3 \geq P3$$

$$A4 \geq P4.$$

Якщо на підприємстві виконуються перші три умови, то, виходячи з «балансу» активу і пасиву, остання нерівність системи (за четвертою групою) буде забезпечена «автоматично».

Для комплексного оцінювання ліквідності балансу загалом визначається загальний показник ліквідності

$$A(1) \times ПВА(1) + A(2) \times ПВА(2) + A(3) \times ПВА(3)$$

$$П(1) \times ПВП(1) + П(2) \times ПВП(2) + П(3) \times ПВП(3),$$

де ПВА та ПВП – частка відповідних груп активів та пасивів у їх загальному підсумку.

Загальний показник ліквідності балансу показує відношення суми усіх платіжних засобів до суми всіх платіжних зобов'язань з урахуванням їх ліквідності. Цей показник дає змогу порівнювати баланси підприємств за різні періоди, баланси різних підприємств та визначити найбільш ліквідні баланси.

Порівняння балансів ліквідності за кілька періодів дає інформацію про тенденції зміни фінансового стану підприємств. Згрупований баланс для оцінювання його ліквідності, представлений у табл. 4.3.

Таблиця 4.3.

Аналіз ліквідності балансу (баланс ліквідності)

Активи	На початок року	На кінець року	Пасив	На початок року	На кінець року	Модифікація	
На початок року	На кінець року						
1. Найбільш	3153	102337	1. Найтерміновіш	28320	711342	-609005	-2516

ш ліквідні активи (A1)			і зобов'язання (П1)				7
2. Швидко ліквідні активи (A2)	11322	211971	2. Короткостроко ві пасиви (П2)	25679	288187	-76216	- 1425 7
3. Повільн о ліквідні активи (A3)	69845	749981	3. Довгострокові пасиви (П3)	19541	10680	739301	5030 4
4. Важко ліквідні активи (A4)	62778	750566	4. Постійні пасиви (П4)	73558	804646	-54080	- 1078 0
Баланс	147098	181485 5	Баланс	147098	181485 5	0	0

Отже, можна сказати, що ліквідність – це спроможність будь-якого з активів трансформуватися в гроші (кошти), а рівень ліквідності визначається тривалістю періоду, протягом якого цю трансформацію можна здійснити. Чим коротший цей період, тим вищою є ліквідність.

3. Факторний аналіз показників платоспроможності та ліквідності. Заходи щодо оптимізації показників ліквідності.

Абсолютні показники ліквідності

Основними факторами, що впливають на ліквідність є (табл.4.4).

Таблиця 4.4

Фактори, що впливають на ліквідність підприємства

Фактори, які впливають на збільшення ліквідності	Фактори, які впливають на зменшення ліквідності
одержання довгострокового кредиту	погашення довгострокових позик
інвестування капіталу	грошові виплати
прибуток	збиток
амортизаційні відрахування	податки на дохід від дооцінки активів
скорочення дебіторської заборгованості	інвестиції в основні кошти

скорочення записів	збільшення дебіторської заборгованості
повернення наданих позик	погашення короткострокових кредитів
продаж поза оборотних активів	використання резервних фондів

Головна ознака ліквідності – формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над поточними пасивами. Чим більше це перевищення, тим сприятливішим є фінансовий стан підприємства з позицій ліквідності.

Основним абсолютним показником ліквідності є робочий капітал.

Величину робочого капіталу можна розрахувати методом «знизу» чи «зверху» балансу.

За методом «знизу» величину робочого капіталу можна розрахувати так:
 Робочий капітал = Оборотні активи * – Поточні зобов'язання ** = (Ф.1195 – р.1695)

За методом «зверху» величину робочого капіталу розраховують так:
 Робочий капітал = Власний капітал + Довгострокові зобов'язання + Доходи майбутніх періодів – Необоротні активи = Ф.1 р.1495 + р.1595 + р.1665 – р.1095

У світовій практиці найбільше поширення дістав метод розрахунку робочого капіталу «знизу» балансу, тобто різниця між поточними активами та пасивами.

Прийнято вважати, що величина робочого капіталу повинна перевищувати 30% загального обсягу оборотних активів підприємства. Зростання показника є позитивною тенденцією. Збільшення робочого капіталу, зумовлене випереджаючими темпами зростання оборотних активів порівняно з поточними зобов'язаннями, як правило, супроводжується відтоком грошових коштів. Відповідно зменшення робочого капіталу внаслідок швидших темпів зростання поточних зобов'язань призводить до припливу грошових коштів і водночас зменшення платоспроможності підприємства.

Відносні показники ліквідності

Детальніший аналіз ліквідності підприємства проводиться на основі відносних коефіцієнтів.

Слід відмітити, що назви коефіцієнтів в різних джерелах не збігаються. Тому важливо звертати увагу на якісний склад таких показників.

Коефіцієнт поточної ліквідності (КПл) (Current Ratio) (коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт покриття, ліквідності третього ступеня) – характеризує достатність оборотних активів для задоволення поточних зобов'язань.

Значення цього показника має перевищувати 100%. В економічно розвинутих країнах значення цього показника знаходиться в межах 150%,

в Україні в середньому по підприємствах значення цього показника дорівнює 105%. Якщо коефіцієнт поточної ліквідності є меншим 100%, то це означає, що робочий капітал від'ємний і частина довгострокових активів профінансована за рахунок короткострокового капіталу, а отже підприємство порушує правила фінансування, і йому загрожує неплатоспроможність.

Величина коефіцієнта поточної ліквідності залежить від сфери діяльності підприємства. Так, торгівлі притаманне нижче значення цього показника, оскільки тут діяльність характеризується високою оборотністю грошових засобів. Наприклад, у Німеччині орієнтовна величина цього показника для підприємств обробної промисловості становить 171,2%, для підприємств гуртової торгівлі – 127,2%, для корпорацій роздрібною торгівлі – 124,3%. За цим коефіцієнтом одержують загальну оцінку ліквідності активів. Він показує, скільки гривень оборотних активів підприємства припадає на одну гривню поточних зобов'язань.

Скорочення величини коефіцієнта поточної ліквідності може статися під впливом двох факторів:

1. Зменшення оборотних активів.
2. Значного зростання поточних зобов'язань.

Для з'ясування причини модифікації цього показника необхідно проаналізувати зміни в складі джерел коштів і їх розміщенні в порівнянні з початком періоду аналізу. Дана операція являє собою третій етап методики аналізу ліквідності підприємства.

Аналіз модифікації у складі коштів і джерел їх утворення подано у таблиці 4.5.

Таблиця 4.5

Аналіз змін у складі коштів і джерел їх утворення

Актив

Статті активу	Приріст, тис. грн	%
1. Грошові запаси і короткострокові фінансові вкладення	-40	13,4
2. Дебіторська заборгованість	168	27,4
3. Запаси ТМЦ	18	2,4
4. Основні кошти та інші активи		
Баланс	146	18,2

Пасив

Статті пасиву	Приріст, тис. грн	%
1. Розрахунки з кредиторами за нетоварні операції (оплату праці за розрахунками з органами соцстрахування, з бюджетом та ін)	134	36,7
2. Кредиторська заборгованість	50	7,6
3. Короткострокові позики банку	531	148,7
4. Джерела власних коштів	471	243
Баланс	1186	217,5

Згідно наведених у таблиці 6.5 даних можна зробити висновки. Недостатність високоліквідних засобів підприємства призвело до того, що значний обсяг строкових зобов'язень виявився покритим активами з відносно невисокою оборотністю (дебіторською заборгованістю покупців; запасами товарно-матеріальних цінностей). При цьому, на підприємстві застосовують у край небезпечну в умовах інфляції фінансову політику збільшення обсягу кредитування своїх покупців: порівняно з минулим роком дебіторська заборгованість зросла на 127,4 а кредиторська – тільки на 107,6%. Внаслідок цього значні суми отриманні підприємствами за короткостроковими позиками банку, були в основній масі передані покупцям і замовникам (як дебіторську заборгованість); частина отриманих на позиковій (платній) основі коштів пішла на «безкоштовне» кредитування постачальників (аванси видані) і використана на поповнення запасів товарно-матеріальних цінностей. Таким чином, підприємство порушило основний принцип успішної фінансової політики, оскільки допускає кредитування своїх дебіторів на тих же умовах, на яких само одержує кредити. Коефіцієнт поточної ліквідності в літературі досить часто називають ще коефіцієнтом достатності оборотного капіталу.

Коефіцієнт швидкої ліквідності (К Шл) (Quick (Acid-Test) Ratio) (коефіцієнт ліквідності другого ступеня, коефіцієнт суворої, критичної, проміжної ліквідності, «кислотний тест») — характеризує можливість погашення підприємством поточних зобов'язань поточними активами за відрахуванням запасів:

Західні аналітики рекомендують коефіцієнт швидкої ліквідності більше ніж 0,5. Залежно від галузі промисловості величина цього показника змінюється так: для підприємств обробної індустрії середня величина показника швидкої ліквідності може сягати 1,1, для оптової торгівлі – 0,8 і для роздрібної – 0,5. Середнє значення цього показника на підприємствах в європейських країнах становить 0,8–0,9, а на вітчизняних – 0,6–0,7.

Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує очікувану платоспроможність підприємства в короткостроковому періоді, тобто періоді, що дорівнює середній тривалості одного обороту дебіторської заборгованості за умови її своєчасного погашення. Цей коефіцієнт за смисловим значенням аналогічний коефіцієнту поточної ліквідності, тільки він обчислюється по вужчому колу поточних активів, коли з розрахунку вилучена найменш ліквідна їх частина – виробничі запаси.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Кал) (Absolute Ratio) (ліквідності першого ступеня) – показує, яка частка поточних зобов'язань може бути погашена миттєво (наприклад, у випадку критичного стану): Теоретично достатнім вважається його значення вище за 0,2–0,5, тобто 20–50% своїх короткострокових боргів підприємство може погасити водночас.

Оптимальною вважається ситуація, коли показник абсолютної ліквідності знаходиться на рівні 0,2. Для оцінювання ліквідності використовують також: — маневреність робочого капіталу; — коефіцієнт захищеного періоду; — коефіцієнт забезпеченості реалізації робочим капіталом.

Маневреність робочого капіталу (Кмврк) – показує частку абсолютно ліквідних активів у робочому капіталі, що забезпечує свободу фінансового маневру.

Наступні два коефіцієнти, коефіцієнт захищеного періоду та коефіцієнт забезпеченості реалізації робочим капіталом характеризують проблеми ліквідності зовсім з іншого боку. При розрахунку цих коефіцієнтів беруться до уваги поточні операції, включаючи показники звіту про фінансові результати.

Коефіцієнт захищеного періоду (К Зп) (Safe Period Ratio) це час за який підприємство може здійснювати поточну операційну діяльність за рахунок ліквідних активів, не залучаючи додаткових джерел фінансування. При розрахунку коефіцієнта захищеності середньоденні операційні витрати отримують діленням річних операційних витрат на 360. Цей коефіцієнт показує, скільки днів підприємство зможе існувати при форс-мажорних обставинах.

Коефіцієнт забезпеченості реалізації робочим капіталом (КЗРК) (Working Capital to Sales) характеризує співвідношення короткострокової платоспроможності та річного операційного грошового потоку: З метою встановлення рівня ліквідності підприємства визначається індекс ліквідності, що вказує кількість днів, необхідних для перетворення поточних активів у готівку, цей розрахунок являє собою **четвертий етап** аналізу ліквідності. З метою визначення індексу ліквідності складається така таблиця (табл. 4.6)

Таблиця 4.6

Розрахунок індексу ліквідності

Показник	Сума тис. грн.	Кількість днів, необхідна для перетворення активів на готівку	Разом
А	1	2	3 (гр. 1 × гр. 2)
1. Готівка	75000	–	
2. Дебіторська заборгованість	110000	25	2750000
3. Товарні запаси	155000	30	4650000
Всього	340000	740000	

Згідно з наведеними у таблиці даними, індекс ліквідності = $7400000 / 340000 = 21,76$ дня. Отже, даному підприємству необхідно 22 дня для перетворення поточних активів у готівку.

Слід підкреслити, що, говорячи про ліквідність підприємства, часто ототожнюють це поняття з платоспроможністю. Однак ці поняття не тотожні. Так, коефіцієнти ліквідності можуть характеризувати фінансовий стан як задовільний, однак, за своєю суттю, ця оцінка помилкова, якщо в поточних активах значна питома вага припадає на низьколіквідні активи та короткострокову дебіторську заборгованість.

Зростання цих показників у динаміці розглядається як позитивна тенденція.

Контрольні запитання

- 1. Поясніть суть ліквідності підприємства.*
- 2. На які групи за ступенем ліквідності розподіляються активи підприємства.*
- 3. Що таке ліквідність балансу?*
- 4. Назвіть фактори які впливають на ліквідність?*
- 5. За яких умов баланс підприємства вважається абсолютно ліквідним?*
- 6. Як розрахувати коефіцієнт швидкої ліквідності?*
- 7. Дайте характеристику балансу ліквідності?*
- 8. Які фінансові коефіцієнти використовуються при аналізі ліквідності?*
- 9. За виконанням яких умов баланс вважається ліквідним?*
- 10. Назвіть коефіцієнти за допомогою яких оцінюється ліквідність підприємства?*
- 11. Назвіть алгоритм розрахунку коефіцієнту абсолютної ліквідності?*
- 12. Назвіть алгоритм розрахунку коефіцієнту загальної ліквідності?*
- 13. Як розраховується робочий капітал? Наведіть основні етапи його аналізу.*

Тема 5. Аналіз фінансової стійкості підприємства

План

1. Сутність фінансової стійкості підприємства. Основні чинники, що впливають на фінансову стійкість підприємства.
2. Загальна оцінка фінансової стійкості. Визначення типу фінансової стійкості.
3. Комплексна оцінка фінансової стійкості. Оцінка запасу фінансової стійкості.

1. Сутність фінансової стійкості підприємства. Основні чинники, що впливають на фінансову стійкість підприємства.

В ринкових умовах господарювання основою «виживання» й стабільного положення підприємства є його фінансова стійкість. Фінансовий стан підприємства – це економічна категорія, яка відображає на певний момент стан капіталу в процесі його обороту і здатність суб'єкта господарської діяльності до саморозвитку. У процесі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності відбувається безперервний процес обороту капіталу, змінюється структура засобів і джерел їх формування, наявність та потрібність у фінансових ресурсах і як наслідок – фінансовий стан підприємства, зовнішнім проявом якого є платоспроможність.

Фінансова стійкість підприємства (Financial Stability) залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами і визначається оптимальною структурою активів, оптимальним співвідношенням власних і позикових коштів, оптимальним співвідношенням активів та джерел їх фінансування.

Користувачами результатів аналізу фінансової стійкості можуть бути засновники підприємства, його керівництво, ділові партнери та банки. Саме оцінювання фінансової стійкості дозволяє зовнішнім користувачам визначити фінансові можливості підприємства в майбутньому. Основне завдання аналізу фінансової стійкості полягає у визначенні спроможності підприємства протистояти негативній дії різних факторів (зовнішніх, внутрішніх та непередбачуваних), що впливають на його фінансовий стан.

Здатність підприємства своєчасно проводити платежі, фінансувати свою діяльність спрямовану на розширення, переборювати непередбачені

потрясіння та підтримувати свою платоспроможність свідчить про його стійкий фінансовий стан, і навпаки.

Якщо платоспроможність – це зовнішній прояв фінансового стану підприємства, то фінансова стійкість – внутрішня його сторона, яка забезпечує стабільну платоспроможність у перспективі. Фінансова стійкість відображає такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи коштами, здатне шляхом ефективного їхнього використання забезпечувати безперебійний процес виробництва і реалізації продукції й послуг, а також витрат по його розширенню й відновленню. Тому визначення меж фінансової стабільності підприємства є однією з найважливіших економічних проблем в умовах переходу країни до ринкових умов господарювання, оскільки недостатня фінансова стабільність може призвести до неплатоспроможності підприємства, до відсутності у нього коштів для фінансування поточної і інвестиційної діяльності, а при збільшенні фінансового стану – остаточному підсумку – до банкрутства; надлишкова фінансова стабільність буде ставати перешкодою на шляху розвитку підприємства, обтяжуючи його витрати зайвими запасами й резервами. Отже, фінансова стійкість повинна характеризуватись таким станом фінансових ресурсів, що відповідає вимогам ринку й відповідає потребам розвитку підприємства.

Фінансова стійкість підприємства – це здатність суб'єкта господарювання функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх пасивів і активів у внутрішньому й зовнішньому середовищах, які постійно змінюються, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість.

Фінансова стійкість підприємства – це стабільність фінансового становища підприємства, забезпечувана достатньою часткою власного капіталу в складі джерел фінансування. Достатня частка власного капіталу означає, що позикові джерела фінансування використовуються підприємством лише в тих межах, у яких воно може забезпечити їх повне й своєчасне повернення. І з цього погляду короткострокові зобов'язання за сумою не повинні перевищувати вартості ліквідних активів. У цьому випадку ліквідні активи – не всі оборотні активи, які можна швидко перетворити в гроші без відчутних втрат вартості в порівнянні з балансових. А тільки їхню частину. У складі ліквідних активів – запаси й незавершене виробництво. Їхнє перетворення в гроші можливо, але воно

порушить безперервну діяльність підприємства. Мова йде лише про ті ліквідні активи, перетворення яких у гроші є природною стадією їхнього руху. Крім самих коштів і фінансових вкладень сюди належать дебіторська заборгованість і запаси готової продукції призначені для продажу.

Діяльність будь-якого підприємства являє собою комплекс взаємопов'язаних господарських процесів, що залежать від численних і різноманітних факторів, в основному класифікації яких покладені різноманітні ознаки

З огляду на ту обставину, що підприємство є одночасно й суб'єктом, і об'єктом відносин у ринковій економіці, а також те, що воно має різні можливості впливати на динаміку різних факторів, найбільш важливим уявляється розподіл їх на внутрішні і зовнішні. З погляду впливу на фінансову стабільність підприємства визначальними внутрішніми факторами є:

- Галузева приналежність підприємства;
 - Склад і структура продукції та наданих послуг, їхня частка в загальному платоспроможному попиті;
 - Величина й структура витрат, їхня динаміка в порівнянні із грошовими доходами;
 - Розмір оплаченого статутного капіталу;
 - Стан майна і фінансових ресурсів, включаючи запаси й резерви, їхній склад і структуру;
 - Технологія і модель організації виробництва й управління і т. д.
- До зовнішніх факторів, що впливають на фінансову стабільність підприємства, належать:
- Економічні умови господарювання;
 - Пануюча в суспільстві техніка і технологія;
 - Платоспроможний попит споживачів;
 - Економічна і фінансово-кредитна політика уряду й прийняті ним рішення;
 - Законодавчі акти з контролю за діяльністю підприємства;
 - Загальна політична й економічна стабільність;
 - Податкова і кредитна політика;
 - Конкуренція;
 - Ступінь розвитку фінансового ринку;
 - Ступінь розвитку страхової справи й зовнішньоекономічних зв'язків;
 - Зміна курсу валют;
 - Налагодженість економічних зв'язків з партнерами і т. д.

Така кількість факторів поділяє і саму стійкість на види. Зокрема, стосовно підприємств вона може бути: залежно від факторів, що впливають на неї – внутрішньою і зовнішньою, загальною (цінвою), фінансовою.

1. Внутрішня стійкість – це такий загальний фінансовий стан підприємства, за якого забезпечують стабільно високий результат його функціонування. В основі досягнення згаданого результату – принцип активного реагування на зміни внутрішніх та зовнішніх факторів. Зовнішня стійкість підприємства обумовлена стабільністю економічного середовища, в рамках якого підприємство діє. Її досягають відповідною системою управління ринковою економікою в масштабах усієї держави.

2. Загальна стійкість підприємства – це такий рух грошових потоків, який забезпечує постійне перевищення надходжень коштів (доходів) над їх витратами (затратами).

3. Фінансова стійкість є відображенням стабільного перевищення доходів над витратами, забезпечує вільне маневрування грошовими коштами підприємства і шляхом ефективного їх використання сприяє безперебійному процесові виробництва та реалізації продукції. Тому фінансова стійкість формується в процесі всієї виробничо-господарської діяльності та є головним компонентом загальної стійкості підприємства.

2. Загальна оцінка фінансової стійкості. Визначення типу фінансової стійкості.

Аналіз стійкості фінансового стану на ту чи іншу дату дає змогу відповісти на питання: наскільки правильно підприємство керувало фінансовими ресурсами протягом періоду, який був попереднім цій даті. Важливо, щоби стан фінансових ресурсів відповідав потребам розвитку підприємства, оскільки недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і нестачі у нього коштів для розвитку виробництва, а лишки – перешкоджати розвитку, обтяжувати витрати підприємства зайвими запасами та резервами. Таким чином, суть фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів.

Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства й відсутності у нього коштів для розвитку виробництва і взагалі діяльності підприємства. Надлишкова фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо-торговельну діяльність, оскільки є гальмом її розвитку,

збільшуючи затрати підприємства надлишковими запасами і резервами. Тому, фінансова стійкість повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, який відповідав би вимогам ринку і водночас задовольняв потреби розвитку підприємства. Аналіз фінансової стійкості підприємства можна розподілити на **два етапи**:
1. оцінювання фінансової стійкості – розрахунок відносних та абсолютних показників, що ґрунтуються на порівнянні активів та їх джерел фінансування;
2. оцінювання запасу фінансової стійкості – аналіз критичного обсягу реалізації, зони безпеки, операційного та фінансового левериджу.

Такий тип фінансової стійкості характеризується тим, що всі запаси підприємства покриваються власними коштами, тобто підприємство не залежить від зовнішніх кредиторів, що трапляється вкрай рідко. Більше того, абсолютна фінансова стійкість навряд може розглядатись як ідеальна, оскільки означає, що керівництво підприємства не використовує зовнішні джерел фінансування для основної діяльності.

Другий – **нормальна** фінансова стійкість. У цій ситуації підприємство використовує для покриття запасів, крім власних коштів також і довгострокові позикові кошти. Такий тип фінансування запасів є «нормальним» з точки зору фінансового менеджменту. Нормальна фінансова стійкість є найбільш бажаною для підприємства.

Третій – **нестійке** (передкризове) фінансове становище. Спостерігається порушення платоспроможності, але зберігається можливість відновлення рівноваги внаслідок поповнення джерел власних коштів, скорочення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів. Фінансова нестійкість вважається нормальною (допустимою), якщо величина залучених для фінансування запасів короткострокових кредитів та запозичених коштів не перевищує сумарної вартості сировини, матеріалів та готової продукції.

Четвертий – **кризовий** фінансовий стан. Підприємство перебуває на межі банкрутства, оскільки грошові кошти, короткострокові цінні папери та дебіторська заборгованість не покривають навіть кредиторської заборгованості та прострочених позик. Для зручності визначення типу фінансової стійкості та результати розрахунків можна представити у вигляді таблиць та діаграм (табл. 5.1).

Показники за типами фінансової стійкості

Показник	Тип фінансової стійкості			
Абсолютна стійкість	Абсолютна стійкість	Нестійке становище	Кризове становище	
$\Phi В = В - Зп$	$\Phi В \geq 0$	$\Phi В < 0$	$\Phi В < 0$	$\Phi В < 0$
$\Phi ВД = ВД - Зп$	$\Phi ВД \geq 0$	$\Phi ВД \geq 0$	$\Phi ВД < 0$	$\Phi ВД < 0$
$\Phi ЗК = ЗК - Зп$	$\Phi ЗК \geq 0$	$\Phi ЗК \geq 0$	$\Phi ЗК \geq 0$	$\Phi ЗК < 0$

3. Комплексна оцінка фінансової стійкості. Оцінка запасу фінансової стійкості.

Після аналізу абсолютних показників фінансової стійкості розраховують **відносні коефіцієнти**, завдяки чому можна побачити співвідношення коштів підприємства за різними джерелами, структуру капіталу.

До основних відносних показників фінансової стійкості належать:

- коефіцієнт фінансової незалежності (автономії);
- коефіцієнт фінансової залежності;
- коефіцієнт фінансового ризику;
- коефіцієнт маневреності власного капіталу;
- коефіцієнт покриття відсотків;
- коефіцієнт покриття запасів.

Усі названі показники, крім коефіцієнту покриття запасів, розглядалися в попередній темі.

Коефіцієнт покриття запасів (Кпз) розраховують відношенням робочого капіталу до суми запасів: Цей коефіцієнт показує, наскільки запаси забезпеченні (покриті) робочим капіталом. Рекомендоване значення більше 0,6–0,8. На розмір відносних показників фінансової стійкості впливає багато факторів: галузева належність підприємства, принципи кредитування, структура пасиву, репутація підприємства тощо. Тому для характеристики значень цих коефіцієнтів потрібно зіставляти їх у часі за групами споріднених підприємств.

Але для підприємств будь-яких типів виконують таке правило: кредитори віддають перевагу підприємствам з високою часткою власного капіталу, а власники підприємства віддають перевагу розумному зростанню в динаміці частки позикових коштів.

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст поняття «фінансова стійкість».
2. Які існують джерела фінансування запасів підприємства?
3. Які Вам відомі типи фінансової стійкості?
4. Що характеризує запас фінансової стійкості підприємства?
5. У чому полягає аналіз критичного обсягу реалізації?
6. Що відображає зона безпеки?
7. У чому суть терміна «леверидж»?
8. Дайте визначення операційного левериджу та сили дії операційного левериджу.

Тема 6. Аналіз грошових потоків підприємства

План

1. Економічна сутність та класифікація грошових потоків підприємства
2. Показники ефективності грошових потоків підприємства та алгоритми їх розрахунку. Методи оптимізації грошових потоків підприємства.
3. Аналіз забезпеченості підприємства грошовими коштами: моделі Баумоля і Міллера-Орра. Ануїтети та дисконтування грошових потоків підприємства.

1. Економічна сутність та класифікація грошових потоків підприємства

Проведення загального аналізу фінансового стану підприємства та його фінансових результатів діяльності не дозволяє конкретизувати, на які потреби витрачено грошові кошти та з яких конкретно джерел отримано ці кошти. Аналіз грошових потоків дозволить відповісти на запитання, скільки коштів інвестовано і в які об'єкти, на які потреби витрачено грошові кошти у ході проведення операційної діяльності та які види фінансових операцій здійснювались за конкретний аналізований період. Для відповіді на ці та інші запитання щодо руху грошових коштів у ході проведення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності необхідно проводити аналіз руху грошових коштів підприємства.

Грошовий потік підприємства – це сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, які генеруються його господарською діяльністю.

Грошовий потік охоплює велику кількість потоків грошових коштів, які обслуговують господарську діяльність. Основними *принципами* концепції управління грошовими потоками підприємства є такі: достовірність наданої інформації, збалансованість основних показників, ефективність та ліквідність.

Поняття "грошовий потік підприємства" є агрегованим, що включає у свій склад численні види локальних потоків грошових коштів, на основі яких проводиться фінансово-господарська діяльність. Із метою забезпечення ефективного цілеспрямованого управління грошовими потоками необхідно провести їх класифікацію.

Найбільш агрегованим видом грошового потоку є грошовий потік за підприємством у цілому, який акумулює усі види грошових потоків, що обслуговують господарський процес підприємства в цілому; за окремими структурними підрозділами; за окремими господарськими операціями.

Виокремлення *грошового потоку за окремими структурними підрозділами* (тобто центрами відповідальності) підприємства визначає його як самостійний об'єкт управління в системі організаційно-господарської побудови підприємства.

Грошовий потік за окремими господарськими операціями в системі господарського процесу підприємства частіше за все розглядають як первинний об'єкт самостійного управління.

За видами господарської діяльності відповідно до міжнародних стандартів обліку відокремлюють види грошових потоків за операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю.

Грошовий потік за операційною діяльністю характеризується грошовими виплатами: постачальникам сировини і матеріалів; стороннім виконавцям окремих видів послуг, що забезпечують операційну діяльність; заробітної плати персоналу, зайнятому в операційному процесі, а також персоналу, який здійснює управління цим процесом; податкових платежів підприємства в бюджети всіх рівнів і в позабюджетні фонди; пов'язаними зі здійсненням операційного процесу. Позитивними локальними грошовими потоками є відображення надходження коштів від покупців продукції; від податкових органів у порядку здійснення перерахунку зайво сплачених сум.

Грошовий потік за інвестиційною діяльністю характеризує платежі і надходження коштів, пов'язані зі здійсненням реального і фінансового інвестування, реалізацією основних засобів і нематеріальних активів. *Грошовий потік за фінансовою діяльністю* характеризує надходження і виплати коштів, які пов'язані з залученням додаткового акціонерного капіталу, одержанням довгострокових і короткострокових кредитів і позик, сплатою в грошовій формі дивідендів і відсотків за вкладками власників.

За спрямованістю руху коштів виокремлюють два основних види грошових потоків: позитивний (вхідний) та негативний (вихідний) грошові потоки.

Позитивний (вхідний) грошовий потік характеризує сукупність надходжень коштів на підприємство від усіх видів господарських операцій.

Цей термін часто називають також "приплив коштів".

Негативний (вихідний) грошовий потік характеризує сукупність виплат коштів підприємством у процесі здійснення усіх видів його господарських операцій.

Негативний грошовий потік ще називають "відплив коштів".

За методами обчислення обсягу виокремлюють валовий та чистий грошові потоки на підприємстві.

За рівнем достатності обсягу виокремлюють надлишковий та дефіцитний грошові потоки.

За методом оцінювання в часі виокремлюють теперішній та майбутній грошовий потік.

2. Показники ефективності грошових потоків підприємства та алгоритми їх розрахунку. Методи оптимізації грошових потоків підприємства.

Для ефективного функціонування підприємство повинне мати у своєму розпорядженні оптимальну суму грошових коштів, недолік яких може негативно вплинути на діяльність підприємства й призвести до неплатоспроможності, зниження ліквідності, збитковості й навіть припинення функціонування підприємства. Надлишок грошових коштів також може мати негативні наслідки, оскільки надмірна грошова маса, не залучена у виробничо-комерційний оборот, не приносить доходу.

Надходження (притік) грошових коштів називається *позитивним* грошовим потоком, вибуття (відтік) грошових коштів – *негативним* грошовим потоком.

Різниця між позитивним і негативним грошовими потоками називається *чистим* грошовим потоком.

Основними завданнями проведення оцінювання та аналізу грошових потоків є такі:

оцінювання оптимальності об'ємів грошових потоків підприємства;
оцінювання грошових потоків за видами господарської діяльності;
оцінювання складу, структури, напрямів руху грошових коштів;
оцінювання динаміки потоків грошових коштів;
виявлення й вимірювання впливу різних факторів на формування грошових потоків;
виявлення й оцінювання резервів поліпшення використання грошових коштів;
розроблення пропозицій із реалізації резервів підвищення ефективності використання грошових коштів.

Найголовніший напрям аналізу грошових потоків – це обґрунтування ступеня достатності (недостатності) формування об'єму грошової маси в цілому, а також за видами діяльності, збалансованості позитивного й негативного грошових потоків за об'ємом і в часі. Разом з аналізом грошових потоків у цілому на підприємстві доцільно його проведення за окремими структурними підрозділами ("центрами відповідальності").

В операційній діяльності підприємства вихідним елементом чистого грошового потоку є чистий прибуток звітного періоду.

В інвестиційній діяльності підприємства сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою реалізації окремих видів необоротних активів і вартістю їхнього придбання у звітному періоді.

У фінансовій діяльності підприємства сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою фінансових ресурсів, залучених іззовнішніх джерел та сумою основного боргу, дивідендів власників підприємства.

Грошові активи повинні забезпечувати постійну платоспроможність підприємства, тому їх оборот повинен здійснюватися відповідно до спеціально розробленої фінансової політики управління грошовими активами.

Аналіз грошових потоків передбачає порівняння припливу й відпливу коштів за даний період, що дозволяє оцінити можливість підприємства погасити свої зобов'язання. Перевищення суми припливу коштів над їх відпливом означає

погашення боргових зобов'язань у процесі кругообігу грошових коштів підприємства.

Розрахунок грошових потоків на підприємстві здійснюється на основі **прямого методу**, який передбачає порівняння фінансових даних за кожною статтею надходжень і витрат. На основі використання такого методу можна зробити висновок про платоспроможність підприємства та про його здатність накопичувати грошові кошти на рахунках.

Визначення грошових потоків на основі **непрямого методу** ґрунтується на положенні бухгалтерського обліку, що активи підприємства повинні дорівнювати сумі зобов'язань і власного капіталу. Визначення чистих грошових потоків за операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю за допомогою непрямого методу подано формулами.

До основних формалізованих методів аналізу грошових потоків включається і розрахунок відповідних коефіцієнтів, серед яких виокремлюють **коефіцієнти**: достатності, ліквідності, ефективності та реінвестування чистого грошового потоку.

За результатами проведеного аналізу грошових потоків менеджери фінансової сфери діяльності повинні проранжувати джерела надходження фінансових ресурсів, визначитись, на які цілі буде використано грошові кошти, які поступають. Усі висновки необхідно робити з урахуванням розмежування на види діяльності, зокрема, фінансової, операційної та інвестиційної. На цій підставі робляться висновки про джерела і про забезпечення кожного виду діяльності необхідними грошовими коштами. В результаті приймаються рішення з питання перевищення надходження грошових коштів над платежами, джерел оплати поточних зобов'язань та інвестиційної діяльності, достатності отриманого прибутку для задоволення потреб підприємства.

Грошові активи підприємства включають грошові кошти та їх еквіваленти у національній та іноземній валюті.

Грошові кошти — це готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання. Вони можуть бути використані для здійснення поточної діяльності підприємства.

Еквіваленти грошових коштів — це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості.

При аналізі порівнюють темпи зміни поточних зобов'язань та темпи зміни грошових коштів. Суттєвим недоліком в роботі підприємства є перевищення темпів росту поточних зобов'язань над темпами зміни грошових активів, що в свою чергу приводить до зменшення коефіцієнту абсолютної ліквідності.

З метою з'ясування впливу чинників на зміну залишку грошових активів підприємства використовують факторну модель, яка має вигляд:

$$ГА = П + (ВК - П) + ЗМП + ДЗ + ПЗ + ДМП - НА - (ОА - ГА) - ВМП,$$

де *ГА* — грошові активи;

ВК — власний капітал;

П — прибуток;

ЗМП — забезпечення майбутніх витрат і платежів;

ДЗ — довгострокові зобов'язання;

ПЗ — поточні зобов'язання;

ДМП — доходи майбутніх періодів;

НА — необоротні активи;

ОА — оборотні активи;

ВМП — витрати майбутніх періодів.

Слід зазначити, що в умовах інфляції залишки грошей є найбільш інфляційно незахищеною частиною оборотних активів. Для збереження реальної вартості грошей необхідно:

по-перше, підтримка залишку грошей в межах встановленого нормативу та негайне використання для придбання запасів або фінансових вкладень «вільних» залишків, що перевищують встановлений норматив;

по-друге, для збереження вартості грошей доцільно оптимізувати склад грошових коштів за видами валюти, віддаючи перевагу стійким конвертованим валютам.

У процесі аналізу важливим є виявлення обсягів *вхідного потоку* (надходжень грошових коштів), *вихідного грошового потоку* (витрачання грошових коштів) та *загального обороту грошей*.

Вхідний грошовий потік визначається як сума надходження грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а вихідний потік — як сума витрачання грошових коштів в ході проведення кожного виду діяльності. Аналіз грошових коштів проводиться за даними «Звіту про рух грошових коштів».

Алгоритм розрахунку *чистого грошового потоку від операційної діяльності* прямим методом має вигляд:

$$ЧГПод = B + IH - СВ - ПВ - ПЗ - ПДП - IB,$$

де *B* — виручка від реалізації продукції;

IH — інші надходження грошових коштів у процесі операційної діяльності;

СВ — собівартість реалізованої продукції;

ПВ — сума поточних витрат, пов'язаних з реалізацією продукції;

ПЗ — сума грошових коштів, які спрямовані на погашення зобов'язань підприємства;

ПДП — сума податкових платежів підприємства;

IB — сума інших виплат грошових коштів у процесі операційної діяльності.

З інвестиційної діяльності сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою реалізації окремих видів необоротних активів, фінансових інвестицій і сумою їх придбання у звітному періоді.

$$ЧГПІД = ВНА + ВДФІ + ВАК + Д - Пна - ΔНБ - ПАК - ОАК,$$

де *ВНА* — виручка від реалізації необоротних активів;

ВДФІ — сума від реалізації довгострокових фінансових інвестицій;

Вак — сума від реалізації раніше викуплених власних акцій;

Д — сума дивідендів по придбаних акціях або боргових зобов'язаннях;

ПНА — сума придбання основних засобів та нематеріальних активів;

ΔNB — зміна обсягу незавершеного будівництва;

$ПАК$ — сума від придбання довгострокових фінансових інвестицій;

$Оак$ — сума від викупу власних акцій підприємства.

З фінансової діяльності сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою фінансових ресурсів, які залучені із зовні, та сумою основного боргу, а також виплачених дивідендів (процентів).

$$ЧГПфд = Kвк + ДК + КК + ЦБФ - Пдк - Пкк - Д,$$

де $Kвк$ — сума додатково залученого власного акціонерного або пайового капіталу із зовні;

$ДК$ — сума додатково залучених довгострокових кредитів і позик;

$КК$ — сума додатково залучених короткострокових кредитів і позик;

$ЦБФ$ — сума коштів, які надійшли у порядку безповоротного цільового фінансування;

$Пдк$ — сума погашення боргу за довгостроковими кредитами і позиками;

$Пкк$ — сума погашення боргу за короткостроковими кредитами і позиками;

$Д$ — сума дивідендів (процентів), які виплачені власникам підприємства (акціонерам) на вкладений капітал (акції, паї облігації).

Загальна сума чистого грошового потоку підприємства за звітний період визначається шляхом сумування чистого грошового потоку від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності, саме:

$$ЧГПЗАГ = ЧГПОД + ЧГПІД + ЧГПФД,$$

Достатність грошових коштів обумовлює життєздатність підприємства. Якість грошового обороту підприємства визначається показниками :

коефіцієнт ліквідності грошового потоку — це співвідношення між сумою вхідного і вихідного грошового потоку підприємства.

Для забезпечення ліквідності грошового потоку значення цього коефіцієнту повинно бути більшим за одиницю;

коефіцієнт ефективності грошового потоку — це відношення чистого грошового потоку до вихідного грошового потоку підприємства;

коефіцієнт реінвестування чистого грошового потоку — це відношення чистого грошового потоку підприємства, який зменшено на суму дивідендів (процентів), виплачених власникам (акціонерам) на вкладений капітал до чистого грошового потоку підприємства;

коефіцієнт руху грошових коштів в результаті операційної діяльності— це відношення чистого грошового потоку від операційної діяльності до поточних зобов'язань підприємства;

коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до загальної суми боргу — це відношення величини чистого грошового потоку від операційної діяльності до загальної суми короткострокової та довгострокової заборгованості;

коефіцієнт достатності грошового потоку — це відношення суми чистого грошового потоку до суми виплат боргу з довгострокових, короткострокових кредитів і позик, збільшених на суму приросту запасів та дивідендів (процентів), виплачених власникам підприємства (акціонерам) на вкладений капітал.

3. Аналіз забезпеченості підприємства грошовими коштами: моделі Баумоля і Міллера-Орра. Ануїтети та дисконтування грошових потоків підприємства.

Методика розрахунку фінансової потреби підприємства полягає у визначенні мінімальної суми грошових коштів, необхідної для продовження операцій підприємства і своєчасного вибору методів фінансування.

Без надійної методики оцінювання фінансової потреби підприємство може залишитися без достатніх коштів для сплати відсотків за кредит, рахунків постачальників, орендної плати, комунальних послуг тощо. Підприємству може загрожувати банкрутство, якщо воно в змозі оплатити свої договірні зобов'язання, наприклад, проценти за кредит. Тому відсутність необхідного фінансового планування може призвести до втрати ліквідності, а потім до банкрутства, навіть якщо всі його активи

разом із неліквідами значно перевищують заборгованість. Успішну діяльність і постійну платоспроможність підприємству неможливо гарантувати лише за рахунок прибуткових проектів та збільшення обсягів продажу продукції. «Криза ліквідності», тобто недостаток засобів для оплати за фінансовими зобов'язаннями, завжди загрожує підприємству. Тому керівництво підприємства обов'язково має оцінювати фінансову потребу підприємства, а також визначити, на які потреби витрачали гроші.

Є кілька способів визначення фінансової потреби підприємства. Один із поширених – метод визначення мінімальної суми грошових коштів, необхідної підприємству для здійснення запланованих господарських процесів. За цим методом мінімальну суму грошових коштів визначають, як відношення операційних витрат за рік до обігу грошових коштів. Операційні витрати визначають як суму затрат грошей, або витрати на купівлю товарів і сировини, заробітної плати, процентів і дивідендів. Обіг грошових коштів – це кількість оборотів грошей підприємства за аналізований період. Для його визначення необхідно обсяг реалізації продукції поділити на середній залишок грошей за такий самий період. Проте спланувати грошові потоки дещо складніше. Хоча швидше це можна назвати трудомісткістю, а не складністю. Принцип той самий, однак прогнозування потребує значно більшої кількості даних. Чим коротші відрізки часу прогнозувати, тим наочнішою буде картина грошових потоків, а отже, і реальнішим прогноз. На підприємстві зі стійкими діловими зв'язками є змогою при потребі складати такі прогнози на найближчий місяць або тиждень. Важко уявити таку потребу, але точно відомо, що у світовій практиці щоденне планування є доволі поширеним на підприємствах.

Якщо у розрахунках прогнозів використовувати комп'ютер, проблема громіздкості зникне. За результатами аналізу грошових потоків можна оцінити:

- □обсяг та джерела отримання коштів і напрямки їхнього використання;
- □здатність підприємства в процесі поточної діяльності створювати стабільне перевищення сум надходжень коштів над сумами здійснення платежів;
- □ліквідність підприємства;
- □достатність власних коштів для інвестиційної діяльності.

Наслідки дефіциту грошових коштів:

- □затримки у виплаті заробітної плати;
- □зростання кредиторської заборгованості перед постачальниками і бюджетом;
- □збільшення частки протермінованої заборгованості за кредитами банків;
- □зниження ліквідності активів підприємства;
- □збільшення тривалості виробничого циклу через несвоєчасне постачання сировини і комплектуючих.

Перше, на що потрібно звернути увагу при вирішенні питання про ліквідацію дефіциту бюджету, – це поліпшення управління дебіторською і кредиторською заборгованістю.

Надлишок грошових коштів свідчить про те, що реальне підприємство зазнає збитків через:

- □інфляцію і знецінювання коштів;
- □упущену вигоду від прибуткового розміщення вільних коштів.

Контрольні запитання

1. Як розраховується внутрішня норма прибутку?
2. Які ви знаєте формалізовані методи аналізу грошових потоків підприємства?
3. Доповніть класифікацію грошових потоків підприємства.
4. Як розраховується коефіцієнт ефективності грошового потоку підприємства?
5. Дайте характеристику факторного аналізу грошових коштів підприємства.
6. Як сформувати оптимальний об'єм грошових потоків підприємства?
7. Із яких джерел надходження грошових коштів є головними для підприємства?

Тема 7. Аналіз ділової активності підприємства

План

1. Якісні та кількісні показники оцінки ділової активності.
 2. Основні фактори розвитку підприємства, кількісна оцінка їх впливу. Загальна оцінка динамічності (розвитку) діяльності підприємства. Коефіцієнт стійкості економічного зростання підприємства.
 3. Аналіз оборотності та ефективності використання ресурсів підприємства.
 4. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості.
- 1.Якісні та кількісні показники оцінки ділової активності.**

З переходом на міжнародні стандарти обліку та звітності українські підприємства, засновані на акціонерному капіталі, у своїх річних звітах також стали визначати прибутковість власних акцій (розділ IV форми № 2 «Звіт про фінансові результати»). У ході корпоратизації вітчизняної економіки почали з'являтися окремі методики розрахунку інтегральних індексів ділової активності, прийнятних для визначення економічної потужності українських підприємств та стабільності національної економіки в цілому. Проте, через недостатню розвиненість корпоративного бізнесу в Україні ці показники не мають такого значення, як індекси ділової активності світових фінансових лідерів, оскільки вони поки що не здатні точно визначити рівень активності вітчизняної економіки. Розрахунок інтегральних агрегованих індексів ділової активності доволі складний, тому вони використовуються, здебільшого, для оцінки ринкової кон'юнктури в цілому.

У широкому розумінні ділова активність охоплює всі заходи і зусилля підприємства, спрямовані на підвищення його конкурентоспроможності. Такий підхід передбачає оцінку конкурентних переваг продукції, ділової репутації підприємства та його клієнтів, широти ринків збуту тощо.

У контексті фінансового аналізу цей термін розглядають у вузькому сенсі, а саме – на рівні поточної операційної і комерційної діяльності. Передусім оцінюється ефективність використання ресурсів підприємства та визначаються резерви її підвищення. В свою чергу, наявність і ефективність використання ресурсів значною мірою визначають результативність діяльності підприємства. *Отже, у фінансовому аналізі ділова активність відображає рівень ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових і інших ресурсів і в той же час характеризує якість управління, а також можливості потенційного розвитку підприємства.*

Аналіз ділової активності – важливий етап оцінки фінансового стану підприємства, в результатах якого зацікавлені як внутрішні, так і зовнішні користувачі інформації.

Основними завданнями аналізу ділової активності є: оцінка господарської ситуації; виявлення факторів і причин досягнутого стану; підготовка та обґрунтування майбутніх рішень; викриття й мобілізація резервів підвищення ефективності господарської діяльності. В умовах нестабільної економіки виділяють такі рівні ділової активності:

- 1) високий (достатній);
- 2) середній (задовільний);
- 3) низький (незадовільний).

Слід зазначити, що кожному рівню ділової активності відповідає характерна виробничо-господарська ситуація, у зв'язку з чим виділяють нормальну, проблемну і кризову ситуації.

Нормальна ситуація властива високому рівню ділової активності та означає такий збіг умов і обставин, коли створюються сприятливі умови для функціонування суб'єкта господарювання, при яких формується стійка тенденція підвищення темпів зростання оціночних показників.

Проблемна ситуація існує на підприємстві, рівень ділової активності якого відповідає середньому і визначається як збіг господарських умов та чинників, при яких формується тенденція до погіршення стану підприємства та спостерігається нестійка динаміка оціночних показників ділової активності.

Кризова ситуація характеризує низький рівень ділової активності і виникає в разі відсутності оперативного реагування на стратегічні питання, які потребують термінового вирішення, її можна визначити як збіг обставин, які формують стійку негативну тенденцію оціночних показників ділової активності та погрожують підприємству банкрутством.

2. Основні фактори розвитку підприємства, кількісна оцінка їх впливу. Загальна оцінка динамічності (розвитку) діяльності підприємства. Коефіцієнт стійкості економічного зростання підприємства.

Визначення проблемної, а тим більше кризової, ситуації при оцінці стану ділової активності викликає необхідність термінового регулювання виробничо-господарської діяльності через прийняття оперативних управлінських рішень.

Фактори, що впливають на рівень ділової активності, поділяють на: зовнішні, які не залежать від діяльності суб'єктів господарювання, та внутрішні, які безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємств. Зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на діяльність підприємства, формують його бізнес-середовище, яке фактично визначає

становище підприємства на ринку, його економічний потенціал та фінансове благополуччя.

Ринкове середовище, в якому підприємство діє, називають зовнішнім, оскільки формують його зовнішні у відношенні до підприємства суб'єкти економічної діяльності. Насамперед це бізнес партнери, з якими підприємство пов'язує ділові інтереси: клієнти, постачальники, замовники, контрагенти.

Оскільки підприємство функціонує в соціально-економічному просторі, нормативно-правову базу якого формує держава, то ділова активність будь-якого суб'єкта господарювання неможлива без втручання державних та інших органів регулювання. Йдеться не про безпосередній вплив держави на виробничий процес, а про створення умов, які викликають потребу в його здійсненні. Відомо, що держава може підтримувати підприємницьку діяльність двояко: прямим регулюванням або непрямим шляхом за допомогою податкового впливу та інших важелів економічного характеру. Проте досвід інших країн показує, що провідна роль прямих методів регулювання приводить до безініціативності компаній, тому потрібно акцентувати увагу на податковій, кредитній, амортизаційній політиці. Саме вона встановлює однакові для всіх «правила» ведення підприємницької діяльності, у результаті чого створюються відповідні соціально-економічні умови, які обумовлюють ступінь активності підприємницьких структур, а також їх можливості в досягненні високих результатів.

Серйозний вплив на діяльність підприємства мають і конкуренти, переваги яких у виробничій, технологічній, інноваційній сферах виступають рушійною силою в пошуку ідей та засобів досягнення більш вагомих результатів у стратегічно важливих галузях діяльності підприємства.

У зв'язку з тим, що діяльність будь-якого суб'єкта господарювання спрямована на кінцевого споживача, він також своїми вимогами до продукції та фінансовими можливостями впливає на діяльність підприємства.

Наступною складовою бізнес-середовища є внутрішнє середовище підприємства, до якого належать керівництво, співробітники та власники та бізнес процеси, що виникають в процесі фінансово-господарської діяльності.

3. Аналіз оборотності та ефективності використання ресурсів підприємства.

Основні напрямки аналізу ділової активності
 Аналіз ділової активності – один з основних аспектів діагностики діяльності суб'єкта господарювання, якому належить провідне місце в системі завдань фінансового управління. Це зумовлено тим, що такий аналіз дає змогу оцінити внутрішній і зовнішній стан підприємства, визначити рівень прибутковості та перспективи його розвитку, дослідити

ефективність використання виробничо-фінансових ресурсів. Ділова активність характеризується відповідною групою показників діяльності підприємства. Аналіз ділової активності підприємства здійснюється на якісному та кількісному рівнях.

Оцінка ділової активності на якісному рівні може бути отримана в результаті порівняння діяльності даного підприємства з даними інших підприємств галузі. *Такими якісними* (тобто неформалізованими) критеріями є:

- □ широта ринків збуту продукції;
- □ репутація підприємства, яку оцінюють із допомогою експертних висновків. Загальна оцінка репутації підприємства – це сукупність оцінок діяльності підприємства; з боку конкурентів – діловий рейтинг, із боку споживачів і громадськості – споживчий рейтинг, із боку самих працівників і власників підприємства – престижний рейтинг із боку закордонних фірм-партнерів – міжнародний рейтинг;
- □ якість виконання;
- □ повний асортиментний ряд продуктів;
- □ наявність продукції, що експортують, та ін.

Кількісну оцінку здійснюють за двома напрямками:

- □ ступінь виконання плану (встановленого вищестоящою організацією або самостійно) за основними показниками, забезпечення заданих темпів їхнього зростання;
- □ рівень ефективності використання ресурсів підприємства. При реалізації першого напрямку необхідно оцінити його фактори. Результати оцінки відображають у профілі діяльності підприємства (табл. 7.1).

Так, оцінка показника 3 бали свідчить про сильну сторону діяльності підприємства, а оцінка 1 бал – про слабку сторону. Доцільно також урахувати порівняльну динаміку основних показників.

Таблиця 7.1

Критерії оцінювання діяльності підприємства

№за/п	Показники	Бали
1	2	3
1	Рівень прибутку	
2	Частка ринку	
3	Широта асортименту	
4	Гнучкість цінової політики	
5	Система організації збуту	
6	Рівень сервісу	
7	Ступінь маркетингової діяльності	
8	Рейтингова оцінка підприємства	

Для оцінки ділової активності в фінансовому аналізі здебільшого використовують дві групи показників: *показники рентабельності і оборотності*.

Кількісна оцінка ділової активності може бути здійснена за такими етапами:

1) дослідження динаміки і співвідношення темпів зростання абсолютних показників згідно «золотого правила» економіки: $100\% < T_a < T_{чд} < T_{чп}$, де T_a – темп зростання активів; $T_{чд}$ – темп зростання чистого доходу; $T_{чп}$ – темп зростання чистого прибутку.

$100\% < T_a$ показує, що підприємство нарощує економічний потенціал і масштаби своєї діяльності;

$T_a < T_{чд}$ свідчить про те, що виручка зростає швидше від економічного потенціалу. З цього можна зробити висновок про підвищення інтенсивності використання ресурсів на підприємстві; $T_{чд} < T_{чп}$ означає, що прибуток зростає швидше від обсягів реалізації і сукупного капіталу внаслідок підвищення рівня рентабельності продажів.

2) вивчення значень і динаміки відносних показників, котрі характеризують рівень ефективності використання авансованих і спожитих ресурсів підприємства. Доцільно проаналізувати показники: оборотності, ресурсовіддачі, тривалості циклів;

Основними з яких є:

- ✓ коефіцієнт оборотності активів;
- ✓ коефіцієнт оборотності власного капіталу;
- ✓ коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- ✓ коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- ✓ тривалість обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- ✓ коефіцієнт оборотності матеріальних запасів;
- ✓ коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддачі);
- ✓ період обороту чистого робочого капіталу.

Таблиця 7.2

Порядок розрахунку показників ділової активності

Показник	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації	Нормативне значення
Оборотність усіх активів (КОА), оборотів	Чистий дохід Середні активи	Збільшення порівняно з минулим періодом	
Оборотність постійних активів (фондовіддача) (КОПА), оборотів	Чистий дохід Середні постійні активи	Збільшення порівняно з минулим періодом	
Оборотність робочого капіталу (КОРК), оборотів	Чистий дохід Середній робочий капітал	Збільшення порівняно з минулим періодом	
Оборотність оборотних активів (КООБА), оборотів	Чистий дохід Середня величина оборотних активів	Збільшення порівняно з минулим періодом	
Тривалість	Тривалість	Зменшення порівняно	

одного обороту оборотних засобів (ДО), днів	періоду / Оборотність оборотних активів (КООБА)	з минулим періодом	
Оборотність запасів (КОЗ), оборотів	Чистий дохід Середні запаси Або Собівартість реалізованої продукції Середні запаси	або	Збільшення порівняно минулим періодом 3
Тривалість одного обороту запасів (ДЗ), днів	Тривалість періоду / Оборотність запасів (КОЗ)	Зменшення порівняно минулим періодом 3	
Оборотність дебіторської заборгованості (КОД), оборотів	Чистий дохід Середня дебіторська заборгованість	Збільшення порівняно минулим періодом 3	
Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості (ДД), днів	Тривалість періоду / Оборотність дебіторської заборгованості (КОД)	Зменшення порівняно минулим періодом 3	
Оборотність кредиторської заборгованості (ККЗ), оборотів	Чистий дохід Середня кредиторська заборгованість або Собівартість реалізованої продукції Середня кредиторська заборгованість за товар	або	Збільшення порівняно минулим періодом 3
Тривалість одного обороту кредиторської заборгованості (ДКЗ), днів	Тривалість періоду / Оборотність кредиторської заборгованості (ККЗ)	Зменшення порівняно минулим періодом 3	

3) вивчення значень і динаміки показників рентабельності, які характеризують відносну дохідність підприємства:

- рентабельність активів(сукупного капіталу);
- рентабельність чистих активів;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність оборотного капіталу;
- рентабельність реалізації.

4) аналіз коефіцієнтів стійкого зростання підприємства.

Стійке зростання підприємства

Важливим етапом аналізу ділової активності є розрахунок допустимих і економічно обґрунтованих темпів зростання підприємства.

Перед підприємством стоїть завдання збалансування зростання прибутків, чистого доходу та активів, оскільки правило «чим більше, тим краще» справедливе не завжди.

Швидке зростання може виснажити ресурси і без вмілого фінансового управління процесами зростанням призвести до банкрутства. Фахівці зазначають, до банкрутства підприємств призводить і надто швидке, і надто повільне зростання. К. Уолш порівнює зростання для підприємства з ліками для пацієнта, які приносять користь лише до певного обсягу, але коли перебрати міру, стають небезпечними, якщо не фатальними. Отже, завжди потрібно шукати «золоту середину», а саме – рівень стійкого зростання. В економічно розвинутих країнах у період стабільності зростання максимум на 4% вважається достатнім.

Стійке (збалансоване) зростання підприємства (Stable Growth) – це зростання, за якого підприємство не завдає шкоди своїм фінансовим ресурсам і не змінює фінансового ризику. Для стійкого зростання характерним є врівноважений рух коштів (ні нестачі, ні надлишку). Щоб збільшити обсяги реалізації, необхідно збільшити майно підприємства, а це можливе за умови збільшення власного і позикового капіталу. Залежно від обраної фінансової політики роль різних фінансових ресурсів неоднакова. Основними джерелами збільшення позикового капіталу є випуск облігацій та залучення кредитів банків. Основними джерелами збільшення власного капіталу є нерозподілений прибуток та додаткова емісія власних акцій.

За дослідженнями І. Дональдсона, великі підприємства без особливого ентузіазму вдаються до додаткового випуску акцій і віддають перевагу розвитку за рахунок внутрішніх джерел, тобто реінвестування прибутку (тезаврації прибутку). Справа в тому, що додаткова емісія акцій – досить дорогий процес і нерідко супроводжується падінням ціни акцій фірми-емітента (для 80% фірм падіння ринкової ціни акцій становить до 30% ціни). Отже, до додаткової емісії фінансові менеджери звертаються рідко і віддають перевагу внутрішньому фінансуванню (реінвестуванню прибутку) або позиковому фінансуванню за умови, що воно гарантує не змінювати фінансової незалежності.

4. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості.

Коефіцієнт внутрішнього зростання. Орієнтирами в управлінні стійким зростанням є коефіцієнти зростання.

Можливість підприємств нарощувати оборотні та необоротні активи за рахунок внутрішніх джерел фінансування показує коефіцієнт внутрішнього зростання (КВнЗр).

Для збалансованого зростання за рахунок внутрішніх джерел фінансування підприємство повинно узгодити співвідношення реінвестованого прибутку, активів та темпів зростання реалізації (чистого доходу), тобто:

$KВнЗр = (ЧП - Д) / Aп \times \Delta ЧД = 1$, де $\Delta ЧД$ – темп зростання чистого доходу; $Д$ – дивіденди, виплачені акціонерам; $Aп$ – активи на початок звітного періоду (або оборотні активи на початок звітного періоду).

Звідси, коефіцієнт внутрішнього зростання: $KВнЗр = (ЧП - Д) / Aп =$
 $\frac{ЧПРП}{Aп} = \frac{(р.2350 - р.4200)}{р. 1900}$
 де ЧПРП – реінвестований прибуток

5. Коефіцієнт внутрішнього зростання характеризує максимальний темп приросту обсягу реалізації, який може мати підприємство без зовнішнього фінансування.

Якщо коефіцієнт дорівнює 1, то грошовий потік нейтральний, тобто внутрішніх джерел достатньо для потреб підприємства; коефіцієнт більший від одиниці вказує на позитивний надлишок і навпаки. Наприклад, якщо коефіцієнт дорівнює 0,3, це означає, що підприємство може розширювати свою діяльність без зовнішнього фінансування з максимальним темпом приросту обсягу реалізації 30%.

Коефіцієнт стійкого зростання. Вважається, що стійке зростання – це максимально можливе зростання без зміни фінансового ризику. При цьому допускається збільшення зобов'язань, але пропорційно зростанню власного капіталу, що забезпечує незмінність фінансового ризику. Щоб збільшити обсяги реалізації, необхідно збільшити активи; щоб збільшити активи, необхідно залучити джерела фінансування активів. Якщо збільшити власний капітал, то це приведе до збільшення фінансової незалежності та дасть можливість залучати додатковий позиковий капітал без зміни фінансового ризику. Звідси, темпи зростання реалізації визначаються темпами зростання власного капіталу, а темпи стійкого зростання – це і є темпи зростання власного капіталу. Як відомо, темпи зростання власного капіталу дорівнюють відношенню зміни власного капіталу до власного капіталу на початок звітного періоду. Водночас, якщо підприємство відмовляється від додаткової емісії акцій, то єдиним джерелом зміни власного капіталу є реінвестований прибуток. Звідси, коефіцієнт стійкого зростання ($KСтЗр$) дорівнює відношенню реінвестованого прибутку до власного капіталу на початок звітного періоду і характеризує максимальний темп приросту обсягу реалізації, який може мати підприємство без зміни коефіцієнта фінансового ризику: $KСтЗр = (ЧП - Д) / ВКп = ЧП РП / ВКп$, де $ВКп$ – власний капітал на початок звітного періоду.

Якщо фактичні темпи зростання реалізації більші, ніж темпи стійкого зростання, то підприємство стикається з нестачею грошових коштів. Така ситуація характерна для швидко зростаючих підприємств. Підприємства які зростають повільно, мають темпи фактичного зростання. Виходячи з моделі, підприємство може обрати ті з факторів і в тих пропорціях, у

яких доцільно їх мобілізувати для забезпечення стійкості зростання та підвищення ділової активності.

Перша модель. Коефіцієнт стійкого зростання можна представити через коефіцієнт фінансової політики, а саме – коефіцієнт реінвестування та коефіцієнт рентабельності власного капіталу:

$\text{Кст.зр} = \text{ЧП РП} / \text{ВКп} = (\text{ЧП РП} / \text{ЧП}) / (\text{ВКп} / \text{ЧП})$	
або $\text{Кст.зр} = \text{Крп} \times \text{Рвк}$	

де РВК – рентабельність власного капіталу, розрахована відносно власного капіталу на початок звітного періоду (ЧП/ВКп).

Друга модель. Досить розповсюджена така модель: $\text{КСтЗр} = \text{КРП} \times \text{РЧР} \times \text{КOA} \times \text{КФЗ}$ (8.5) де РЧР – чиста рентабельність реалізації (ЧП/ЧД); К OA – оборотність активів (ЧД/А); КФЗ – коефіцієнт фінансової залежності, розрахований відносно власного капіталу на початок звітного періоду (А/ВКп). У цій моделі коефіцієнт чистої рентабельності реалізації стосується операційної діяльності та вказує на положення підприємства на ринку. Оборотність активів характеризує ефективність інвестиційної діяльності.

Коефіцієнт фінансової залежності демонструє принципи застосування підприємством фінансового левериджу. Коефіцієнт реінвестування можна знайти як різницю між одиницею та коефіцієнтом дивідендних виплат. Звідси зрозуміло, що коефіцієнт реінвестування відображає відношення керівництва до розподілу дивідендів. Разом коефіцієнти реінвестування та фінансової залежності унаочнюють принципи фінансової політики.

Третя модель. У формулі добуток рентабельності реалізації та оборотності активів дорівнює рентабельності активів. Тому можна записати: $\text{КСтЗр} = \text{КРП} \times \text{РА} \times \text{КФЗ}$, де РА – рентабельність активів.

Четверта модель. Розширена факторна модель для розрахунку коефіцієнта стійкості зростання має такий вигляд: $\text{КСтЗр} = \text{КРП} \times \text{РЧР} \times \text{КОРК} \times \text{КЗРК} \times \text{КПл} \times \text{ККЗ} \times \text{КФЗ}$, де К ОРК – оборотність робочого капіталу (ЧД/РК); КЗРК – забезпеченість робочим капіталом (РК/ПА); КПл – коефіцієнт поточної ліквідності (ПА/ПП); ККЗ – частка поточних зобов'язань у капіталі підприємства (ПП/А).

Наведена модель описує, як операційну (2-ий і 3-ій та інші фактори), так і фінансову діяльність (1-ий і 4-ий та інші фактори).

Якщо темпи фактичного зростання підприємства тривалий час перевищують темпи стійкого зростання, то необхідно забезпечити притік грошових коштів, що можливо за рахунок додаткової емісії акцій, тимчасового збільшення фінансового левериджу, зниження дивідендів, ліквідації малорентабельних операцій, аутсорсингу (передачі іншим підприємствам неключових операцій, що вивільнює активи), збільшення ціни, злиття з «товстим гаманцем».

Якщо ж темпи фактичного зростання менші за темпи стійкого зростання, то виникає необхідність пошуку ефективних засобів використання надлишку грошових коштів. Керівництво підприємства

може почати скуповувати на ринку власні акції, збільшити дивіденди, знизити заборгованість, збільшити активи чи придбати інші підприємства (швидко зростаючі малі підприємства).

Таблиця 7.3

Зведена таблиця фінансових показників ділової активності підприємства

Показник	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Нормативне значення
Коефіцієнт оборотності активів	2,04	2,29	Збільшення порівняно з минулим періодом 3
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	36,10	75,58	Збільшення порівняно з минулим періодом 3
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	12,37	13,78	Збільшення порівняно з минулим періодом 3
Термін погашення дебіторської заборгованості, днів	10,11	4,83	Зменшення порівняно з минулим періодом 3
Термін погашення кредиторської заборгованості, днів	29,51	26,49	Зменшення порівняно з минулим періодом 3
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	5,84	6,69	Збільшення порівняно з минулим періодом 3
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддачі)	2,14	2,26	Збільшення порівняно з минулим періодом 3
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	3,02	3,44	Збільшення порівняно з минулим періодом 3

Аналізуючи табл. 3, можна зробити наступні висновки:

1. Коефіцієнт оборотності активів збільшився порівняно з минулим періодом, що позитивно характеризує ефективність використання на підприємстві ресурсів.

2. Зростання коефіцієнтів оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей свідчать про збільшення комерційного кредиту, що надає підприємство або надають підприємству. Зростання коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості означає прискорення швидкості сплати заборгованості підприємству, зменшення продажу в кредит. Зростання коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості свідчить про підвищення швидкості сплати заборгованості підприємства.

3. Позитивно оцінюють зменшення термінів погашення кредиторської та дебіторської заборгованостей

4. Зростання коефіцієнта оборотності матеріальних запасів свідчить про відносне зменшення виробничих запасів, незавершеного виробництва та про зростання попиту на готову продукцію.

5. Підвищення коефіцієнтів оборотності основних засобів та оборотності власного капіталу – це позитивна тенденція, що означає прискорення кругообігу засобів підприємства та ефективності використання основних засобів.

Другий напрямок аналізу ділової активності підприємства полягає у розрахунку показників, які характеризують ефективність використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Методику їх розрахунку наведено в таблиці 7.4.

Таблиця 7.4

Алгоритм розрахунку показників ділової активності підприємства

Показники	Алгоритм розрахунку показників
1. Чистий дохід від реалізації	ряд. 2000 форма № 2
2. Середній розмір капіталу	ряд.(1900 гр. 3 + 4) форма № 1 / 2
3. Середній розмір власного капіталу	ряд. (1495 гр. 3 + 4) форма № 1 / 2
4. Середній розмір власного оборотного капіталу	ряд. [(1195 – 1695 – 1665 до 1 року – 1660 до 1 року) гр. 3 + 4)] форма № 1 / 2
5. Середній розмір дебіторської заборгованості	ряд. [(1125 + 1130+1135+1140 + 1145 + 1155) гр. 3 ± 4)] форма № 1 / 2
6. Середній розмір запасів	ряд. [1100 гр. 3 + 4)] форма № 1 / 2
7. Середній розмір кредиторської заборгованості	ряд. [(530 + 540 + 550 + 560 + 570 + 580 + +590 + 600) гр. 3 + 4)] форма № 1 / 2
8. Чистий прибуток	ряд. 2350 форма № 2
9. Власний капітал	ряд. 1495 гр. 4 форма № 1
10. Коефіцієнт оборотності капіталу (трансформації)	пок. 1 : пок. 2
11. Оборотність дебіторської заборгованості:	
11.1. Днів	(пок. 5 × кількість днів у періоді) / пок. 1
11.2. Оборотів	пок. 1 : пок. 5
12. Оборотність запасів	
12.1. Днів	(пок. 6 × кількість днів у періоді) / пок. 1
12.2. Оборотів	пок. 1 : пок. 6

13. Тривалість операційного циклу	пок. 11.1 + пок. 12.1
14. Оборотність кредиторської заборгованості:	
14.1. Днів	(пок. 7 × кількість днів у періоді) / пок. 1
14.2. Оборотів	пок. 1 : пок. 7
15. Оборотність власного капіталу	
15.1. Днів	(пок. 3 × кількість днів у періоді) / пок. 1
15.2. Оборотів	пок. 1 : пок. 3
16. Тривалість фінансового циклу, днів	пок. 13 + пок. 14.1
17. Період окупності власного капіталу	пок. 3 : пок. 8
18. Коефіцієнт сталості економічного розвитку.	(пок. 8 – сплачені акціонерам дивіденди) / пок. 9

Залежно від мети аналізу доцільним є також обчислення показників:

- фондвіддача основних засобів, нематеріальних активів, необоротних активів;
- оборотність оборотних активів, товарів, готової продукції, грошових коштів;
- рентабельність матеріальних, трудових, фінансових ресурсів тощо.

Розрахунок показників ділової активності підприємства дає змогу виявити місце та репутацію підприємства на фінансовому ринку, рівень ефективності використання фінансових ресурсів.

У таблиці 7.5 наведені розрахунки показників ділової активності аналізованого підприємства за 2019–2021 роки.

Таблиця 7.5

Показники ділової активності підприємства, тис. грн.

Показники	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Відхилення (+, –) 2021 року від:	
2019 року	2020 року				
Чистий дохід (виручка) від реалізації товарів (робіт, послуг)	328,8	272,8	227,1	-101,7	-45,7
Середній розмір капіталу	245,2	222,	204,2	-41,0	-18,0
Середній розмір власного капіталу	4 147,	4 109,	78,5	-68,9	-30,9
Середній розмір власного оборотного капіталу	5) (69,	9) (91,	6) (102,	(+33,1)	(+10,7)
Середній	9,6	9,2	11,6	+2,0	+2,4

розмір дебіторської заборгованості					
Середній розмір запасів	13,8	9,0	9,2	-4,6	+0,2
Середній розмір кредиторської заборгованості	97,8	112,8	125,7	+27,9	12,9 +
Чистий прибуток(збиток)	(51,5)	(31,5)	(37,3)	(-14,2)	(+5,8)
Власний капітал	121,6	97,2	59,9	-61,7	-37,3
Коефіцієнт оборотності капіталу (трансформації)	1,341	1,228	1,112	-0,229	0,116 -
Оборотність дебіторської заборгованості:					
днів	10,5	12,1	18,4	+7,9	+6,3
оборотів	34,3	29,7	19,6	-14,7	-10,1
Оборотність запасів:					
днів	15,1	11,9	14,6	-0,5	+2,7
оборотів	23,8	30,3	24,7	+0,9	-5,6
Тривалість операційного циклу, дні	25,6	24,0	33,0	+7,4	+9,0
Оборотність кредиторської заборгованості:					
днів	107,1	148,8	199,3	+92,2	+50,5
оборотів	3,4	2,4	1,8	-1,6	-0,6
Оборотність власного капіталу					
днів	161,4	144,4	124,6	-36,8	-19,8
оборотів	2,2	2,5	2,9	+0,7	+0,4
Оборотність власного оборотного капіталу					
днів	-	-	-	-	-
оборотів	-	-	-	-	-
Тривалість фінансового циклу, дні	81,5	124,8	166,3	-84,8	-41,5
Період окупності власного капіталу	-	-	-	-	-

Коефіцієнт сталості економічного росту	0,000	0,000	0,000	–	–
--	-------	-------	-------	---	---

На низький рівень ділової активності підприємства вказує, перш за все, уповільнення оборотності капіталу підприємства на 0,229 обороти відносно 2019 року та на 0,116 оборотів порівняно з 2020 роком. Такі зміни свідчать про неефективність вкладення фінансових ресурсів у формування активів. Звичайно, це пояснюється скороченням обсягу виручки від реалізації, неефективністю системи управління активами, що є безпосереднім наслідком кризових явищ, які спіткали підприємство у попередніх роках.

Значне зростання суми кредиторської заборгованості протягом 2019–2021 років є вимушеним кроком підприємства щодо залучення зовнішніх джерел фінансування власних поточних активів. Причинами цього стали, з одного боку, надмірне відвернення власного капіталу у поточну дебіторську заборгованість, а з іншого, оскільки підприємство є збитковим і йому вкрай не вигідно використовувати банківські (процентні) позики – кращим способом отримання безкоштовних кредитів, фінансуючи свою поточну діяльність за рахунок власного капіталу, а також залучаючи «безкоштовну» кредиторську заборгованість. За даних умов це також є одним з варіантів стабілізації фінансово-господарської діяльності.

За останні три роки у загальній структурі кредиторської заборгованості значну частку займає заборгованість за товари, роботи та послуги. Однак зазначимо, якщо у співвідношенні з 2019 роком загальна сума кредиторської заборгованості зросла на 23,6%, то заборгованість за товари, роботи, послуги навпаки знизилась на 6,2%. Зміни показників порівняно з 2021 роком складають відповідно 15,9% та 1,4%.

Не зважаючи на уповільнення оборотності кредиторської заборгованості, ефективність її «утримання» підприємством з позицій дотримання платіжної дисципліни та забезпечення стійкого фінансового становища визначається порівнянням термінів повного погашення кредиторської повної інкасації дебіторської заборгованості. Розрахунки свідчать, що погашення поточної заборгованості підприємства перед кредиторами відбувається у 10,8 рази повільніше за інкасацію боргів контрагентів перед підприємством. Якщо середній термін погашення кредиторської заборгованості підприємства у 2021 році становив 199,3 днів, то термін інкасації заборгованості дебіторів – 18,4 днів. Зростання суми дебіторської заборгованості підприємства з 9,6 тис. грн у 2019 році до 11,6 тис. грн у 8 році вказує на те, що і його не обминула криза взаємних неплатежів в економіці України. Майже повна

відсутність у підприємства грошових коштів починаючи з 2019 року, з одного боку, є свідченням постійного їх знаходження в обороті, а з іншого, враховуючи розмір та стрімке зростання суми дебіторської заборгованості – чітко вказує на зниження рівня ліквідності підприємства.

Головними причинами спаду ділової активності підприємства є, насамперед, погіршення ефективності використання запасів та відвернення коштів у дебіторську заборгованість. Так, порівняно з 2019 роком оборотність дебіторської заборгованості скоротилась на 14,7 оборотів, з 2020 роком – на 10,1 обертів. Враховуючи попередні дані можна стверджувати, що загальне зростання тривалості операційного циклу підприємства зумовлене збільшенням терміну інкасації дебіторської заборгованості. Так, якщо тривалість операційного циклу порівняно з 2019 роком зросла на 28,9%, а з 2020 роком – на 37,5%, то строк утримання дебіторської заборгованості зріс за вказані періоди відповідно на 42,9% та 34,0%. Звичайно, це зумовило й деякий приріст вартості матеріальних запасів підприємства у 2020 році. Більше того, нестача вільних («замороження» їх у дебіторській заборгованості) гальмує не лише процес виробничої діяльності, а в кінцевому результаті суттєво знижує рівень ділової активності підприємства в цілому.

Впродовж останніх років «стабільно» зростає від'ємне значення тривалості фінансового циклу підприємства. Якщо у 2019 році воно становило (-81,5) днів, у 2020 році – (-124,8) днів, то у 2021 році вже аж (-166,3) днів. І викликано це, знову ж таки, ростом поточних зобов'язань, дефіцитом власного оборотного капіталу, збитковою діяльністю підприємства. Саме через несвоєчасність розрахунків з кредиторами тривалість фінансового циклу подовжилась на 84,8 днів та 41,5 днів протягом 2019–2021 років.

Відсутність значень показників «оборотність власного оборотного капіталу», «період окупності власного капіталу», «коефіцієнт сталості економічного росту» у таблиці 5 пояснюється, перш за все, збитковою діяльністю підприємства та недоцільністю їх розрахунку за цих обставин. Таким чином, у звітному році рівень ділової активності підприємства ще більше знизився. Основною причиною цього є погіршення позиції підприємства на відповідному сегменті ринку. Ефективність управління підприємством визначається темпами прискорення оборотності ресурсів, що має посприяти зростанню відповідних показників. Нормативного значення показників немає, але чим швидше обертаються ресурси підприємства, тим краще. Підвищення обертання ресурсів є, поряд із високою прибутковістю, другим важелем збільшення фінансового благополуччя підприємства. Низький рівень

коефіцієнтів оборотності активів може свідчити про недостатню завантаженість та низьку ефективність експлуатації виробничих потужностей, зростання дебіторської заборгованості й запасів.

Показник оборотності активів показує, скільки разів за період обертається капітал, вкладений у активи підприємства. Зростання даного показника свідчить про підвищення ефективності їхнього використання. Важливим для оцінки господарської діяльності підприємства є визначення тривалості фінансового циклу. В цілому нема нормативних значень для тривалості цього циклу, але чим він коротший, тим краще працює підприємство. Для різних галузей тривалість фінансового циклу – різна. Базою для порівняння є різні періоди діяльності одного підприємства і середньогалузеві показники.

Ефективність діяльності підприємства підвищують за рахунок прискорення оборотності товарно-матеріальних запасів і скорочення періоду їх обороту.

Збільшення числа оборотів можливе шляхом скорочення періодів виробництва або обігу.

Скорочення періоду виробництва неможливе удосконалення технології, модернізації і автоматизації виробництва. Скорочення періоду обігу потребує ефективнішого і раціональнішого використання ресурсів, прискорення документообrotу та розрахунків.

Чим швидше обертаються ресурси підприємства, тим менший обсяг їх потрібний для здійснення операційної діяльності й тим ефективніша діяльність підприємства.

При аналізі ділової активності, крім дослідження основних її кількісних показників, обов'язково треба аналізувати виконання планових показників, що відображають діяльність підприємства, їх динаміку. Особливу увагу слід приділяти аналізу ефективності використання ресурсів, темпів зростання обсягу реалізації, авансового капіталу, прибутку. При цьому темпи збільшення обсягу реалізації мають перевищувати зростання авансованого капіталу, а темп зростання прибутку бути більшими темп зростання реалізації.

Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті проявляється передусім у швидкості обороту його засобів. Аналіз її полягає у досліджуванні рівнів і динаміки різнобічних фінансових коефіцієнтів оборотності, що є відносними показниками фінансових результатів діяльності підприємства.

Оцінку ділової активності підприємства слід базувати на комплексному підході до підприємства як об'єкта дослідження в конкретних мікро- і макросередовищах.

Отже, в цілому аналіз ділової активності підприємства – це системна оцінка ефективності використання суб'єктом господарювання своїх ресурсів задля досягнення позитивних результатів та створення сприятливого інвестиційного клімату, а також підтримання стабільного фінансового стану та забезпечення постійного розширення й росту обсягів виробництва, реалізації.

Запитання для обговорення та самоконтролю

- 1. Суть аналізу ділової активності.*
- 2. Які чиники впливають на ділову активність підприємства?*
- 3. Як розраховується коефіцієнт оборотності активів ?*
- 4. Завданнями аналізу діючої активності підприємства є?*
- 5. Як розраховується коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості?*
- 6. Основними напрямками аналізу ділової активності є?*
- 7. Стійке зростання підприємства.*

Тема 8. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства

План

1. Суть та зміст поняття «фінансовий результат»
2. Прибуток підприємства та показники його формування
3. Аналіз структури та динаміки фінансових результатів

1. Суть та зміст поняття «фінансовий результат»

Поняття «фінансовий результат» змінювалося відповідно до змін, внесених до методики його визначення. Нині поняття «фінансовий результат» визначають як суму валового доходу від звичайної і надзвичайної діяльності підприємства, зменшеного на суму витрат, пов'язаних із виконанням господарської діяльності на підприємстві, непрямих податків та податку на прибуток за окремий звітний період». Структурна модель методики формування фінансового результату діяльності підприємства зображена на мал. 9.1. Дана модель методики формування фінансового результату діяльності підприємства базована на формі звітності «Звіт про фінансові результати».

Звіт про фінансові результати – це звіт про доходи, витрати та фінансові результати діяльності підприємства. Метою складання звіту про фінансові результати (форма № 2) є надання користувачам правдивої і повної інформації про доходи, витрати, прибутки та збитки за звітний період. Цей звіт вважають одним із інформативних документів звітності, тому що він містить інформацію про динаміку прибутку підприємства.

Звіт про фінансові результати складають наростаючим підсумком із початку року. Згортання доходів і витрат не допускають, окрім випадків, передбачених відповідними положеннями (стандартами).

Основними завданнями аналізу фінансових результатів є:

- аналіз і оцінка рівня та динаміки показників прибутку;
- факторний аналіз прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг);
- аналіз фінансових результатів від іншої реалізації, позареалізаційної та фінансової діяльності;
- аналіз і оцінка використання чистого прибутку;
- аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу виробництва (продажів) і прибутку;
- аналіз резервів зростання прибутку на основі оптимізації обсягів реалізації і витрат виробництва та обігу.

2. Прибуток підприємства та показники його формування

Головною метою створення та економічною доцільністю діяльності будь-якого підприємства є отримання прибутку. Саме тому він має бути і є постійним об'єктом фінансового дослідження. Прибуток характеризує фінансовий результат діяльності підприємства, служить показником, що найповніше відображає ефективність виробництва, обсяг і якість проданої продукції, рівень її собівартості, стан продуктивності праці. Питанням прибутку приділяють велику увагу як науковці, так і економісти-практики, оскільки в ньому поєднані економічні інтереси держави, що привласнює частину прибутку, і підприємств, організацій, Національний стандарт бухгалтерського обліку П(с)БО 1 визначає прибуток як суму, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Вчені-економісти по-різному трактують поняття «прибуток». Найпоширеніші трактування наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «прибуток»

Гринькова В. М.	«Прибуток – це перевищення доходів над витратами».
Азаренкова Г. М.	«Прибуток як кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства становить собою різницю між загальною сумою доходів і витратами на виробництво й реалізацію продукції».
Стасюк Г. А.	Прибуток – це частина вартості додаткового продукту; додатковий продукт, виражений у грошах; частина чистого доходу, одна з його форм і т. д.
Поддєрьогін А. М.	«Прибуток – це частина додаткової вартості, створеної і реалізованої, готової до розподілу. Підприємство отримує прибуток після того, як втілена у створеному продукті вартість буде реалізована і набуде грошової форми».

Аналіз прибутку підприємства потребує вирішення завдань серед яких:

- оцінка реальності бізнес-плану з прибутку з урахуванням плану випуску продукції та зміни залишків нереалізованої продукції;
- перевірка виконання плану з прибутку в цілому і за його складовими;
- факторний аналіз зміни валового прибутку та розрахунок впливу факторів;
- оцінка зміни прибутку в динаміці з метою вивчення тенденцій і закономірностей цього показника;

- виявлення резервів зростання прибутку та підвищення рівня рентабельності, розроблення заходів щодо мобілізації виявлених резервів та контроль за їх виконанням;
 - оцінка рентабельності роботи підприємства в цілому й за окремими видами діяльності.
- У зв'язку з цим ефективність формування і використання прибутку підприємства можна охарактеризувати з допомогою коефіцієнтів табл. 2. Усі перелічені коефіцієнти доцільно застосовувати на підприємстві для оцінювання ефективності використання прибутку в динаміці за кілька періодів.

Таблиця 2.

Показники формування і використання прибутку підприємства

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Умовне позначення	Коментар
1	2	3	4
1. Коефіцієнт рентабельності поточних витрат	$K_{pvt} = PP/V$	PP – прибуток V – витрати	Показує, скільки прибутку припадає на 1 грн. витрат
2. Коефіцієнт дохідності вкладень	$K_{дав} = PP/OЗ$	$OЗ$ – основні засоби	Характеризує скільки прибутку припадає на 1 грн., вкладену в основні засоби
3. Коефіцієнт рентабельності сукупних вкладень	$K_{рsv} = \frac{PP}{OЗ + \Phi OП}$	$\Phi OП$ – фонд оплати праці	Характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн. сукупних вкладень
4. Коефіцієнт валового прибутку	$K_{vn} = PP_v/V_p$	PP_v – валовий прибуток V_p – виручка від реалізації товарів (робіт, послуг)	Показує ефективність використання матеріальних ресурсів та робочої сили у виробничо-комерційній діяльності
5. Коефіцієнт операційного прибутку	$K_{ПРо} = PP_o/V_p$	PP_o – операційний прибуток	Характеризує, який прибуток від операційної діяльності на кожну гривню виручки має підприємство
6. Коефіцієнт чистого прибутку	$K_{ПРч} = PP_{ч}/V_p$	$PP_{ч}$ – чистий прибуток	Узагальнюючий показник, що порівнює чистий прибуток і виручку
7. Коефіцієнт окупності власного капіталу	$K_{овк} = PP/K_{вл}$	$K_{вл}$ – власний капітал	Визначає прибутковість підприємств, у які вкладено певний власний капітал

Незважаючи на те, що прибуток характеризує економічний ефект, отриманий у результаті діяльності підприємства, всі аспекти його виробничої та господарської діяльності оцінити неможливо. У зв'язку з цим при аналізі виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства застосовують систему відносних показників – показників рентабельності (табл. 3).

Таблиця 3

Показники рентабельності

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Умовне позначення
1	2	3
1. Рентабельність продукції	$R_{np} = V_{mn}/C_{np} \times 100$	R_{np} – рентабельність продукції V_{mn} – валовий прибуток, отриманий від продажу продукції C_{np} – собівартість продукції
2. Рентабельність виробу	$R_v = V_n/C_v \times 100$	R_v – рентабельність виробу V_n – валовий прибуток, передбачений у ціні виробу C_v – собівартість виробу
3. Рентабельність продажу продукції	$R_n = V_{mn}/Г_n \times 100$	R_n – рентабельність продажу продукції $Г_n$ – грошові надходження від продажу продукції
4. Рентабельність основного капіталу	$R_{ok} = Пч/V_{на} \times 100$	R_{ok} – рентабельність основного капіталу $Пч$ – чистий прибуток активів (основних засобів, нематеріальних та фінансових активів) $V_{на}$ – вартість
5. Рентабельність капіталу підприємства	$R_{kp} = Пч/(V_{на} + V_{ма}) \times 100$	R_{kp} – рентабельність капіталу підприємства $V_{ма}$ – вартість мобільних активів

Показник рентабельності активів показує дохідність усього капіталу та інвестицій у підприємство.

Загальним показником, що характеризує фінансовий результат від діяльності підприємства за будь-який період, є прибуток (збиток) від звичайної діяльності та від надзвичайних подій. Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування розраховують як алгебраїчну суму прибутку від операційної діяльності (Φ_{po}), фінансових та інших доходів мінус фінансові й інші витрати (збитки):

$$Prdo = \Phi_{po} + D_k + I_{fd} + I_d - \Phi_v - B_k - I_v, \quad (8.1)$$

де $Prdo$ – фінансовий результат (прибуток чи збиток) від звичайної діяльності до оподаткування;

D_k – дохід від участі в капіталі, тобто дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані дочірні або спільні підприємства, які обліковують методом участі в капіталі;

I_{fd} – інші фінансові доходи, тобто доходи за депозитними сертифікатами, дивіденди отримані, відсотки отримані, інші доходи, отримані від фінансових операцій;

I_d – інші доходи, тобто доходи від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів, неопераційних курсових різниць та інші доходи, що виникають у процесі звичайної діяльності;

Φ_v – фінансові витрати, тобто витрати на відсотки й інші витрати

підприємства, пов'язані зі залученням позичкового капіталу; V_k – втрати від участі в капіталі, тобто збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства; I_b – інші витрати, куди відносять втрати від неопераційних курсових різниць та уцінки необоротних активів, собівартість реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, інші витрати, що виникають у процесі звичайної діяльності. Прибуток (збиток) від надзвичайних подій до оподаткування розраховують так:

$P(З)_{нп} = BЗ + Дні - V_{нп}$, (8.2) де $P(З)_{нп}$ – прибуток (збиток) від надзвичайних подій;

$BЗ$ – відшкодовані збитки від надзвичайних подій; $Дні$ – інші надзвичайні доходи; $V_{нп}$ – витрати, отримані в результаті надзвичайних подій (втрати від стихійного лиха, від технічних катастроф і аварій, інші надзвичайні витрати).

Отже, прибуток характеризує кінцевий результат діяльності кожного підприємства. Його отримання є обов'язковою умовою розширеного відтворення на підприємстві, забезпечення самофінансування та зміцнення конкурентоспроможності останнього на ринку. Функціонування підприємства, незалежно від виду його діяльності та форм власності, в умовах ринку визначається його здатністю давати достатній прибуток.

3. Аналіз структури та динаміки фінансових результатів

За даними табл. 4 оцінюють прибутковість кожного виду діяльності підприємства: операційної, інвестиційної та фінансової. Аналіз ефективності різних видів діяльності дасть змогу визначити їх вплив на чистий прибуток підприємства. Якщо підприємство за результатами звітного періоду має збиток від операційної діяльності, то слід проаналізувати структуру витрат за економічними елементами. Якщо підприємство за результатами звітного року має збиток від інвестиційної діяльності, то треба проаналізувати фактори, що вплинули на утворення таких збитків, та визначені заходи щодо ліквідації збитковості асоційованих, спільних і дочірніх підприємств, або мають бути проведені зміна й скорочення напрямків інвестиційної діяльності, скорочення інвестиційної діяльності. Якщо підприємство за результатами звітного року отримує збитки від фінансової діяльності, то необхідно проаналізувати склад фінансових доходів та фінансових витрат. У результаті аналізу мають бути визначені можливі шляхи зменшення фінансових витрат. При аналізі фінансових доходів визначають дохідність цінних паперів і приймають рішення щодо зміни структури «портфеля фінансових інвестицій» (реалізація одних цінних паперів та придбання інших прибуткових цінних паперів). При отриманні збитків від інших операцій звичайної діяльності, але

не пов'язаних із операційною та фінансовою діяльністю, аналізують склад інших доходів, інших витрат і визначають шляхи ліквідації збитків у плановому періоді.

За даними табл. 9.7 можна зробити наступні висновки:

- чистий дохід зріс на 19% а собівартість реалізованої продукції – на 21%, це зумовило підвищення валового прибутку порівняно з минулим роком на 10%; інші доходи операційної діяльності зросли в 3,54 раза, а витрати – в 1,67 раза, завдяки чому фінансовий результат від операційної діяльності підвищився на 13%;
- доходи від фінансової діяльності не змінились, у той самий час витрати зросли на 52%;
- фінансовий результат на кінець періоду становив 1106 тис. грн., що на 6% менше, ніж у минулому періоді;
- чистий прибуток зменшився на 109 тис. грн. або на 14%.

Таблиця 4

Аналіз структури та динаміки фінансових результатів

№ за/п	Найменування показників	Форма звітності, код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Абсолютне зростання тис. грн. (гр. 6-гр. 4)	Коефіцієнт зростання (гр. 6/гр. 4)		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	ф2 р. 2000	26787	*	31859	*	5072	1,19
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	ф2 р. 2050	21263	*	25807	*	4544	1,21
3	Валовий прибуток (збиток) ряд. 1-ряд. 2	ф2 р. 2090 або р. 2095	5524	*	6052	*	528	(Квал.пр/зб.) 1,10
4	Інші доходи операційної діяльності	ф2 р. 2120	1316	*	4664	*	3348	3,54
5	Інші витрати операційної діяльності	ф2 р.2130+ р. 2150+р. 2180	5529	*	9241	*	3712	1,67
6	Фінансовий результат від операційної діяльності (ряд. 3+ ряд. 4 – ряд. 5)	ф.2 р. 2290 або р. 2295	1311	111,20	1475	133,36	164	(Коп.д.) 1,13
7	Доходи фінансової діяльності	ф2 р. 2200+ р. 2220	4	*	4	*	0	1,00
7.1	Дохід від участі в	ф2 р. 2200	0	*	0	*	0	

	капіталі							
7.2	Інші фінансові доходи	ф2 р. 2220	4	*	4	*	0	1,00
8	Витрати фінансової діяльності	ф2 р. 2250+ р. 2255	136	*	207	*	71	1,52
8.1	Фінансові витрати	ф2 р. 2250	136	*	207	*	71	1,52
8.2	Втрати від участі в капіталі	ф2 р. 2255	0	*	0	*	0	
9	Фінансовий результат від фінансової діяльності (ряд. 7–ряд. 8)	ф2 (р. 110+ р. 120) – (р. 140+ р.150)	-132	-11,20	-203	-18,35	-71	1,54 (Кф.д.)
10	Інші доходи	ф2 р. 2240	0	*	508	*	508	
11	Інші витрати	ф2 р. 2270	0	*	674	*	674	
12	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	ф2 р. 2290 або р.2295	1179	100	1106	100	-73	(Кз.д.) 0,94
13	Чистий прибуток (збиток)	ф2 р. 2350 або р. 2355	802	*	693	*	-109	(Кч. п/зб.) 0,86

Контрольні запитання:

1. Що є основними завданнями аналізу фінансових результатів?
2. Яке значення прибутку в діяльності підприємства?
3. У якій послідовності проводять аналіз валового прибутку?
4. Звіт про фінансові результати – це...
5. Визначте значення чистого прибутку і порядок його використання.
6. Дайте визначення рентабельності.
7. Які фактори впливають на величину показника рентабельності?
8. Від яких факторів залежить прибуток від реалізації?

Тема 9. Аналіз фінансового стану неплатоспроможних підприємств

План

1. Діагностичний аналіз платоспроможності підприємства.
2. Методики визначення ймовірності банкрутства.
3. Фінансовий аналіз в умовах нестабільної економіки.

1. Діагностичний аналіз платоспроможності підприємства

За умов ринкової економіки підприємства постійно перебувають під впливом несприятливих внутрішніх і зовнішніх чинників, які можуть призвести до недостатності активів у ліквідній формі та банкрутства. **Банкрутство** (Bankruptcy) – це неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом.

Виокремлюють декілька видів банкрутства. При добровільному банкрутстві сам боржник подає заяву, щоб суд справедливо розподілив його активи між кредиторами. За умови примусового банкрутства кредитори звертаються до суду із заявою, щоб визнати боржника неплатоспроможним. **Необережне банкрутство** є результатом неефективної роботи підприємств. **Приховане банкрутство** виникає у випадку навмисного приховування факту стійкої фінансової неспроможності підприємства та пов'язаного з цим подання недостовірної інформації кредиторам, державним органам, іншим зацікавленим особам.

Умисне банкрутство – це свідоме доведення підприємства до стійкої фінансової неспроможності.

Фіктивне банкрутство – результат свідомого поширення підприємством інформації щодо своєї фінансової неспроможності, щоб ухилитися від оплати зобов'язань. Банкрутство може генеруватися зовнішніми чинниками (екзогенними), які не залежать від діяльності підприємства, та внутрішніми (ендогенними), що залежать від підприємства. За оцінками фінансистів, одна третина банкрутств в розвинутих країнах зумовлена зовнішніми чинниками, а дві третини – внутрішніми чинниками. В ЄС за рік із ста новостворених підприємств на ринку залишається 20–30.

Головними зовнішніми чинниками банкрутства підприємства є: макроекономічна та політична нестабільність; спад кон'юнктури в економіці; зниження купівельної спроможності населення; значний рівень інфляції; нестабільність господарського та податкового законодавства; посилення внутрішньо-галузевої конкуренції; криза окремої галузі; сезонні

коливання; посилення монополізму на ринку; дискримінація підприємства органами влади та управління; погіршення криміногенної ситуації тощо. Можна також виділити велику кількість **внутрішніх чинників** банкрутства: неефективність операційної, інвестиційної та фінансової діяльностей; низька якість менеджменту; низький рівень кваліфікації персоналу; недоліки в постачанні; низький рівень маркетингу; брак інновацій та раціоналізаторства; нерозвинутість фінансового контролінгу тощо.

Між факторами існує зв'язок, тому не можна концентруватися на одному з них, навіть дуже важливому, слід розглядати і внутрішні, і зовнішні фактори та їх взаємодію. Одним із альтернативних напрямів оцінки комерційної надійності підприємства є прогнозування його банкрутства, що здійснюється на основі самостійного дослідження із використанням дескриптивної статистики (зокрема, дискримінантної діагностики) або на основі розроблених моделей, окремі з яких розглянуто нижче. Загалом *прогнозування (оцінка ймовірності банкрутства підприємства)* має на меті ідентифікацію потенційної загрози банкрутства з метою своєчасного формування доходів, спрямованих на нейтралізацію негативних тенденцій розвитку фінансової ситуації на підприємстві. Слід зазначити, що діагностики ймовірності банкрутства підприємства може здійснюватися на основі як неформалізованих, так і формалізованих моделей. Неформалізовані моделі прогнозування банкрутства ґрунтуються на фундаментальному підході, який передбачає при визначенні ймовірності оголошення підприємства – об'єкта дослідження – банкрутом урахування максимальної кількості чинників через обробку фінансової інформації, отриманої як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Специфіка організації прогнозування банкрутства на основі фундаментального підходу дає змогу використовувати таку модель для потреб внутрішнього планування не відносячи її до складу комплексного фінансової діагностики.

2. Методи діагностики банкрутства

Для підприємства важливо вчасно виявити «хворобу», установити правильний діагноз, зрозуміти причини негараздів та наслідки. Саме фінансова діагностика може точно вказати, чи зможе підприємство розрахуватися в строк за своїми зобов'язаннями, викрити причини наявного стану, розробити та реалізувати заходи з питань виходу підприємства з кризи. Під діагностикою банкрутства розуміють своєчасне розпізнавання симптомів фінансової кризи на підприємстві.

За зарубіжним досвідом прогнозування банкрутства підприємства можливе за 1,5–2 роки до появи його очевидних ознак. Існує декілька підходів до діагностики ознак кризового розвитку підприємства. Вітчизняна література виокремлює два основних: аналіз окремих фінансових коефіцієнтів; аналіз інтегральних показників.

Відповідно до чинного законодавства України про банкрутство підприємств, діагностика їхньої неспроможності проводиться за такими фінансовими коефіцієнтами: коефіцієнтом поточної ліквідності; коефіцієнтом забезпеченості робочим капіталом; коефіцієнтом відновлення (втрати) платоспроможності.

Прикладом інтегрального оцінювання є метод кредитного скорингу, що був уперше запропонований американським економістом Д. Дюраном на початку 40-х років минулого століття. При скоринговому аналізі проводиться класифікація підприємств за ступенем ризику з урахуванням фактичного рівня показників фінансової стійкості підприємства та рейтингу кожного показника, вираженого в балах на підставі експертних оцінок.

У табл. 1 наведено скорингову модель, що дозволяє розподілити підприємства на п'ять класів: I клас – підприємство з добрим запасом фінансової стійкості; II клас – підприємство, яке демонструє певний ризик заборгованості, але ще не розглядається як ризикове; III клас – проблемне підприємство. Повне повернення відсотків таким підприємством сумнівне; IV клас – підприємство з високим ризиком банкрутства навіть після прийняття дій щодо фінансового оздоровлення. Кредитори ризикують втратити свої кошти та відсотки; V клас – підприємство найвищого ризику.

Таблиця 1. Скорингова модель

Показник	Межі класів відповідно до критеріїв, балів					
	I клас	II клас	III клас	IV клас	V клас	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,25 і більше	0,2	0,15	0,1	0,05	Менше ніж 0,05
20	16	12	8	4	0	
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1 і більше	0,9	0,8	0,7	0,6	Менше ніж 0,5
20	5	12	9	6	0	
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,0 і більше	1,9–1,7	1,6–1,4	1,3–1,1	1,0	Менше ніж 1,0
18	15–12	10,5–7,5	6–3	1,5	0	
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,6 і більше	0,59–0,54	0,53–0,43	0,42–0,41	0,4	Менше ніж 0,4
18	15–12	11,4–7,4	6,6–1,8	1	0	
Коефіцієнт забезпеченості	0,6 і більше	0,4	0,3	0,2	0,1	Менше ніж 0,1

робочим капіталом						
17	12	9	6	3	0	
Коефіцієнт забезпеченості запасів власним капіталом	1,0 і більше	0,9	0,8	0,7	0,6	Менше ніж 0,5
15	12	9	6	3	0	
Мінімальне значення межі	100	85–64	63,9–56,9	41,6–28,3	18	–

Досить надійним методом інтегрального оцінювання загрози банкрутства є також розрахунок коефіцієнтів фінансування важколіквідних активів (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка ймовірності банкрутства

Критерій	Ймовірність банкрутства
$HA = C3 < BK$	Дуже низька
$HA + C3 < BK + DK$	Можлива
$HA + C3 < BK + DK + KK$	Висока
$HA + C3 > BK + DK + KK$	Дуже висока
<p>C3 – середня сума запасів; DK – середня сума довгострокових банківських кредитів; KK – середня сума короткострокових кредитів</p>	

У світовій практиці розрахунок інтегрального показника найчастіше ґрунтується на дискримінантному аналізі (аналіз множинних дискримінант – Multiple-discriminant analysis, MDA). Дискримінантний аналіз (Discriminant Analysis) банкрутства полягає в аналізі співвідношення фінансових коефіцієнтів, побудові дискримінантної функції за допомогою математико-статистичних методів та розрахунку інтегрального показника (Z), який указує на ймовірність банкрутства підприємства.

У загальному вигляді дискримінантну функцію записують так: $Z = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_n x_n$, (1) де Z – індекс ймовірності банкрутства (залежна дискримінантна змінна);

x_1, x_2, \dots, x_n – показники (фактори впливу) діяльності підприємства (незалежні змінні дискримінантної функції);

a_1, a_2, \dots, a_n – параметри, що показують ступінь впливу показників на ймовірність банкрутства (коефіцієнти дискримінантної функції);

a_0 – вільний член.

В результаті багатьох незалежних досліджень було виявлено, що

деякі фінансові коефіцієнти підприємств, які зазнали краху, значно відрізняються від коефіцієнтів стабільно працюючих підприємств. Як метод діагностики можливого банкрутства, першим почав застосовувати дискримінантний аналіз В. Х. Бівер (1966 р.). Дослідження Бівера показали, що ще за п'ять років до фінансової кризи спостерігається великий розрив між коефіцієнтами підприємств фінансово неспроможних та стабільних.

У сучасній практиці для своєчасного визначення формування незадовільної структури балансу використовують коефіцієнт Бівера (КБ):

$$= \quad (2)$$

Якщо протягом тривалого часу цей показник не перевищує 0,2, то це свідчить про формування незадовільної структури балансу. Рекомендоване значення коефіцієнта Бівера за міжнародними стандартами перебуває в інтервалі 0,17–0,4.

На сьогодні для оцінювання ризику банкрутства підприємств у рамках дискримінантного аналізу широко використовують моделі відомих західних економістів Альтмана, Ліса, Таффлера, Спрінгейта та ін. В кожній моделі запропоновані коефіцієнти, які слід брати до уваги і які висновки слід робити (Додаток Б). Найпопулярнішою є модель Альтмана. Спрогнозувати ймовірність банкрутства за її допомогою за один рік можна з точністю 95%, за два – 70, за три – 48, за чотири роки – 30%.

Модель Альтмана (*Altman Z – score*) є результатом обстеження та дослідження автором 66 підприємств (у яких 50% були визнані банкрутами, а інші продовжували функціонувати) із використанням 22 фінансових показників і являє собою п'ятифакторну модель дескриптивної діагностики ймовірності банкрутства підприємства – об'єкта дослідження – комбінацію із найважливіших чинників для оцінки рівня ймовірності банкрутства підприємств, що досліджуються. У 1977 р. Альтман удосконалив власну модель, сформулювавши ZETA™ модель. Із комерційних міркувань математична структура ZETA™ моделі автором не була оприлюднена, що не дає змоги продіагностувати підвищення рівня якості моделі Альтмана.

Загалом модель Альтмана має такий вигляд:

$$Z = 1.2A + 1.4B + 3.3C + 0.6D + 1.0E, \quad (3)$$

де A = Робочий капітал / Загальна вартість активів;

B = Чистий прибуток / Загальна вартість активів;

C = Чистий дохід / Загальна вартість активів;

D = Ринкова капіталізація підприємства / Сума заборгованості;

E = Обсяг продажу / Загальна вартість активів.

Практичні дослідження щодо вибіркової сукупності підприємств свідчать про те, що в разі знаходження розрахункового значення Z -показника нижче від критичної величини 2,7 підприємство – об'єкт дослідження практично є банкрутом. Достовірність цієї моделі за окремими джерелами оцінюється на рівні 95%.

Результати численних розрахунків Z -показника Альтмана свідчать,

що його розрахункові значення можуть приймати значення в проміжку [-14; +22]. Поряд із цим діагностики емпіричних даних щодо помилкових класифікацій, встановлених по відношенню до критичної величини, дає змогу ідентифікувати явище дихотопії. Воно полягає в тому, що будь-яке підприємство, розрахункове значення Z-показника для якого менше за 1,81, на практиці виявляється банкрутом, тоді як підприємства із розрахунковим значенням Z-показника більші від 2,99 не є банкрутами. Проміжок від 1,81 до 2,99 відповідає зоні невизначеності, оскільки достовірність інтерпретації результатів моделі є проблематичним через високу частоту помилкових класифікацій імовірності банкрутства підприємства – об'єкта дослідження. Загалом, інтерпретація результатів розрахунку Z-показника відповідно до моделі Альтмана здійснюється за такою матрицею:

Значення Z-показника	2 < 1,8	1,8 < 2 < 2,70	2,71 < 7 < 2,99	2 < 3,00
Імовірність банкрутства	Дуже висока	Висока	Можлива	Дуже низька

Крім того, у 1983 р. Альтман запропонував новий варіант моделі Z-показника для підприємств, акції яких не перебувають в обігу на організованих ринках цінних паперів, у якій були змінені коефіцієнти цільових показників, а також їх порядок

$$Z = 0,717A + 0,847B + 3,107C + 0,42D + 0,995E \quad (4)$$

де A, B, C, E - ті самі;

D = Балансова вартість акцій підприємства / Сума заборгованості

Модель Спрінгейта передбачає розвиток інтегрального показника,

за допомогою якого здійснюється оцінка ймовірності визнання підприємства банкрутом, за такою формулою:

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D \quad (5)$$

де A = Робочий капітал / Загальна вартість активів;

B = Прибуток до сплати податків та відсотків / Загальна вартість активів;

C = Прибуток до сплати податків / Короткострокова заборгованість;

D = Обсяг продажу / Загальна вартість активів/

Інтервал значень результуючого показника Z поділено на основі єдиної критичної точки, яка відповідає значенню Z-показника у 0,862.

Отже, підприємство із достовірністю 92% може бути віднесено до категорії потенційних банкрутів, якщо розрахункове значення Z-показника для нього менше за 0,862.

В українській практиці ступінь розвитку фондового ринку, податкове законодавство, нормативне забезпечення бухгалтерського обліку та інші зовнішні фактори, на жаль, обмежують можливості застосування західних моделей передбачення імовірності банкрутства. Ситуацію для підприємств України з урахуванням галузевих особливостей відображають дискримінантні моделі, розроблені О.О.

Терещенко. Ці моделі є десятифакторними:

$$Z = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_{10} x_{10}, \quad (7)$$

де x_1 – коефіцієнт поточної ліквідності;

x_2 – коефіцієнт фінансової незалежності;

x_3 – відношення чистого доходу до активів;

x_4 – відношення операційного грошового потоку (Cash-flow I) до суми чистого доходу та інших операційних доходів;

x_5 – відношення операційного та інвестиційного грошових потоків (Cash-flow II) до активів;

x_6 – відношення чистого доходу до позикового капіталу;

x_7 – відношення операційного грошового потоку (Cash-flow I) до позикового капіталу;

x_8 – співвідношення прибутку до оподаткування та чистого доходу;

x_9 – відношення чистого прибутку до власного капіталу;

x_{10} – коефіцієнт оборотності оборотних активів.

Коефіцієнти дискримінантних моделей та інтерпретація значень інтегральних показників Z для різних галузей вітчизняної економіки представлені в табл. 3 і 4.

Таблиця 3 Коефіцієнти моделей прогнозування банкрутства підприємств України

№ галузі	a_0	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6	a_7	a_8	a_9	a_{10}
1	-0,260	0,105	1,567	0,301	1,375	×	×	×	1,689	0,168	×
2	-1,433	0,261	1,272	0,130	0,486	×	×	×	×	0,639	0,221
3	-1,757	0,139	1,535	0,486	1,459	×	×	×	×	0,265	0,159
4	-2,599	0,213	2,208	0,670	1,130	1,48 0	×	×	0,515	×	0,467
5	-2,325	0,333	1,458	×	0,395	1,40 7	0,04 0	×	×	×	0,410
6	-2,026	0,268	1,773	×	1,478	0,77 5	0,02 8	×	×	0,097	0,177
7	-1,779	0,145	1,481	×	1,007	×	0,04 8	×	×	×	0,146
8	-1,387	0,306	0,331	×	1,309	×	0,05 0	×	×	×	0,258

Примітка. 1 – сільське господарство; 2 – харчова промисловість; 3 – інші галузі обробної промисловості (текстильна, перероблення деревини, хімічна, целюлозно-паперова тощо); 4 – видобувна промисловість, металургія, машинобудування, виробництво електроенергії, газу, води; 5 – будівництво; 6 – оптова та роздрібна торгівля, готелі та ресторани; 7 – транспорт; 8 – інші види діяльності.

Критерії оцінювання ймовірності банкрутства підприємств України

№ галузі	Галузь	Зона фінансової кризи	Зона додаткового аналізу	Зона фінансової стійкості
1	Сільське господарство	$Z < -0,8$	$-0,8 \leq Z \leq 0,48$	$0,48 < Z$
2	Харчова промисловість	$Z < -0,65$	$-0,65 \leq Z \leq 0,43$	$0,43 < Z$
3	Інші галузі обробної промисловості (текстильна, перероблення деревини, хімічна, целюлозно-паперова тощо)	$Z < -0,68$	$-0,68 \leq Z \leq 0,44$	$0,44 < Z$
4	Видобувна промисловість, металургія, машинобудування, виробництво електроенергії, газу, води	$Z < -0,8$	$-0,8 \leq Z \leq 0,51$	$0,51 < Z$
5	Будівництво	$Z < -0,6$	$-0,6 \leq Z \leq 0,44$	$0,44 < Z$
6	Оптова та роздрібна торгівля, готелі та ресторани	$Z < -0,75$	$-0,75 \leq Z \leq 0,41$	$0,41 < Z$
7	Транспорт	$Z < -0,75$	$-0,75 \leq Z \leq 0,4$	$0,40 < Z$
8	Інші види діяльності	$Z < 0,51$	$-0,51 \leq Z \leq 0,43$	$0,43 < Z$

Контрольні запитання

1. Яка економічна суть аналізу ймовірності банкрутства підприємства?
2. Охарактеризуйте види банкрутства.
3. Які основні цілі та завдання аналізу ймовірності банкрутства підприємства?
4. Назвіть основні чинники банкрутства підприємства.
5. Наведіть методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства.
6. За якими критеріями можна оцінити незадовільну структуру балансу?
7. Як розраховуються коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності?
8. У чому полягає сутність дискримінантного аналізу як основи оцінювання ймовірності банкрутства підприємства?
9. Наведіть формулу коефіцієнта Бівера і назвіть умови її виконання.
10. Охарактеризуйте модель Альтмана.
11. Охарактеризуйте модель діагностики Спрінгейта.
12. Наведіть модель Ліса. Охарактеризуйте чотирифакторну модель Таффлер

Тема 10. Аналіз інвестиційної привабливості підприємства

План

1. Суть інвестиційної діяльності підприємства
2. Аналіз інвестиційних проектів для прийняття рішень щодо їх доцільності.

1. Суть інвестиційної діяльності підприємства

У ході проведення оцінювання та аналізу інвестиційної привабливості підприємства необхідно, в першу чергу, оптимально сформувати систему показників. Система показників інвестиційної привабливості підприємства повинна бути сформована зважаючи на оптимізацію кількості показників.

Значна кількість показників у системі не дозволяє оптимально аналізувати показники у зв'язку з їх дублюванням, появою несуттєвих показників, які чинять хаотичний вплив на загальну систему показників інвестиційної привабливості підприємства.

Обмежена кількість показників у системі інвестиційної привабливості підприємства може призвести до значного обмеження інформативності такої системи та відсутності головної інформації щодо інвестиційної привабливості підприємства. Систему показників необхідно формувати таким чином, щоб була можливість її постійно вдосконалювати та здійснювати її актуалізацію.

Необхідно систему показників інвестиційної привабливості підприємства розмежувати на підсистеми. За умови врахування всіх вимог до формування системи показників інвестиційної привабливості підприємства можна сформувати методика оцінювання інвестиційної привабливості підприємства. Така методика дасть можливість отримати більш точну та практичну модель оцінювання інвестиційної привабливості, допоможе інвестору швидше прийняти рішення щодо інвестування коштів у підприємство.

Раціонально сформована система показників інвестиційної привабливості підприємства дозволить зекономити значну кількість ресурсів та часу як підприємству, так і інвестору.

Розроблена методика оцінювання та аналізу інвестиційної привабливості підприємства дозволить не тільки залучити зовнішніх інвесторів для інвестування діяльності підприємства, а й визначити рівень конкурентоспроможності на ринку, нішу, яку займає підприємство на ринку, визначити конкурентний статус підприємства та його конкурентну позицію У табл.1 надано систему показників інвестиційної привабливості підприємства [86]. Цю систему сформовано на основі показників, які під час проведення оцінювання та аналізу інвестиційної привабливості підприємства зустрічаються найчастіше. Така система показників не є єдиною. Її можна та необхідно змінювати залежно від ситуації, яка склалася на підприємстві. Сформована система показників є традиційною та її можна назвати рекомендаційною.

2. Аналіз інвестиційних проектів для прийняття рішень щодо їх доцільності.

Таблиця 1

Основні показники інвестиційної привабливості підприємства

Назва показника	Розрахункова формула
Коефіцієнт автономії	Власний капітал / Валюта балансу
Коефіцієнт фінансової стійкості підприємства	Довгострокові кредити банку + поточні зобов'язання / Власний капітал
Коефіцієнт інвестування	Власний капітал + довгострокові зобов'язання / Необоротні активи
Коефіцієнт маневрування	Власні оборотні кошти / Власний капітал
Коефіцієнт поточної ліквідності	Оборотні активи / Поточні зобов'язання
Фондовіддача	Чистий дохід від реалізації продукції (робіт, послуг) / Залишкова вартість основних засобів
Рентабельність власного капіталу	Чистий прибуток / Власний капітал
Період погашення кредиторської заборгованості	360 днів / Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості
Співвідношення короткострокової та кредиторської заборгованості та дебіторської заборгованості	Дебіторська заборгованість / Кредиторська заборгованість
Коефіцієнт оновлення основних факторів	Збільшення первісної вартості основних засобів / Первісна вартість основних фондів
Рентабельність виробництва	Чистий прибуток реалізованої продукції / Собівартість
Рентабельність обороту	Операційний прибуток / Обороти – Сплачені реалізації / 3
Рентабельність сукупного капіталу	Прибуток від звичайної діяльності / Сукупний капітал

Дійсна на конкретний момент часу система показників інвестиційної привабливості підприємства має визначатися безпосередньо на підприємстві. Більше того, на одному і тому самому підприємстві склад показників відрізнятиметься в різні моменти часу, які аналізуються.

Коефіцієнт фінансової незалежності показує питому вагу власного капіталу в сукупному капіталі, або майні підприємства, по-іншому можна сказати, що він є індикатором величини залежності від кредиторів.

Загальноприйнятим нормативним значення цього коефіцієнта є 0,5, тобто власний капітал у сукупному повинен становити частку не менше 50 %. Чим далі це значення у бік зменшення, тим більша залежність від кредитних ресурсів, і навпаки, чим відсоток більший, тим менша ця залежність.

Прийнято вважати, що інвестор буде швидше вкладати свій капітал у підприємство, у якого питома вага власного капіталу в сукупному буде більш значною, тому що в такому випадку підприємство з більшою ймовірністю зможе покрити свої поточні та довгострокові зобов'язання власними коштами. Крім того, за умови, що на підприємстві є значні кредитні ресурси, йому потрібно, як правило, виплачувати великі відсотки, і тоді капіталу на дивіденди та розвиток підприємства буде залишатися в розпорядженні менше.

Деякі економісти стверджують, що *коефіцієнт автономії* на рівні 0,5 вважається адекватним ще й урахуваючи те, що, якщо половина майна підприємства, наприклад, буде заарештованою через певні причини, то для погашення заборгованостей підприємство зможе використати інші 50 % власних коштів.

Коефіцієнт автономії є стратегічним не лише у ході проведення оцінювання та аналізу інвестиційної привабливості підприємства, а й у ході оцінювання кредитоспроможності підприємства. Коефіцієнт автономії враховують потенційні інвестори та кредитори.

Ситуація, за якої підприємство зможе покрити всі свої витрати та зобов'язання, є ідеалізованою. Таку ситуацію називають абсолютною фінансовою стійкістю підприємства. Багато авторитетних учених-економістів стверджують, що така ситуація не є ідеальною, тому що без позикових джерел підприємство не може інтенсивно розвиватися. Головним аргументом на користь даного твердження є відсутність великих обігових коштів, якими підприємство може користуватися, коли не залучає кошти зі сторони.

Коефіцієнт фінансової стійкості характеризує співвідношення різних джерел фінансування діяльності (власного і позикового капіталу).

Максимально допустиме значення цього коефіцієнта таке, що засвідчує не тільки ступінь ризикованої діяльності, а й можливість погасити борги власним капіталом. Нормативне значення коефіцієнта фінансової стійкості 0,5. Інвестор за результатами оцінювання коефіцієнта фінансової стійкості може зробити декілька висновків. Зростання боргових зобов'язань призводить до зниження платоспроможності. Підприємство зобов'язане повертати борги з урахуванням відсотків та плати за обслуговування кредиту. З іншого боку, боргові зобов'язання не тільки збільшують ризики, вони збільшують ще й доходи підприємства. Адже додаткове залучення капіталу сприяє збільшенню обігу і, відповідно, зменшенню собівартості та збільшенню прибутку. Саме тому важливо правильно розпоряджатися своїми залученими ресурсами і здійснювати моніторинг показника фінансової стійкості підприємства.

Коефіцієнт інвестування є індикатором достатності власного капіталу для покриття необоротних активів і участі власного капіталу у формуванні активів. Нормативне значення коефіцієнта інвестування прийнято

на рівні більше одиниці. Чим більше значення коефіцієнта інвестування за одиницю, тим менше ризикує потенційний інвестор своїми коштами.

Коефіцієнт маневрування показує здатність маневрувати своїми коштами. Значення цього коефіцієнта може змінюватися залежно від структури капіталу. Нормативне значення коефіцієнта маневрування знаходиться в рамках від 0,4 до 0,6. Чим вище значення коефіцієнта маневрування, тим більші можливості у підприємства маневрувати власними коштами, що дає можливість підприємству покращити свій фінансовий стан.

Однією з головних умов потенційних інвесторів підприємствам є зростання власного капіталу. Тому у ході проведення оцінювання та аналізу інвестиційної привабливості підприємства підприємству, в першу чергу, необхідно відстежувати тенденції *коефіцієнтів автономії та маневреності*.

Чим більше на підприємстві власних коштів, тим більше воно може спрямувати їх на модернізацію обладнання, інноваційний розвиток, на вдосконалення соціальної інфраструктури. І, навпаки, чим менше власних коштів на підприємстві, тим більша ймовірність того, що підприємство може збанкрутувати.

На основі *коефіцієнта поточної ліквідності* (покриття) визначається можливість підприємства покривати поточні зобов'язання оборотними активами. Тобто, наскільки підприємство може покрити короткострокові зобов'язання короткостроковими активами.

Частіше за все нормативне значення коефіцієнта поточної ліквідності приймається на рівні від 2 до 2,5. Нормативні значення коефіцієнта поточної ліквідності змінюються залежно від галузі, до якої входить аналізоване підприємство. Надмірно низьке значення коефіцієнта поточної ліквідності ідентифікує можливу втрату платоспроможності, а надмірно високе – неефективність використання позикового капіталу і, як наслідок, низьку рентабельність власного капіталу. Кожний інвестор одним із головних завдань перед підприємством ставить здатність розрахуватись за своїми зобов'язаннями. Якщо на підприємстві недостатньо коштів погасити свої зобов'язання, а воно намагається ще залучити додаткові позикові кошти, то це може бути дуже ризикований інвестиційний проект. Це може призвести до того, що зобов'язання зростатимуть швидше за активи.

Фондовіддача показує величину чистого доходу від реалізації продукції на 1 грн активів. Чим більша фондовіддача, тим ефективніше використовуються активи, тобто капітал, вкладений у них. Підвищити фондовіддачу можна не тільки на основі закупівлі нового обладнання або введення інноваційних технологій. Підвищити інвестиційну привабливість підприємства можна на основі нарощування рівня фондовіддачі. Підвищити рівень фондовіддачі можна на основі збільшенням коефіцієнта змінності устаткування, усуненням позапланових простоїв машин та устаткування, зниженням трудомісткості продукції,

усуненням браку, що набагато дешевше, ніж введення нових технологічних змін. Потенційного інвестора показник фондовіддачі буде цікавити з позицій розрахунку об'єму капітальних вкладень на прогностні періоди. Крім фондовіддачі для проведення аналізу інвестиційної привабливості підприємства доцільно розраховувати *коефіцієнт оновлення основних засобів*, який характеризує рівень фізичного і морального оновлення основних засобів. Цей показник повинен постійно збільшуватися, у процесі його розрахунку необхідно враховувати рівень інфляції.

Рентабельність власного капіталу характеризує ефективність його використання. *Рентабельність сукупного капіталу* є індикатором операційної ефективності підприємства.

Зростання *періоду погашення кредиторської заборгованості* свідчить про нарощування заборгованості. Зміни даного показника необхідно аналізувати в комплексі з коефіцієнтами фінансової залежності та фінансової стійкості підприємства.

Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованостей показує, за яку частину кредиторської заборгованості підприємство може розрахуватися за рахунок своїх дебіторів протягом року. Нормативне значення цього показника – 1. Зниження співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості є орієнтиром зниження рівня кредитоспроможності підприємства.

Рентабельність виробництва показує ефективність витрат на виробництво. Цей показник є найбільш якісним вимірником економічної ефективності виробництва. Також підприємству, в якого є можливість залучити інвестиційні ресурси, слід звернути увагу на нарощування рівня рентабельності окремих видів продукції. Інвестору необхідно акцентувати увагу на даному показнику, зважаючи на те, що загальна рентабельність виробництва може зростати, але у ході цього рентабельність деяких видів продукції може значно знижуватися. Для підприємства проведення аналізу рентабельності окремих видів продукції дозволить прийняти рішення про відмову від виробництва збиткових видів продукції та нарощування випуску прибуткових видів продукції та можливого її удосконалення.

Рентабельність обороту дає змогу підприємству збільшувати власний оборотний капітал та підвищувати платоспроможність. Для забезпечення самоокупності підприємство повинно забезпечувати рівень рентабельності більше 5 % обороту.

Такий аналіз інвестиційної привабливості підприємства доцільно розглядати як експрес-аналіз. Аналіз інвестиційної привабливості підприємства на основі такої системи показників не вимагає широкої інформаційної бази, не потрібно аналізувати додаткові приховані показники. Але для мінімальних висновків щодо інвестування коштів саме така система показників є базовою та достатньою.

Питання для самостійного опрацювання

1. Назвіть основні ризики у процесі здійснення інвестування.

2. Як сформувати систему показників для проведення детального оцінювання інвестиційної привабливості підприємства?

Контрольні запитання:

1. Як, на вашу думку, повинні співвідноситись темпи зростання активів, виручки та прибутку для нарощування ділової активності?

2. Які показники, в першу чергу, буде аналізувати потенційний інвестор?

Питання для дискусій

1. Як підвищити рівень інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств?

2. У які інструменти можна інвестувати кошти?

Список використаної літератури

Основна література

1. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій. Під редакцією К. Ковальчук. Центр навчальної літератури, 2019. 328 с.
2. Грицаєнко Г. І., Грицаєнко М. І. Аналіз господарської діяльності : навчальний посібник. Мелітополь: Люкс, 2021. – 260 с.
3. Економічний аналіз: теорія і практика: навчально-методичний посібник [для бакалаврів, магістрів та аспірантів напряму підготовки 051 "Економіка"] / А.В. Рибчук, О.А. Ковенська, Н.М. Антофій, В.І. Покотилова. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 220 с.
4. Мних Є.В. Фінансовий аналіз: підручник / Є.В. Мних, Н.С. Барабаш. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 536 с.
5. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / [Буряк П.Ю., Васьківська К.В., Ясіновська І.Ф., Пасінович І.І.]. – Л. : Вид. Ліга-Прес, 2011. – 308 с.
6. Фінанси України: навч. посіб. / Карлін М.І., Івашко О.А., Проць Н.В. [та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Карліна М.І., канд. екон. наук, доц. Івашко О.А. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. – 332 с.

Допоміжна література:

1. Статистико-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком економічних суб'єктів: колективна монографія / За заг.ред. В.К. Савчука. – К.: ФОП Ямчинський О., - 2020. - 292 с.

2. Стащук О. В. Індикаторний підхід в оцінюванні стану фінансової безпеки акціонерних товариств. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2018. № 9(37). С. 168–173 DOI: 10.25264/2311-5149-2018-9(37)-168-173

3. Стащук О. Філософські детермінанти фінансової безпеки акціонерних товариств. Економічний часопис СНУ імені Лесі Українки, 2020. № 1 (21). С. 7 - 12. <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-01-7-11>

4. Ткачук Н. В., Вовк В.М. Сучасні підходи до оцінки фінансової стійкості підприємства в умовах пандемії: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 27 грудня 2022 р.): у 2ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2022. Ч. 2, С.53-55.

5. Ткачук Н. В., Войтович Т. В. Теоретичні аспекти аналізу рентабельності діяльності підприємств в сучасних умовах. Формування новітньої парадигми управління публічними та приватними фінансами в Україні : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Хмельницький-Херсон, 20 грудня 2022 р. Хмельницький-Херсон : ХНТУ, 2022. С. 95 – 98.

6. Ткачук Н. В., Войтович Т.В. Особливості застосування моделей прогнозування банкрутства підприємств в умовах воєнного стану. Матеріали I міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Луцьк, м. Подгайська (Словацька

Республіка), 28-29 жовтня 2022 р., Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня "Волиньполіграф", 2022. С. 92-93.

7. Ткачук Н. В., Звірко А.О. Удосконалення показників фінансового стану підприємств у сучасних умовах. Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук : збірник матеріалів VI Міжнар. наук.практ. конф. (11 листопада 2022 р.) / відп. ред. Голуб Г.С., Зінченко М. О. Луцьк, 2022. С.25 – 27.

8. Ткачук Н.В., Дейнека К.С. Виявлення та подолання фінансової кризи на підприємстві шляхом аналізу його фінансової діяльності. Механізм регулювання економіки. Випуск № 3-4(97-98), 2022. С.136 – 140.

9. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підручник / Ю.С. Цал-Цалко, Ю.Ю. Мороз, Л.А. Суліменко. – [вид. 5-е, доповнене.] – Житомир: ПП "Рута", 2012. – 609 с

Інтернет-ресурси

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: веб-сайт. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України . URL: <http://www.minfin.gov.ua/>

3. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua

Додаткова література

1. Карлін М. І., Цимбалюк І. О., Ткачук Н. В. та ін. Суспільні фінанси України: Навч. посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 304 с.

2. Карлін М. І., Ткачук Н. В., Проць Н. В. та ін. Фінанси України: Навч. посібник. Київ: В. Д. «Кондор», 2018. 332 с.

Навчально-методичне електронне видання

Наталія Ткачук

«Аналіз фінансової діяльності підприємств»

Конспект лекцій

Обсяг 5 обл.-вид. арк.